

**UNIVERZITA KARLOVA
PRÁVNICKÁ FAKULTA**

RIGORÓZNA PRÁCA

**POSTAVENIE SVALBARDU
V HISTORICKÝCH A SÚČASNÝCH
MEDZINÁRODNOPRÁVNÝCH SÚVISLOSTIACH**

MGR. SLAVOMÍR RUDENKO

2007

Čestné prehlásenie

Týmto prehlasujem, že predkladanú rigoróznú prácu som vypracoval samostatne a pramene, z ktorých som vo svojej práci čerpal, som vyznačil spôsobom, pre vedeckú prácu obvyklým.



OBSAH

Predhovor	5
Úvod do problematiky	7
1. Svalbard v historických súvislostiach	9
1.1. Najstaršie dejiny	9
1.2. Svalbard - terra nullius alebo terra communis?	11
1.3. Zvolanie Špicberskej komisie	16
1.4. Zmluva o Svalbarde	20
1.5. Následný vývoj po prijatí Zmluvy o Svalbarde	21
1.6. Nórska vnútroštátna právna úprava	26
2. Medzinárodnoprávne aspekty Zmluvy o Svalbarde s ohľadom na právo medzinárodných zmlúv	29
2.1. Zmluvné strany Zmluvy o Svalbarde	29
2.1.1. Všeobecné aspekty sukcesie štátov do mnohostranných medzinárodných zmlúv	30
2.1.1.1. ZSSR	32
2.1.1.2. Juhoslávia	33
2.1.1.3. Česko-Slovensko	34
2.1.2. Sukcesia štátov vo vzťahu k Zmluve o Svalbarde	36
2.1.3. Medzinárodné organizácie	37
2.2. Výklad zmluvného textu	38
2.2.1. Znenie textu zmluvy	38
2.2.2. Následná prax štátov	39
2.2.3. Doplnujúce prostriedky výkladu zmluvy	39
2.2.4. Výklad viacjazyčne autentického textu zmluvy	40
2.2.5. Intertemporalita vo výklade medzinárodnej zmluvy	41
2.2.6. Reštriktívny a efektívny spôsob výkladu	43
2.2.7. Všeobecné východiská interpretácie Zmluvy o Svalbarde	46
2.3. Odstúpenie od zmluvy	47
2.4. Zmluva o Svalbarde a tretie štáty	49
3. Zásada zákazu diskriminácie v ustanoveniach Zmluvy o Svalbarde	52
3.1. Právo vstupu na súostrovie	52
3.2. Právo lovu a rybolovu	54

3.3.	Ochrana prírody	55
3.4.	Námorná, priemyselná, ťažobná a obchodná činnosť	56
3.5.	Vývoz, dovoz a tranzit tovarov a povinnosti s nimi spojené	60
3.6.	Právo používať zariadenia rádiatelegrafie	62
3.7.	Práva k nehnuteľnému majetku	63
3.8.	Správa a využitie výnosov z daní, poplatkov a iných dávok	65
3.9.	Všeobecné východiská aplikácie zásady zákazu diskriminácie	66
3.10.	Ďalšie práva zmluvných strán podľa Zmluvy o Svalbarde	73
3.11.	Právna povaha Ťažobného poriadku	76
4.	Využívanie súostrovia na mierové účely	80
4.1.	Všeobecné aspekty	80
4.2.	Právo na realizáciu individuálnej a kolektívnej sebaobrany	84
4.3.	Členstvo Nórska v NATO	85
5.	Status príľahlých námorných oblastí v kontexte medzinárodnoprávneho režimu Svalbardu	88
5.1.	Právny režim územného mora Svalbardu	89
5.2.	Aplikovateľnosť Zmluvy o Svalbarde na námorné oblasti za hranicou územného mora	91
6.	Vybrané aktuálne problémy postavenia Svalbardu	99
6.1.	Vývoj lokálneho osídlenia	99
6.2.	Výkon správy Svalbardu	100
6.3.	Ochrana životného prostredia	101
6.4.	Zmeny v štruktúre hospodárskych činností	102
6.4.1.	Ťažba uhlia	103
6.4.2.	Ťažba ropy a zemného plynu	103
6.4.3.	Rybolov	104
6.4.4.	Cestovný ruch	106
6.5.	Pozícia Svalbardu v súvislosti s prípadným členstvom Nórska v EÚ	106
	Záver	109
	Zoznam použitej literatúry	112
	Zoznam použitých adries v sieti Internet	114
	Prílohová časť	115

Predhovor

Arktické súostrovie Svalbard, v geografickom pojmosloví prevažnej väčšiny európskych jazykov známe skôr pod označením Špicbergy, predstavuje jedno z najsevernejších geografických periférií Európy. Práve vďaka svojej polohe, vzdialenej od hlavného civilizačného prúdu európskeho kontinentu, bolo súostrovie po dlhé storočia takmer zabudnutým teritórium. Len ojedinelé zmienky o jeho existencii vyvolali v následných obdobiach sporadický záujem niektorých štátov o nadobudnutie územnej suverenity vo vzťahu k tejto odľahlej súčasti európskeho kontinentu. Bolo to nepochybne až po roku 1596, keď expedícia Willema Barentsa namierila zvýšenú pozornosť smerom k súostroviu. Výskyt arktických živočíšnych druhov tak na pevnine, ako aj v námorných vodách, priľahlých k súostroviu a na sklonku 19. storočia objavenie rozsiahlych ložísk uhlia viedli k nárastu záujmu a s ním spojenému súpereniu zúčastnených štátov. Otvorený právny režim súostrovia bol v roku 1920 zavŕšený prijatím medzinárodnej zmluvy, ktorá súostrovie zverila pod zvrchovanosť Nórskeho kráľovstva.

To, že pohľad na právny režim, ktorý vytvorila v mnohých ohľadoch a v mnohých štátoch už dávno zabudnutá Zmluva o Svalbarde z roku 1920 prináša táto práca, je spojené s viacerými cieľmi. Azda najvýznamnejším z nich je osobitosť právneho režimu, vytvoreného Zmluvou o Svalbarde, ktorý je len sotva porovnateľný s inými územnými režimami, známymi v oblasti medzinárodného práva. Druhým, nemenej významným aspektom, je neznámosť posudzovanej problematiky v kontexte strednej Európy. Predkladaná práca si preto kladie za cieľ, priblížiť v kontexte Českej, či Slovenskej republiky, ako aj všeobecne vo vede medzinárodného práva nevelmi frekventovanú, azda však nie nezaujímavú problematiku. Napriek takmer 90 rokom, ktoré medzičasom uplynuli od prijatia zmluvy, si predkladaná práca zároveň kladie za cieľ poukázať na skutočnosť, že Zmluva o Svalbarde v mnohých súvislostiach ešte ani zďaleka nestratila svoju aktuálnosť. V čase, keď sa nerastné zdroje stávajú vyčerpanými, keď sa územia, doposiaľ nedotknuté ľudskou činnosťou, stávajú zriedkavým javom, nemusí byť pohľad na súvislosti medzinárodnej zmluvy, zakladajúce právny režim súostrovia, disponujúceho doposiaľ ťažko prístupnými, ale predsa len existujúcimi ložiskami ropy a zemného plynu, ako aj takmer nedotknutou arktickou prírodou, nezázivnou teoretickou diskúziou bez praktického významu. Môže sa síce na prvý pohľad zdať, že uvádzané príklady možností aktuálneho využitia Svalbardu budú vzájomne nezlučiteľné. Ako však možno dokumentovať na reálnom výkone správy a využívania súostrovia zo strany Nórska, zachovanie kontrolovanej vyváženosti aktivít, majúcich vo svojom východisku vzájomne protikladné účinky, možno dosiahnuť aplikovaním správne zvolených mechanizmov.

Môj prvý kontakt s problematikou Svalbardu smeruje k stretnutiu s prof. Geirom Ulfsteinom, v súčasnosti pôsobiacim vo funkcii riaditeľa Nórskeho centra pre ľudské práva pri Univerzite v Oslo, ktorý sa otázke právneho režimu súostrovia ako predmetu svojho odborného záujmu venuje už od roku 1977. Bude nevyhnutné zdôrazniť, že za tento čas, ako aj od napísania jeho ťažiskového diela, venovaného problematike medzinárodnoprávneho režimu Svalbardu, prešlo súostrovie

nezanedbateľným vývojom. Hoci predkladaná práca môže byť v mnohých ohľadoch ovplyvnená názormi a výsledkami výskumu prof. Ulfsteina, jej ašpiráciou je posunúť problematiku ďalej a poukázať na mnohé, vývojovo aktuálne fenomény, týkajúce sa právneho režimu súostrovia vo svetle aktuálnych tendencií vo vede medzinárodného práva. Prístup k posudzovaným problémom, objektívne nezaťažený a oslobodený od pohľadu pod dojmom „národných emócií“, ktorými je, často azda až zbytočne, poznamenaná nórska odborná diskusia, venovaná problematike Svalbardu, umožňuje autorovi, pochádzajúcemu z odlišného geografického prostredia, nevyhnutný nadhľad vo vzťahu ku skúmaným javom a súvislostiam. Ak napriek uvedenému bude v tejto práci možné vnímať príklon k názorom prof. Ulfsteina, v protiklade k názorom niektorých ďalších autorov, bude to výsledkom nepopierateľnej názorovej zhody prof. Ulfsteina a mojich názorov, ako aj zhodného pohľadu na mnohé posudzované problémy očami internacionalistov. V uvedenom kontexte by som na tomto mieste chcel vyjadriť moje úprimné poďakovanie prof. Ulfsteinovi za všetky rady, podporu a cennú pomoc, ako aj neoceniteľnú ochotu v priebehu môjho výskumu posudzovanej problematiky na Univerzite v Oslo sprístupniť mi svoje pohľady, názory a skúsenosti a za trpezlivosť pri konzultáciách mojich otázok.

Je potrebné poznamenať, že znalosť nórskeho jazyka sa pri spracovaní tejto práce ukázala ako nevyhnutnosť. Vďaka nej sa mi pri štúdiu podarilo dopracovať k materiálom, ktoré odhalili mnohé skryté súvislosti, sprístupnili celú škálu pohľadov, často až fascinujúco sa odlišujúcich prístupov, a umožnili zároveň postihnúť mnohých aktuálnych otázok, ktoré by len spofahnutím sa na využitie sprostredkovaných prameňov v anglickom, francúzskom, či nemeckom jazyku zostali celkom neprístupné.

Keďže vznik tejto práce by nebol možný bez ďalšej významnej pomoci a podpory, moje poďakovanie na tomto mieste je adresované predovšetkým Ministerstvu zahraničných vecí Nórskeho kráľovstva za poskytnutie štipendia na realizáciu 3-mesačného výskumného pobytu na Univerzite v Oslo, vedúcemu Ústavu verejného a medzinárodného práva Univerzity v Oslo, prof. Henningovi Jakhellnovi, ako aj celému kolektívu ústavu za všestrannú odbornú i technickú podporu počas môjho výskumného pobytu v Oslo. Prof. JUDr. Pavlovi Šturmovi, DrSc., vedúcemu Katedry medzinárodného práva Právnickej fakulty Univerzity Karlovej v Prahe patrí moja vďaka za starostlivé preštudovanie celého rukopisu pred odovzdaním definitívnej verzie textu práce. No a v neposlednom rade, a to najmä s ohľadom na čas, ktorý si vypracovanie predkladanej práce vyžiadalo, si vďaka zasluhujú trpezlivosť, podpora a pochopenie, ktorých sa mi dostalo zo strany môjmu srdcu blízkych.

Marec 2007

Autor

Úvod do problematiky

Predkladaná práca prináša pohľad na arktické súostrovie, dnes nesúce oficiálny názov Svalbard, z pohľadu medzinárodného práva. Vzhľadom na to, že Zmluva o Svalbarde, prijatá na pôde Parížskej mierovej konferencie dňa 9. februára 1920, ku ktorej v roku 1930 pristúpila aj Česko-Slovenská republika, vytvorila v systéme medzinárodného práva nevelmi frekventovaný model územného režimu, nebude možné zamerať pozornosť na skúmanú problematiku výlučne pohľadom súčasnosti. Historické súvislosti územia, nepatriaceho pôvodne žiadnemu štátu, vyššie uvedenou zmluvou neskôr zvereného Nórskemu kráľovstvu, majú nepatrný vplyv na posudzovanie otázok, spojených s právnym režimom súostrovia ešte aj v súčasnosti. Na pozadí historického vývoja medzinárodného postavenia súostrovia je tak pozornosť práce venovaná celému komplexu problémov, súvislostí a javov, ktoré vytvorený medzinárodnoprávny režim Svalbardu sprevádzajú v súčasnosti, ako aj tým procesom, ktoré sa vo vývoji súostrovia môžu stať prítomnými v budúcnosti.

Celkom na úvod bude nevyhnutné objasniť dôvody, z ktorých práca preferuje staronordický názov súostrovia *Svalbard* pred označením *Špicberg*, ktorý je v našich geografických šírkach snáď rozšírenejší. Hoci vysvetlení je k dispozícii hneď niekoľko, za rozhodujúce možno považovať dve z nich, bez ambície, uvádzať ich v poradí dôležitosti. Voči označeniu súostrovia pojmom *Špicberg* možno namietat jeho nepresnosť predovšetkým z toho hľadiska, že vzniklo len na základe zmnožňujúceho zovšeobecnenia názvu hlavného ostrova, nesúceho názov „*Spitsbergen*“. Rozlohou najväčší a taktiež z pohľadu osídlenia, či celkového významu rozhodujúci ostrov súostrovia nesie uvedené označenie dodnes.¹ Druhým, nemenej významným argumentom, je skutočnosť, že na základe zmluvy z roku 1920 patrí územná zvrchovanosť vo vzťahu k súostroviu Nórsku, ktoré ako územný suverén využilo prijatie Zákona o Svalbarde (Zákon č.11 zo 17. júla 1925 / „*Lov om Svalbard*“) na zmenu oficiálneho označenia súostrovia, ktoré malo dominantný charakter v období rokov 1596-1925. V nórskom jazyku, ako jazyku územného suveréna súostrovia, je od roku 1925 názov *Svalbard* používaný nepretržite. Možno taktiež tvrdiť, že označenie Svalbard sa na úkor názvu *Spitsbergen* (*Špicberg*) stáva v súčasnosti bežným aj v ďalších jazykoch.² Názov *Spitsbergen* (*Špicberg*) sa následne v zmysle vyššie uvedeného obmedzuje len na označenie hlavného ostrova ostrovej skupiny.

V tejto práci sa z dôvodu snahy o dosiahnutie názvoslovnej konzekventnosti taktiež prikláňam k označeniu medzinárodnej zmluvy, zakladajúcej medzinárodnoprávny režim súostrovia, ako „*Zmluvy o Svalbarde*“ na úkor „*Zmluvy o Špicbergoch*“. Toto rozhodnutie sa môže javiť ako prekvapujúce

¹ *Oficiálny zoznam geografických miestopisných názvov, vydaný Nórskym polárnym inštitútom, uvádza pre hlavný ostrov súostrovia taktiež alternatívu Vest-Spitsbergen („Západný Špicberg“). Tento názov je obsiahnutý tak v čl.1 Zmluvy o Svalbarde, ako aj v § 1 nórskeho Zákona o Svalbarde z roku 1925. (pozn. autora)*

² *Na túto skutočnosť poukazuje medzi inými aj Geir Hanneland v práci „Fisheries in the Svalbard Zone : legality, legitimacy and compliance“, in : Elferink, Rothwell (ed.) : The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, New York, London, 2001, str.317.*

z toho hľadiska, že samotný text zmluvy, prijatý v dvojazyčne autentickej verzii v anglickom a francúzskom jazyku, nesie názov „*The Treaty concerning the Archipelago of Spitsbergen*“, resp. „*Traité concernant l'archipel du Spitsberg*“. Nakoľko súčasné používanie pojmu Svalbard, ako dnes prevládajúceho označenia súostrovia na jednej strane, na druhej strane však označovanie medzinárodnej zmluvy, zakladajúcej právny režim tohto územia, v slovenskom preklade ako „Zmluva, týkajúca sa súostrovia Špicbergy“, či v skrátenej, nie veľmi zvučnej jazykovej tvare „Zmluva o Špicbergoch“ by v texte mohlo pôsobiť pomerne máľúco, je v celom texte tejto práce základný medzinárodný dokument, upravujúci právny režim súostrovia, uvádzaný v skrátenej tvare „Zmluva o Svalbarde“. Možno snáď len dodať, že tento terminologický prístup v plnom rozsahu zodpovedá prevládajúcej koncepcii vo vede medzinárodného práva, venovanej danej problematike.

Napriek dostupnosti textu Zmluvy o Svalbarde z roku 1920 v českom preklade, ku ktorému došlo v súvislosti s pristúpením Česko-Slovenskej republiky k zmluve dňa 9. júla 1930, s jeho následným uverejnením v Zbierke zákonov a nariadení Republiky Česko-Slovenskej (č. 160/1932 Sb.), je nevyhnutné konštatovať, že citácie jednotlivých ustanovení zmluvy, obsiahnuté v tejto práci, nemusia nevyhnutne zodpovedať českému prekladu, publikovanému v Zbierke zákonov. Nakoľko český preklad je v mnohých prípadoch pomerne nepresný a z hľadiska svojho vzniku aj čiastočne terminologicky neaktuálny, v texte práce uvádzaný slovenský preklad citovaných ustanovení predstavuje vlastné preklady autora, vychádzajúc primárne z anglického autentického znenia zmluvy, pri porovnaní z francúzskou autentickou verzii, ako aj nórskym prekladom textu zmluvy.

1. Svalbard v historických súvislostiach

1.1. Najstaršie dejiny

Keď v roku 1596 holandský moreplavec a objaviteľ Willem Barents preskúmal súostrovie, po dlhý čas známe ako *Spitsbergen*, dal mu názov *Nieuwland* („Nová zem“)³, netušiac, že Vikingom mohlo byť známe prinajmenej od roku 1194 ako *Svalbard* (vo význame „Studené pobrežie“, „Studený breh“, či „Okraj ľadu“ - z toho „Zem so studeným pobrežím“)⁴. Na základe názorov niektorých historikov nemožno s úplnou určitosťou vylúčiť dokonca ani jeho osídlenie už v priebehu doby kamennej. Teória prítomnosti jednej, či viacerých kultúr z doby kamennej z obdobia okolo r. 3000 p.n.l., prezentovaná na podklade archeologických nálezov Hansa Christiansena a Povla Simonsena, bola však pomerne presvedčivo vyvrátená v zmysle záverov rozsiahleho projektu archeológa Heina Bjercka, uskutočneného v roku 1997.⁵

Názov „Svalbard“ je skutočne staronordického pôvodu. Objavuje sa po prvýkrát v islandských análoch, zahŕňajúcich krátko, chronologické informácie o dôležitých udalostiach. Pri roku 1194 je uvedená formulácia „*Svalbarðs fundr*“, teda „objavenie Svalbardu“.⁶ Blížšie vysvetlenie, čo by tento „Svalbard“ mal predstavovať, prípadne, kto ho objavil, pramene neobsahujú. Následné pramene z 13.storočia, uvádzajúce opis vzdialenosti plavby v severnom Atlantiku, sa opätovne zmieňujú o Svalbarde, vzdialenom 4 dni plavby od Islandu. Či tieto islandské pramene mali skutočne na mysli súostrovie, ktoré Holanďania neskôr nazvali *Spitsbergen*, alebo strohosť informácií len napomohla k dodatočnému stotožneniu pojmu z islandských zdrojov so súostrovím, ktoré bolo známe ako *Spitsbergen*, nemožno s istotou zodpovedať ani v prospech jednej, ani druhej alternatívy. Z hľadiska aktuálneho stavu vedeckých poznatkov objavenie súostrovia, dnes označovaného Svalbard, v roku 1194, predstavuje naďalej len jednu z možností skôr ako dokázaný historický fakt.⁷

³ *Hoci v záznamoch z expedície Barents uvádza, že „...ráz krajiny (...) je zväčša členitý, pomerne vysoký, vidno len kopce a špicaté štíty, preto sme ju nazvali Spitsbergen“, a to bol názov, ktorý súostrovie nieslo viac než ďalších tristo rokov, na jeho vlastnej mape, vydanéj po jeho smrti, je súostrovie označené ako Het nieuwe land - Nová zem. (Podľa : Thor B.Arlov : Svalbards historie. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim, 2003, str.44.)*

⁴ *Označenie „Zem so studeným pobrežím“ pochádza od H.Ingstada, nórskeho archeológa, ktorému sa popri ďalších významných archeologických objavoch podarilo doložiť vikingské osídlenie v blízkosti L'Anse-aux-Meadows na ostrove Newfoundland. Ingstad zdôrazňuje, že „Sval“ v islandských prameňoch znamenalo chladný, studený, kým „Barð“ predstavuje označenie okraja, analogicky potom brehu, či pobrežia. (In : Landet med de kalde kyster. Gyldendal, Oslo, 2001, str.19.)*

⁵ *T.B.Arlov : Svalbards historie. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim, 2003, str.48-50 a H.B.Bjerck : Prosjekt „Steinalder på Svalbard?“ Revurdering av tidligere funn og resultater fra nyere undersøkelser. Sysselmannens rapportserie nr.1/1999.*

⁶ *Trygve Mathisen : Svalbard i Internasjonal Politikk 1871-1925. Aschehoug, Oslo, 1951, str.2.*

⁷ *T.B.Arlov : Svalbards historie. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim, 2003, str.51.*

Existuje však ešte jedna alternatíva, objavujúca sa v súvislosti s objavením súostrovia. Je spojená s možnosťou, že ruskí Pomori, obývajúci severozápadné pobrežie Ruska pri Bielom a Pečorskom mori, ktorí už v 15.storočí uskutočňovali plavby a lovecké výpravy v oblasti Barentsovho a Karského mora a pravidelne navštevovali napríklad ostrovy Nová Zem (Novaja Zem'ja), Kol'gujev, či Vajgač, vstúpili už pred rokom 1596 aj na územie Svalbardu. Podľa názoru viacerých ruských historikov⁸ označenie „Gruland“ vo viacerých prameňoch nemožno stotožňovať s Grónskom („Grønland“), ale s označením „Grumant“, tradičným ruským názvom pre Svalbard. Napriek existencii niektorých, sčasti pomerne jednoznačných záverov v prospech tejto teórie⁹ a radu archeologických nálezov ruskej prítomnosti na súostroví z rôznych období, pretrváva aj v súvislosti s najnovšími výskumami, predpokladajúcimi prítomnosť Pomorov nie skôr ako v druhej polovici 17.storočia, naďalej nejednotnosť v názoroch na ľudskú prítomnosť na Svalbarde pred Barentsom.¹⁰

V porovnaní s rôzne doloženými hypotézami o tom, že Svalbard bol známy už pred príchodom Barentsa, súostrovie sa preukázateľne objavuje v historických prameňoch opätovne nie skôr ako v priebehu 16.storočia. Hoci anglickí historici uvádzajú, že súostrovie objavil v roku 1533 Sir Hugh Willougyby, túto teóriu možno považovať za prekonanú.¹¹ Historickým faktom zostáva, že to bol práve Willem Barents a jeho posádka, ktorí Svalbard objavili v roku 1596 počas plavby, smerujúcej severnou námornou cestou do Číny. Bez ohľadu na to, kto Svalbard mohol poznať už pred Barentsom, až jeho objav v roku 1596 otvoril proces vývoja súostrovia v súvislosti s jeho využívaním, ku ktorému došlo v nasledujúcich obdobiach.

Správy o bohatom výskyte veľrýb, mrožov a kožušinovej zveri vyvolali začiatkom 17.storočia rozsiahly záujem o lov v oblasti, predovšetkým zo strany Angličanov, Holanďanov, Francúzov, Španielov, Hanzeatov, Dánov a Nórov. Keďže v tomto období žiadna z európskych námorných mocností, predovšetkým však Anglicko a Holandsko, nedisponovala skúsenosťami ani materiálno-technickým vybavením, nevyhnutným pre lov v arktických zemepisných šírkach, a už vôbec nie vedomosťami o love veľrýb, ich počiatočná aktivita bola veľmi skromná. Jediným národom, ktorý bolo v tomto období možné považovať za vybavený dostatočnou odbornosťou pre techniku lovu veľrýb, boli Baskovia. Skúsenosti nadobudli počas niekoľkých storočí lovu v oblasti Biskajského zálivu a pri pobreží Labradorského polostrova. Baskovia sa preto spočiatku zúčastňovali ako členovia posádok anglických a holandských námorných expedícií a v prvých rokoch lovu dominovali. Keď sa však

⁸ Z ruských historikov, uskutočňujúcich výskum na Svalbarde, možno spomenúť M.I.Belova, V.A.Odincova, či V.F.Starkova. (Podľa : T.B.Arlov : *Svalbards historie. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim, 2003, str.52-53.*)

⁹ Okrem ruských historikov, uvedených vyššie, prezentuje príslušné závery aj Leonid D.Timčenko, in : *Quo Vadis, Arcticum? The International Law Regime of the Arctic and Trends in its Development. Osnova, Charkiv, 1996, str.31 a nasl.*

¹⁰ T.B.Arlov : *Svalbards historie. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim, 2003, str.53.*

¹¹ Bližšie k anglickým nárokom : T.Mathisen : *Svalbard i Internasjonal Politikk 1871-1925. Aschehoug, Oslo, 1951, str.4-7, resp. M.Conway : No Man's Land. A History of Spitsbergen from its Discovery in 1596 to the Beginning of the Scientific Exploration of the Country. Cambridge University Press, Cambridge, 1906, str.65 a nasl., str.102.*

námorníci z radov Angličanov a Holanďanov priučili schopnostiam Baskov, závislosť od ich účasti na love sa rozhodujúcim spôsobom znížila. V nasledujúcich rokoch došlo postupne k rozdeleniu záujmových sfér medzi Angličanmi, ktorých aktivity, realizované spoločnosťou Muscovy Company, sa sústredili v južnej časti súostrovia, a Holanďanmi, ktorí pôsobili najmä v severozápadnej časti Svalbardu, kde si vybudovali aj pomerne rozsiahlu rybársku osadu s názvom Smeerenburg.¹² Obchodné aktivity tu od roku 1614 vyvíjala ich Noordische Compagnie. Monopolizácia aktivít týchto dvoch krajín viedla predovšetkým na mori k rastúcej rivalite a z nej plynúcim konfliktom medzi nimi. Zmenšujúce sa stavy veľrýb vo fjordoch a pobrežných vodách Svalbardu spôsobili v druhej polovici 17.storočia podstatné zníženie a v priebehu nasledujúceho storočia úplné zastavenie lovu.

Otázku právneho statusu Svalbardu, ktorá v súvislosti s hospodárskymi záujmami vyvstala takmer súčasne s jeho objavením, ovplyvnili jednak nároky zainteresovaných štátov, a jednak prebiehajúca odborná diskusia o slobode morí. Panovník dánsko-nórskej únie vzniesol nárok na Svalbard v diplomatickej korešpondencii s inými štátmi a zároveň vyslaním časti námornej flotily k súostroviu. Odôvodnením bola priľahlosť súostrovia tak k nórskej pevnine, predstavy jeho spojenia s Grónskom, ktoré bolo nórskeým daňovým územím už od vikingského obdobia, no v neposlednom rade odvíjajúc sa od nepopierateľných ambícií panovníka dánsko-nórskej monarchie, Christiana IV., nárokovúceho si všeobecnú zvrchovanosť nad severnými moriami.¹³ Tento nárok bol rázne odmietnutý predovšetkým zo strany Anglicka, ktoré si Svalbard nárokovalo odkazom na objavenie súostrovia Sirom Hughom Willoughbym a následnú prvotnú okupáciu anglickými lovcami, ktorí ako prví vstúpili na jeho pevninu. Holandsko síce priamy nárok na súostrovie nevznieslo, spoločne s Francúzskom a Španielskom sa však na odôvodnenie svojho práva na lov veľrýb odvolalo na koncepciu slobody morí (*mare liberum*), prezentovanú v tom čase Hugom Grotiom (1583-1645)¹⁴.

1.2. Svalbard - terra nullius alebo terra communis ?

Hoci v priebehu 17. a 18.storočia bola dánsko-nórska monarchia jediným štátom, nárokovujúcim si zvrchovanosť nad Svalbardom, na presadenie týchto záujmov bola v európskom kontexte príliš slabá. Od 18.storočia už súostrovie nezohrávalo v oblasti medzinárodných vzťahov a medzinárodnej

¹² Veľrybárska osada Smeerenburg, nachádzajúca sa v severozápadnom cípe ostrova Špicberg, bola založená pred rokom 1620. Jednoduchá osada sezónneho charakteru sa postupne premenila na sídlo s trvalejším osídlením. Na základe archeologických výskumov mohla mať v čase svojej najväčšej slávy 16-17 domov a okolo 200 obyvateľov. Niektoré historické pramene, medzi nimi záznamy nórskeho polárnika Fridtjofa Nansena (okolo r.1920) glorifikujúco informovali o „meste so širokými ulicami, kde sa cez leto mohli zhromaždiť tisíce ľudí“. Hoci archeologické nálezy poskytli o niečo realistickejší obraz, v čase najvyššej aktivity mohla osada pôsobiť skutočne pozoruhodným dojomom. Okolo roku 1660 bola postupne opustená. (Podľa : Kristin Prestvold : *Europas første "oljeeventyr". Utgitt av Syssemmannen på Svalbard, Miljøvernvedelingen, Longyearbyen, 2001.*)

¹³ Podľa : T.B.Arlov : *Svalbards historie. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim, 2003, str.72 a nasl.*

¹⁴ T.Mathisen, in : *Svalbard i Internasjonal Politikk 1871-1925. Aschehoug, Oslo, 1951, str.8 a nasl. a T.B.Arlov, in : Svalbards historie. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim, 2003, str.70 a nasl.*

politiky žiadnu významnejšiu úlohu a hoci by si jeho status bol zaslúžil trvalú medzinárodnoprávnu úpravu, v medzinárodnom spoločenstve sa vžila domnienka o statuse Svalbardu ako *terra nullius*, teda územia nepatriaceho žiadnemu štátu. Bol to nepochybne prejav straty záujmu, spôsobený vyčerpaním stavu veľrýb v pobrežných vodách Svalbardu.

Nebolo to teda skôr ako v roku 1871, keď nedoriešenosť právneho postavenia Svalbardu nadobudla novú aktuálnosť. Keď švédsky profesor Adolf Erik Nordenskiöld požiadal o zabezpečenie ochrany pre prebiehajúci vedecký výskumný projekt, obrátila sa vláda švédsko-nórskej monarchie na zainteresované štáty s otázkou, či by z ich strany existovali námietky, ak by švédsko-nórska únia prevzala nad súostrovím trvalú kontrolu. Kým Dánsko a Holandsko súhlasili a výhrady zo strany Francúzska, Nemecka a Veľkej Británie sa obmedzili skôr na požiadavky technického charakteru¹⁵, ruská vláda sa vo svojom stanovisku vyjadrila, že jej záujmom vyhovuje zachovanie doterajšieho stavu (ako tzv. „*domaine indécis*“), ktorý bez akýchkoľvek prekážok umožňuje všetkým štátom využívať prírodné zdroje Svalbardu.¹⁶ Išlo v podstate o vyjadrenie názoru, že Rusko malo na súostrovie minimálne rovnaké právo, ako ktorýkoľvek iný štát. Následkom tak bolo odmietnutie švédsko-nórskeho nároku a zároveň ponechanie otázky otvorenou.

Výmena nót však otvorila novú otázku - či možno Svalbard naďalej považovať za *terra nullius*, alebo sa v zmysle ruského stanoviska ("zachovanie doterajšieho stavu, ktorý ... umožňuje všetkým štátom využívať prírodné zdroje ...") prikloniť k jeho považovaniu za medzinárodné územie, určené na všeobecné využívanie - *terra communis*? Kým *terra nullius* predstavuje, ako už bolo uvedené vyššie, územie nepodliehajúce územnej suverenite žiadneho štátu, režim *terra communis* umožňuje na základe zásady zvrchovanej rovnosti všetkým štátom bez rozdielu využívať príslušné územie v súlade s medzinárodným právom tak, ako je tomu napr. v prípade medzinárodnoprávneho režimu šiereho mora, kozmického priestoru, či Antarktídy. Rozhodujúci rozdiel medzi oboma koncepciami bude však spočívať v ich odlišných právnych účinkoch, konkrétne čo do možností podriadenia týchto území územnej suverenite štátov. Kým územie, majúce charakter *terra nullius*, možno nadobudnúť jeho prvotnou a následnou efektívnou okupáciou, územie, predstavujúce *terra communis*, sa predmetom okupácie stať nemôže, pričom nadobudnutie zvrchovaných práv konkrétnym štátom prichádza do úvahy len na základe priznania územnej suverenity medzinárodnou zmluvou.¹⁷ Hoci podstatnou skutočnosťou v tomto kontexte ostáva podobnosť oboch právnych režimov, keďže ani v prípade *terra nullius*, ako ani v režime *terra communis* neexistuje štát, ktorý by bol vo vzťahu k príslušnému územiu

¹⁵ T.Mathisen : *Svalbard i Internasjonal Politikk 1871-1925*. Aschehoug, Oslo, 1951, str.27.

¹⁶ *Prepis diplomatickej korešpondencie z rokov 1871-72* podáva L.D.Timčenko, in : *Quo Vadis, Arcticum? The International Law Regime of the Arctic and Trends in its Development*. Osnova, Charkiv, 1996, str.40-44. Okrem neho venuje problematike pozornosť aj T.Mathisen, in : *Svalbard i Internasjonal Politikk 1871-1925*. Aschehoug, Oslo, 1951, str.28 a nasl., podobne T.B.Arlov, in : *Svalbards historie*. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim, 2003, str.220 a nasl.

¹⁷ Podľa : L.D.Timčenko : *Quo Vadis, Arcticum? The International Law Regime of the Arctic and Trends in its Development*. Osnova, Charkiv, 1996, str.11.

oprávnený vykonávať zvrchované práva¹⁸, využívanie Svalbardu po niekoľko storočí príslušníkmi rôznych štátov bez toho, aby niektorý zo štátov vo vzťahu k súostroviu vystupoval v pozícii územného suveréna, môže viesť k záveru, že zo strany zúčastnených štátov došlo k založeniu a všeobecnej akceptácii medzinárodnej obyčaje o mierovom využívaní súostrovia ktorýmkoľvek štátom. Leonid Timčenko vyjadruje názor, že tak v medzinárodných vzťahoch, ako aj v odbornej literatúre dochádza k zamieňaniu oboch pojmov a nesprávne označovaniu Svalbardu ako terra nullius. Nakoľko špecifickým znakom právneho režimu terra nullius je právo prvého štátu, ktorý územie efektívne okupoval, nadobudnúť vo vzťahu k tomuto územiu zvrchované práva, ak štát príslušné právo nerealizuje, pričom príslušníci ďalších štátov takéto územie postupne slobodne využívajú a rozvíjajú, stráca územie status terra nullius a nevyhnutne nadobúda charakter všeobecne využívaného medzinárodného územia, tzv. terra communis.¹⁹ Vo vzťahu k výmene diplomatických nôt z rokov 1871-72 sa Timčenko domnieva, že štáty sa svojho práva na okupáciu vzdali najneskôr prostredníctvom tejto diplomatickej korešpondencie, keď po prvýkrát na medzivládnej úrovni formulovali názor, že súostrovie Svalbard predstavuje územie, nepatriace žiadnemu štátu, čím zároveň definovali medzinárodnoprávny režim Svalbardu²⁰

Nový záujem o Svalbard vyvolali prvé výťažky uhlia v roku 1899. Viaceré ťažobné spoločnosti z rôznych štátov začali geologický prieskum a následne zahájili ťažbu. Práve hospodárska činnosť viedla k novým problémom, vyznačujúcim sa vzostupnou tendenciou. Pri absencii územnej suverenity dochádzalo pri riešení sporov medzi ťažobnými spoločnosťami, ich zamestnancami a lovcami, najmä kožušínovej zveri, ku konfliktu jurisdikcií štátov, ktorých boli štátnymi príslušníkmi. Osobitný charakter mali spory v civilných veciach, súvisiace predovšetkým s početnými prípadmi nárokovania si pozemkovej držby. Nehovoriac o problémoch pri výkone trestnoprávnej jurisdikcie vo vzťahu k štátnym príslušníkom iných štátov, ako štátu, vykonávajúceho jurisdikciu. Nastolenie nového medzinárodnoprávneho režimu sa preto ukázalo byť nevyhnutným predpokladom pre vytvorenie efektívneho rámca právnych pravidiel a možnosti ich vynucovania. Do úvahy prichádzali v podstate 2 možné alternatívy : podriadenie Svalbardu zvrchovanosti niektorého štátu alebo ustanovenie režimu medzinárodnej správy nad súostrovím.

Po nadobudnutí nezávislosti v roku 1905 si nórska zahraničná politika za svoj hlavný cieľ stanovila politiku neutrality a potrebu riešiť medzinárodné spory mierovými prostriedkami,

¹⁸ *Profesor Ulfstein sa v zmysle uvedeného prikláňa k záveru, že stanovisko terra nullius možno považovať za prevládajúce, a možno ho preto akceptovať o to viac, že otázka má skôr svoj teoretický ako praktický význam pri posudzovaní príslušného prípadu. (G.Ulfstein : The Svalbard treaty: From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.37.)*

¹⁹ *Podľa : L.D.Timčenko : Quo Vadis, Arcticum? The International Law Regime of the Arctic and Trends in its Development. Osnova, Charkiv, 1996, str.11, podobne na str.43-44. Podobný názor zastáva Odd Gunnar Skagestad, in : Norsk polarpolitikk. Hovedtrekk og utviklingslinjer 1905-1974. Dreyer, Oslo, 1975, str.21.*

²⁰ *L.D.Timčenko : Quo Vadis, Arcticum? The International Law Regime of the Arctic and Trends in its Development. Osnova, Charkiv, 1996, str.11, podobne na str.43, resp. L.D.Timčenko : Špitsbergen: istorija i sovremennost' (meždunarodno-pravovoj aspekt). Osnova, Charkiv, 1992, str.18.*

predovšetkým formou priamych diplomatických rokovaní a uzatvárania zmluvných vzťahov. Vo veci riešenia otázky postavenia Svalbardu sa preto bezvýhradne preferovala možnosť zvolania medzinárodnej konferencie, týkajúcej sa Svalbardu, pred jednostrannou okupáciou súostrovia. V roku 1907 Nórsko notifikovalo ostatným štátom, že existujúci právny stav považuje za neuspokojivý. Navrhnutá bola nová medzinárodná úprava, pri zachovaní viacerých prvkov doposiaľ uplatňovaného režimu terra nullius, či terra communis. Zainteresované štáty vyslovili súhlas s účasťou na navrhovaných rokovaníach. Švédsko však požiadalo o uskutočnenie predbežných rozhovorov s Nórskom a následných trojstranných konzultácií oboch krajín a Ruska, ktoré by predchádzali záverečnej medzinárodnej konferencii za účasti širokého počtu štátov.²¹

Predbežná nórsko-švédsko-ruská konferencia sa uskutočnila v roku 1910 v Christianii²². Jej výsledkom bolo prijatie návrhu dokumentu, ktorý predpokladal správu Svalbardu komisiou zloženou zo zástupcov týchto troch štátov, zároveň však so zachovaním doterajšieho právneho režimu.²³ Po obdržaní námietok a výhrad zo strany ostatných štátov sa v roku 1912 v rovnakom zložení uskutočnila druhá konferencia. Opäť došlo k prijatiu dokumentu, ktorý sa síce od predchádzajúceho podstatnejšie neodlišoval, zohľadňoval však niektoré výhrady, vyjadrené ostatnými štátmi. Vo svojom článku 1 návrh z roku 1912 ustanovil, že "Svalbard má zostať terra nullius a nemá byť predmetom anexie". Profesor Ulfstein vo svojej práci správne zdôrazňuje, že uznanie územia za terra nullius, zároveň však vyúčenie jeho spôsobilosti stať sa predmetom okupácie, vyznieva ako protirečenie a jeho účel je prinajmenej sporný.²⁴ Svalbard mal byť prístupný všetkým štátom (čl.2) a v čase vojny mal byť neutralizovaný (čl.3). Správu súostrovia mala vykonávať medzinárodná komisia (čl.6), ktorá mala byť zložená zo zástupcov Nórska, Švédska a Ruska (čl.7). Okrem týchto ustanovení obsahoval dokument ustanovenia o výkone civilnej a trestnej jurisdikcie, výkone rozhodnutí, vlastníckych právach, právach pracovníkov a ustanovenia o love a rybolove.

Medzinárodná konferencia za účasti všetkých zainteresovaných štátov bola zvolaná v roku 1914. K hlavnému sporu došlo medzi Nemeckom a USA, ktoré sa dožadovali účasti na správe Svalbardu, na jednej strane, a Ruskom, ktoré tieto nároky odmietalo. Možno tvrdiť, že konflikt nebol

²¹ Podľa : T.Mathisen : *Svalbard i Internasjonal Politikk 1871-1925*. Aschehoug, Oslo, 1951, str.87.

²² Ide o názov mesta Oslo v období rokov 1624-1925. Keď po veľkom požiari v roku 1624 bolo Oslo na podnet kráľa dánsko-nórskej monarchie, Christiana IV., nanovo vybudované, nieslo po ňom meno až do 1.1.1925, keď sa vrátilo k svojmu pôvodnému staronordickému názvu. (pozn. autora)

²³ Roald Berg zdôrazňuje, že zo strany Švédska išlo o návrh na vytvorenie spoločného nórsko-švédsko-ruského kondomína pre správu súostrovia. (In : *Spitsbergen-saken 1905-1925. Historisk Tidsskrift, Vol. 72, Nr. 4, 1993, str. 472-487, na str.479.*)

²⁴ G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.39-40, opierajúc sa o : Verzijl : International Law in Historical Perspective. Part IV. (Stateless Domain). A.W.Sijthoff-Leyden, 1971, str.269. Timčenko proti tomuto Verzijlom označenému režimu ako „artificial terra nullius“ taktiež namieta nesprávnosť zvoleného termínu „terra nullius“ (L.D.Timčenko : *Quo Vadis, Arcticum? The International Law Regime of the Arctic and Trends in its Development. Osnova, Charkiv, 1996, str.11, v poznámke č.60.*)*

len prejavom rozchádzajúcich sa stanovísk v otázke správy Svalbardu, ale v podstatnej miere odzrkadľoval vzrast politického antagonizmu v Európe.²⁵ Ukázalo sa, že dohodu nebude možné dosiahnuť, a konferencia bola prerušená s tým, že účastníci sa opätovne stretnú v nasledujúcom roku. Skôr, než sa tak stalo, vypukla prvá svetová vojna.

Vojnové dianie v priebehu 1.svetovej vojny Svalbard výraznejšie nezasiahlo. Už mierová zmluva, uzavretá v marci 1918 medzi Nemeckom a Ruskom v Brest-Litovsku, však v čl. 33 zahŕňala aj krátke ustanovenie, týkajúce sa Svalbardu. Zmluvné strany si v ňom kladú za cieľ presadzovať dosiahnutie takého medzinárodnoprávneho režimu súostrovia, ktorý im zabezpečí rovné práva. Na zvolanie novej konferencie malo byť vyzvané Nórsko.²⁶ Samotná nórska vláda ešte začiatkom roku 1918 v otázke budúceho právneho statusu Svalbardu zastávala rovnaké stanovisko ako počas rokovaní v roku 1914. Neúspešnosť rokovaní z roku 1914 a skončená 1.svetová vojna však dávali opodstatnenosť obavám, že dosiahnutie zhody na medzinárodnoprávnom režime, založenom na zachovaní existujúceho právneho režimu, bude mimoriadne obtiažne. Taktiež rozsiahla mediálna kampaň v Nórsku v prospech prevzatia správy súostrovia Nórskom tieto predpoklady potvrdzovala.

Na zasadnutí Stáleho výboru Stortingu pre zahraničné styky dňa 16.novembra 1918 sa rozhodlo, že Nórsko by sa malo pokúsiť získať výlučnú správu Svalbardu. Hlavným dôvodom týchto snáh boli skúsenosti z predchádzajúcich negociácií, ktoré podľa názoru výboru ukázali, že podriadenie Svalbardu pod nórsku správu by bolo medzinárodne najvhodnejším riešením. Spory, týkajúce sa súkromnoprávných vzťahov k pôde, by však mohli byť prenechané na vyriešenie prostredníctvom medzinárodnej arbitráže. Nórska vláda sa k tomuto vyhláseniu bezvýhradne pripojila.²⁷ Spôsob vzniesenia nároku a podmienky, za ktorých k nemu malo dôjsť, však ostali otvorenými otázkami. Listom z 10.apríla 1919 sa nórske ministerstvo zahraničných vecí obrátilo na Najvyššiu radu parížskej mierovej konferencie, v ktorom požiadalo o posúdenie právneho statusu súostrovia v rámci mierovej konferencie a vznieslo naň svoj územný nárok.

Na vzniesenie nároku nenadviazali žiadne oficiálne kroky zo strany ministerstva zahraničných vecí, ale skôr istá súkromná iniciatíva nórskej uhoľnej spoločnosti "Store Norske Spitsbergen Kulkompani", ktorá zriadila odbornú pracovnú komisiu na čele s profesorom Fredrikom Stangom. Táto komisia pripravila návrh textu medzinárodnej zmluvy. Na príklade najdôležitejších ustanovení možno poukázať na pomerne presné predstavy nórskej odbornej verejnosti. Podľa návrhu mala byť Nórsku priznaná zvrchovanosť vo vzťahu k Svalbardu (čl.1), Nórsko sa malo zaviazat' k rešpektovaniu práv jednotlivcov, nadobudnutých pred ratifikáciou zmluvy (čl.3), nedotknuteľnosť súostrovia mala byť

²⁵ T.Mathisen : *Svalbard i Internasjonal Politikk 1871-1925. Aschehoug, Oslo, 1951, str.149 a nasl.*

²⁶ T.Mathisen : *Svalbard i Internasjonal Politikk 1871-1925. Aschehoug, Oslo, 1951, str.157.*

²⁷ *Vyhlásenie pochádza z prepisu následného neverejného zasadnutia Stortingu z 8.marca 1919, na ktorom bola problematika venovaná rozsiahla diskusia, a na ktorom bolo stanovisko z novembra 1918 potvrdené. (Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.42.*)*

garantovaná Spoločnosťou národov (čl.4). Nórsko sa malo súčasne zaviazat' zabezpečiť zmluvným stranám práva na základe rovnoprávnosti, a to najmä v oblasti vlastníckych práv, ťažby, lovu a rybolovu (čl.5). O sporoch zo súkromnoprávných vzťahov mala rozhodovať medzinárodná arbitráž (čl.7), dovoz tovarov na súostrovie mal byť oslobodený od všetkých ciel a iných dovozných platieb (čl.9), všetky clá a ostatné platby mali byť použité v prospech rozvoja súostrovia (čl.11) a napokon všetky spory, súvisiace s výkladom zmluvy, mali byť prenechané na vyriešenie Stálemu arbitrážnemu súdu. Osobitný výnam návrhu možno vidieť hneď v niekoľkých ohľadoch. Treba zdôrazniť skutočnosť, že návrh sa stal zdrojom inšpirácie a rozhodujúcim východiskovým materiálom pre všetky ďalšie verzie zmluvného textu, upravujúceho medzinárodné postavenie Svalbardu. Predovšetkým sa však v návrhu po prvýkrát možno stretnúť s tým, čo sa neskôr stalo základnou filozofiou Zmluvy o Svalbarde - kombináciou nórskej územnej suverenity a zachovaním existujúcich práv ostatných štátov, vyplývajúcich z doposiaľ uplatňovaného právneho režimu. Možno to vidieť tak na ustanoveniach, vyjadrujúcich zákaz diskriminácie, ako aj v záväzkoch nórskej strany využívať clá a ostatné platby výlučne na prospech Svalbardu. Malo sa tak zabrániť hospodárskemu profitovaniu Nórska zo správy súostrovia a zaručiť práva príslušníkom zmluvných strán na báze rovnoprávnosti.

Popri zmluvnom návrhu uholnej spoločnosti Store Norske významnú časť prípravných prác zo strany Nórska uskutočnil nórsky veľvyslanec v Paríži, barón Fredrik Wedel Jarlsberg. Podľa dostupných prameňov sa Wedel Jarlsberg v rámci negociácií pred Parížskou mierovou konferenciou okrem presadenia anexie Svalbardu (túto otázku po prvýkrát načrtnol pri konzultáciách s francúzskym ministerstvom zahraničných vecí už v októbri 1918) usiloval o nárokovanie kompenzácií za stratu nórskeho loďstva v priebehu 1. svetovej vojny, zmeny severných hraníc Nórska a požadoval pripojenie kolónie na africkom kontinente.²⁸ Kým posledne menované požiadavky boli skôr utopického charakteru, nórsky nárok vo vzťahu k Svalbardu odrážal oficiálnu a konzistentnú prioritu nórskej zahraničnej politiky, súvisiacu s približne 30 rokov trvajúcim postupným vzrastom nórskeho vplyvu na súostroví. Podľa Roalda Berga išlo nepochybne o otázku národnej prestíže, spojenú s niečím, čo možno nazvať začiatkom politiky nórskeho "arktického imperializmu".²⁹

1.3. Zvolanie Špicberskej komisie

Najvyššia rada mierovej konferencie súhlasila s posúdením otázky Svalbardu a na svojom zasadnutí dňa 7. júla 1919 ustanovila osobitnú, tzv. Špicberskú komisiu. V komisii boli po jednom členovi zastúpené USA, Veľká Británia, Francúzsko, Taliansko a Japonsko, pod predsedníctvom zástupcu Francúzska. Komisia sa v priebehu 3 mesiacov (od júla do októbra) zišla spolu 17-krát. 21. júla požiadala Nórsko o predloženie návrhu textu medzinárodnej zmluvy. Azda trochu prekvapivo

²⁸ Podľa : T.B.Arlov : *Svalbards historie. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim, 2003, str.295.*

²⁹ R.Berg : *Spitsbergen-saken 1905-1925. Historisk Tidsskrift, Vol. 72, Nr.4, 1993 (str.472-487), na str.473, resp. str.484.*

nebol predložený pôvodný návrh spoločnosti Store Norske, ale došlo k vypracovaniu nového textu veľvyslancom Wedelom Jarlsbergom, v spolupráci s poradcom francúzskeho ministerstva zahraničných vecí Henrim Fromageotom a profesorom Fredrikom Stangom, ktorý sa práve v tom čase zdržiaval v Paríži. Navrhovaný text zaslal Wedel Jarlsberg Špicberskej komisii i nórskeho ministerstvu zahraničných vecí. Kým ministerstvo s návrhom nesúhlasilo a žiadalo o odloženie vecí, Špicberská komisia návrh už 24.júla prerokovala, stało sa tak teda tri dni po adresovaní žiadosti Nórsku.

V porovnaní s textom, vypracovaným spoločnosťou Store Norske, možno návrh zmluvy Wedela Jarlsberga zhrnúť nasledovne. Zmluvné strany v preambule prehlasujú, že uznávajú nórsku zvrchovanosť nad Svalbardom a vyslovujú želanie, vytvoriť taký právny režim, ktorý zaručí rovnoprávnosť a mierové využívanie súostrovia. Podobne, ako v prípade návrhu Store Norske, vytyčuje článok 1 uznanie nórskej zvrchovanosti nad Svalbardom, vyššie popísaným článkom 3 a 7, týkajúcim sa súkromnoprávných vzťahov, zodpovedajú obsahovo i formulačne články 4 a 5 návrhu Wedela Jarlsberga. Taktiež korešpondujú s čl. 5 návrhu Store Norske mali byť podľa článkov 2 a 3 zachované práva, uplatňované v doterajšom režime súostrovia. Rozsah práv, pri ktorých mala byť zaručená rovnoprávnosť zmluvných strán, je však už značne širší, keď zahŕňa právo na prístup na súostrovie, práva lovu a rybolovu, ochranu prírodného prostredia, právo uskutočňovať námorné, priemyselné a obchodné aktivity. Pokiaľ ide o články 9 a 11 návrhu Store Norske, týkajúce sa cieľ a iných druhov platieb, ustanovenia tohto druhu v zmluvnom návrhu Wedela Jarlsberga úplne chýbajú.

Ustanovenie článku 6 návrhu Wedela Jarlsberga o prijatí Ťažobného poriadku je celkom nové a nenachádza obdobu v pôvodnom návrhu Store Norske. Ťažobný poriadok mal byť vypracovaný Nórskom a predložený na schválenie ostatným zmluvným stranám. V prípade akýchkoľvek námietok mala byť výsledná verzia Ťažobného poriadku schválená komisiou, zloženou zo zástupcov zmluvných strán. Každá zmluvná strana mala byť zastúpená jedným zástupcom.

V návrhu Wedela Jarlsberga chýbali tiež garancie integrity Svalbardu, obsiahnuté v čl.4 zmluvného návrhu Store Norske. Článok 7 naproti tomu ustanovoval, že vyplývajúc zo záväzkov, súvisiacich s nórskeho členstvom v Spoločnosti národov, je zakázané budovanie akýchkoľvek námorných základní, opevnení, či využívanie súostrovia na vojenské účely. Táto formulácia vykazuje zjavné paralely s návrhom textu zmluvy z roku 1912, konkrétne jeho článkom 3.

Napokon, v článku 8 návrhu Wedela Jarlsberga sa podobne ako v návrhu Store Norske objavuje zmienka o riešení sporov, súvisiacich s výkladom zmluvy tribunálom medzinárodnej arbitráže, ktorý mala v konkrétnom prípade zvolať Spoločnosť národov. Rovnaký postup sa mal uplatniť aj v prípade Ťažobného poriadku.

Po posúdení návrhu Wedela Jarlsberga vyzvala Špicberská komisia štáty, ktoré v nej neboli zastúpené, aby vyjadrili svoj názor k navrhovanému budúceho právneho režimu Svalbardu. Najvýraznejšie námietky boli vznesené zo strany Holandska a Švédska, ktoré zhodne namietali, že

namiesto uznania nórskej zvrchovanosti vo vzťahu k Svalbardu by skôr uvítali priznanie správy súostrovia Nórsku v podobe mandátneho územia, v rámci mandátneho systému, vytvoreného Spoločnosťou národov. Dánsko priznanie súostrovia Nórsku podporilo po tom, ako nórsky minister zahraničných vecí Ihlen verejne deklaroval, že Nórsko nebude stáť v ceste dánskym územným nárokom vo vzťahu ku Grónsku, ak Dánsko nebude namietat' voči nórským ambíciám v otázke Svalbardu. Vyhlásenie ministra zahraničných vecí Ihlena je v teórii medzinárodného práva považované za klasický príklad jednostranného medzinárodnoprávneho úkonu s právotvornými účinkami.³⁰ Ide o úkon, pri ktorom ktorýkoľvek tretí subjekt môže odôvodnene dôverovať tomu, že subjekt, uskutočňujúci príslušné vyjadrenie, svoj prísľub dodrží. Keď v roku 1814 na základe Zmluvy z Kielu odstúpilo Dánsko územie Nórska Švédsku, viaceré územia, medzi nimi aj Grónsko, boli z tohto postúpenia výslovne vyňaté. V súvislosti s ukončením 1.svetovej vojny a územnými zmenami s ňou súvisiacimi sa Dánsko pokúsilo dosiahnuť uznanie svojej územnej suverenity voči Grónsku, vykonávanej od roku 1814 viac či menej fakticky, diplomatickou cestou. Nórsky minister zahraničných vecí Ihlen na základe prejednania otázky vo vládnom kabinete dňa 22. júla 1919 ubezpečil zástupcu Dánska na Parížskej mierovej konferencii, že „nórska vláda nebude pri riešení tejto záležitosti spôsobovať žiadne ťažkosti“. Keď však nórska vláda 10. júla 1931 proklamovala okupáciu časti východného pobrežia Grónska, dostal sa spor medzi oboma štátmi pred Stály dvor medzinárodnej spravodlivosti. Ten rozhodol, že okupácia východného pobrežia Grónska zo strany Nórska je v rozpore s existujúcim právnym stavom, a preto protiprávna a neplatná. K vyhláseniu ministra zahraničných vecí Ihlena Súd v rozsudku z 5. apríla 1933 vyriekol nasledovné stanovisko : „Odpoveď takéhoto typu, ktorú minister zahraničných vecí vysloví v mene svojej vlády na požiadanie diplomatického zástupcu iného štátu v otázke, ktorá nepopierateľne spadá do okruhu jeho pôsobnosti, je pre štát, ktorý minister zahraničných vecí reprezentuje, záväzná.“³¹

V súvislosti s postavením Nemecka a Ruska po skončení 1.svetovej vojny bola reálna možnosť týchto dvoch štátov vystupovať v pozícii plnoprávnych účastníkov medzinárodných vzťahov obmedzená. Kým zo strany Nemecka nie je známa žiadna reakcia na rokovanie Špicberskej komisie, či prijatie Zmluvy o Svalbarde, boľševické Rusko prostredníctvom svojho zahraničnopolitického predstaviteľa G.V.Čičerina už 12.februára 1920 (teda 3 dni po podpise zmluvy) zaslalo telegrafický protest nórskemu ministrovi zahraničných vecí. Uvádza sa v ňom, že nakoľko Zmluva o Svalbarde bola dosiahnutá bez účasti Ruska, Rusko sa necíti byť viazané jej ustanoveniami. Prostredníctvom nóty zo 7.mája toho istého roku bol protest zopakovaný. K vyhláseniu uznania nórskej zvrchovanosti nad Svalbardom Sovietskym zväzom došlo až 16.februára 1924.³²

³⁰ *Medzi inými : I.Seidl-Hohenveldern : Mezinárodní právo veřejné. ASPI Publishing, Praha, 2001, str.42 a H.Miehler, H.-J.Uibopuu, in : Neuhold, Hummer, Schreuer (Hrsg.) : Österreichisches Handbuch des Völkerrechts. Band 1 : Textteil. MANZ, Wien, 1997, str.100 a nasl.*

³¹ *PCIJ, Series A/B, Vol.2, No.53, 1932-34 (str.70-73) a podľa : Neuhold, Hummer, Schreuer : Österreichisches Handbuch des Völkerrechts. Band 2 : Materialienteil. MANZ, Wien, 1997, str.94-95.*

³² *Podľa : S.G.Holtmark : Høyt spill. Svalbard-spørsmålet 1944-47. Forsvarsstudier, Nr.1/2004, str.17-23.*

Pomerne komplexná bola pozícia USA. Robert Lansing už v roku 1915, ešte pred tým, ako sa stal ministrom zahraničných vecí, vyjadril názor, že správa a územná zvrchovanosť vo vzťahu k Svalbardu by mala byť zverená niektorému z neutrálnych škandinávskych štátov. Už ako minister zahraničných vecí sa v roku 1918 vyjadril, že týmto štátom by malo byť práve Nórsko. Možno sa domnievať, že pro-nórsky postoj tak zo strany USA, ako aj Francúzska, vychádzal predovšetkým z ich predstáv o systéme medzinárodnej bezpečnosti po 1.svetovej vojne. Cieľom malo byť jednak potlačenie nemeckej expanzie, zároveň však snaha zabrániť nepomeraným územným ziskom Veľkej Británie. Obe skutočnosti mohli byť dosiahnuté priznaním zvrchovaných práv vo vzťahu k Svalbardu Nórsku. Pokiaľ ide o britské stanovisko, možno skôr hovoriť o preferovaní podobných medzinárodno-bezpečnostných úvah pred vlastnými hospodárskymi záujmami. A napokon stanovisko USA snáď najlepšie vystihuje výrok ich zástupcu v Špicberskej komisii, Freda K Nielsena, ktorý Svalbard označil za "relatívne bezvýznamné územie".³³ Napriek tomu, že súostrovie malo len akokoľvek okrajovú medzinárodnú dôležitosť vo svetovej politike, otázka úpravy jeho právneho režimu bola natoľko významná, že spôsobila nemožnosť dosiahnutia dohody na konferencii v roku 1914, objavila sa v texte brest-litovskej mierovej zmluvy, v texte memoranda amerického ministra zahraničných vecí Lansinga a bola akceptovaná aj ako bod programu pre Parížsku mierovú konferenciu

Samotná Špicberská komisia svoj postoj odôvodnila tým, že priznanie zvrchovaných práv Nórsku zvolila na základe významu súostrovia pre nórske aktivity, geografickú priľahlosť a v neposlednom rade pre potrebu upraviť právny režim Svalbardu trvalým spôsobom. Bezpečnostné aspekty spomenuté neboli. Možno sa oprávnene domnievať, že zvolené riešenie, prijaté tak Špicberskou komisiou, ako aj Najvyššou radou Parížskej mierovej konferencie, bolo výsledkom snahy vyriešiť dlhodobú a latentnú medzinárodnú otázku, zároveň však spôsobom odplaty za využívanie nórskeho neutrálneho loďstva počas 1.svetovej vojny, bez potreby venovať sa otázke finančnej kompenzácie. Naopak, podriadenie Svalbardu mandátnemu režimu Spoločnosti národov pod správou Nórska Špicberská komisia nepovažovala za reálnu alternatívu. Správa komisie, spoločne s posúdeným návrhom zmluvy bola dňa 5.septembra 1919 postúpená Najvyššej rade mierovej konferencie. Nórsko nenavrholo žiadne doplnenia, ale adresovalo len niekoľko pripomienok. Zmluva o Svalbarde bola Najvyššou radou mierovej konferencie akceptovaná 21.novembra 1919 a zmluvnými stranami slávnostne podpísaná 9.februára 1920.

³³ K uvedenému K.E.Eriksen tvrdí : „(...) pre mocnosti bol Svalbard len "klobásou v zabíjačkovom čase" - hospodársky i strategicky relatívne bezvýznamným polárnym perifériom." (K.E.Eriksen : *Svalbardspørsmålet fra krig til kald krig*. In : T.Bergh, H.Ø.Pharo : *Historiker og veileder. Festskrift til Jacob Sverdrup*. Tiden, Oslo, 1989, str.112-163, na str.114.). Zároveň W.Østreng : „Svalbard bol v týchto súvislostiach len perifériou a marginálnym problémom, ktorý sa týkal obmedzeného počtu štátov, inštitúcií a jednotlivcov." (W.Østreng : *Økonomi og Politisk Suverenitet. Interessespillet om Svalbards Politiske Status*. Universitetsforlaget, Oslo, 1974, str.95.).

1.4. Zmluva o Svalbarde

Výsledný text Zmluvy o Svalbarde sa podstatnejšie neodlišuje od zmluvného návrhu, predloženého Nórskom. Zmluva sa vyznačuje 3 základnými elementmi:

- 1.) priznanie územnej suverenity vo vzťahu k súostroviu Nórskeho kráľovstvu,
- 2.) zachovanie existujúcich práv, vyplývajúcich z režimu terra nullius (terra communis), na základe uplatňovania zásady zákazu diskriminácie; zároveň však umožnenie ďalším štátom pristúpiť k zmluve,
- 3.) využívanie súostrovia výlučne na mierové účely.

Pokiaľ ide o prvý element, článok 1 zmluvy ustanovuje, že súostrovie Svalbard, vrátane Medvedieho ostrova (Bjørnøya) a všetkých ostatných ostrovov, rozprestierajúcich sa medzi 10° a 35° v.z.d. a 74° a 81° s.z.š.³⁴, sa za podmienok, ustanovených zmluvou, podriaďuje plnej a neobmedzenej zvrchovanosti Nórskeho kráľovstva. Priznanie súostrovia Nórsku vyriešilo problémy s výkonom jurisdikcie, vyvstávajúce pri uplatňovaní pôvodného právneho režimu. Zverenie Svalbardu pod mandátnu správu Spoločnosti národov bolo teda zamietnuté, isté podobnosti s mandátnym systémom však zmluva nepochybne vykazuje. Podmienkou priznania suverenity bolo zachovanie existujúcich práv, vyplývajúcich z režimu terra nullius.

Zachovanie práv, vyplývajúcich z právneho režimu terra nullius, sa zabezpečilo uplatnením zásady zákazu diskriminácie, ktorá nachádza výraz predovšetkým v článkoch 2 a 3 zmluvy. Príslušníci zmluvných strán majú na základe úplnej rovnoprávnosti garantované právo vstupovať a zdržiavať sa na území Svalbardu, ako aj v príľahlých námorných vodách a uskutočňovať v týchto oblastiach lov, rybolov, námornú, priemyselnú, ťažobnú alebo obchodnú činnosť. S istou dávkou zovšeobecnenia možno tvrdiť, že došlo k použitiu tzv. národného režimu, známeho už od 19. storočia v cudzineckom práve, predovšetkým prostredníctvom klauzúl obchodných zmlúv, dojednávanych medzi štátmi. Ďalším aspektom zachovania existujúcich práv je článok 6, týkajúci sa zachovania práv, nadobudnutých príslušníkmi zmluvných strán, v článku 7 potom predovšetkým vo vzťahu k pozemkovej držbe. Na zabezpečenie práv ťažby nerastných surovín sa Nórsko v článku 8 zaviazalo zabezpečiť prijatie Ťažobného poriadku za účasti ostatných zmluvných strán. Článok 8 zároveň ustanovil, že výnosy všetkých daní, ciel a iných poplatkov, vybraných na území Svalbardu, majú byť použité výlučne v prospech samotného súostrovia. Cieľom tohto ustanovenia bolo zamedziť tomu, aby Nórsko z aktivít iných štátov na súostroví profitovalo. Skutočnosť rešpektovania existujúcich práv na základe rovnoprávnosti bola zvýraznená v článku 10, ustanovujúc, že „tretie štáty budú Vládou Francúzskej republiky, ako depozitárom zmluvy, prizvané, aby ku zmluve, náležite ratifikovanej, kedykoľvek pristúpili“. Týmto ustanovením sa zabezpečila otvorenosť zmluvy ďalším štátom.

³⁴ Čl.11 sa príkladmo zmiňuje o : Západnom Špicbergu (Vest-Spitsbergen), Severovýchodnej zemi (Nordaustlandet), Barentsovom ostrove (Barents' Øy), Edgeovom ostrove (Edge-Øy), Wicheových ostrovoch (Wiche-Øer), Ostrove nádeje - ostrove Hopen, Zemi princa Karola (Prins Karls Forland), vrátane všetkých ďalších ostrovov a útesov, ktoré prislúchajú k vymenovaným. Na porovnanie, nórsky Zákon o Svalbarde, č.11 zo 17.júla 1925 („Lov om Svalbard“) vo svojom § 1 vymedzuje územie Svalbardu až na malé výnimky podobne.

Tretím elementárnym prvkom zmluvy je zaručenie využívania súostrovia výlučne na mierové účely. Článok 9, zakazujúci zriaďovanie námorných základní, budovanie opevnení, alebo akékoľvek iné použitie súostrovia na vojnové účely, píše zodpovedá predstavám predchádzajúcich zmluvných návrhov. Zároveň možno poukázať na článok 22, ods. 5 a ods. 6 Paktu Spoločnosti národov, ustanovujúci právny režim mandátnych území, podľa ktorého sa zakazuje „budovanie opevnení alebo vojenských, príp. námorných základní a vojenských výcvikových táborov na iné ako policajné účely a na účely obrany územia“.³⁵

Napriek tomu, že Zmluva o Svalbarde bola prejednaná na pôde Parížskej mierovej konferencie a bola prijatá jej Najvyššou radou, nestala sa súčasťou Versaillskej mierovej zmluvy. Vo svojom poslednom článku obsahuje ustanovenia o ratifikácii a nadobudnutí platnosti a má teda charakter samostatnej medzinárodnej zmluvy. Vzhľadom na to, že ruská vláda nebola v čase uzavretia zmluvy ešte uznaná zmluvnými stranami, bolo v článku 10 zaručené, že až do okamihu jej uznania a pristúpenia Ruska k zmluve budú ruskí štátni občania a ruské spoločnosti požívať rovnaké práva, ktoré sú zaručené príslušníkom zmluvných strán.

1.5. Následný vývoj po prijatí Zmluvy o Svalbarde

Po prijatí Zmluvy o Svalbarde Parížskou mierovou konferenciou zostalo otvorených niekoľko otázok, ktoré bolo nevyhnutné vyriešiť skôr, ako zmluva nadobudne platnosť. Keďže vzrast ceny uhlia na svetových trhoch v priebehu 1. svetovej vojny stimuloval ťažobnú aktivitu, stala sa aktuálnou predovšetkým otázka vlastníctva pozemkov. Keď sa v roku 1920 na ťažbe podieľalo už 8 spoločností, spory o územných právach sa stali početnejšími a často nechýbalo veľa, aby eskalácia napätia prerástla do otvorených konfliktov. Článok 6 (ods.2) zmluvy ustanovoval, že „nároky, týkajúce sa držby alebo okupácie pozemkov, ku ktorým dôjde pred podpísaním zmluvy, sa budú riešiť v zmysle pripojenej prílohy, ktorá bude mať rovnakú záväznosť a účinky ako samotná zmluva.“ Podľa spomínanej prílohy mal byť Vládou Dánskeho kráľovstva ustanovený splnomocnenec, ktorý mal vznesené pozemkové nároky preskúmať. Po preskúmaní vznesených nárokov mal splnomocnenec zostaviť správu, v ktorej by uviedol, ktoré nároky považuje za oprávnené. Táto správa mala byť predložená nórskej vláde, ktorá mala následne uskutočniť opatrenia, nevyhnutné pre zabezpečenie platného právneho titulu, garantujúceho vlastnícke právo dotknutej osoby k príslušnému pozemku. Nároky, ktoré splnomocnenec nepovažoval za oprávnené, alebo ktoré z akýchkoľvek dôvodov sám nepreskúmal, mali byť predložené na posúdenie medzinárodnej arbitráži.

V roku 1920 existovalo približne 120 pozemkových nárokov, z ktorých prevažnú väčšinu bolo možné označiť za sporné. 74 z nich bolo napokon postúpených splnomocnencovi, ktorým bol dánskou

³⁵ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.52.*

vládou vymenovaný profesor Kristian Sindballe.³⁶ Výsledok jeho činnosti bol nanajvýš impozantný, nakoľko všetky vznesené sporné nároky sa mu podarilo urovnať formou dobrovoľného vyrovnania. Za oprávnené uznal nároky v 40 prípadoch, a to v prospech 17 spoločností i fyzických osôb. Vlastnícke právo k pozemkom, získané na základe schválenia nároku, literatúra označuje za tzv. "zmluvné vlastníctvo".³⁷

Nemenej dôležitým aspektom bolo prijatie Ťažobného poriadku, ku ktorému sa Nórsko zaviazalo v čl.8 Zmluvy o Svalbarde. V lehote 3 mesiacov pred stanoveným dátumom nadobudnutia platnosti malo Nórsko s návrhom Ťažobného poriadku oboznámiť ostatné zmluvné strany. Zmluvné strany mali v uvedenej lehote možnosť navrhnúť zmeny v nórskom návrhu a o konečnom texte mala následne jednoduchou väčšinou hlasov rozhodnúť komisia, v ktorej bola jedným členom zastúpená každá zmluvná strana. Takýto bol mechanizmus, ktorý predpokladala zmluva. Nórsko však zvolilo modifikovaný spôsob schválenia Ťažobného poriadku. Listom z 22. októbra 1919 nórska vláda informovala Parížsku mierovú konferenciu, že z dôvodov rešpektovania nórskeho ústavného systému musí byť Ťažobný poriadok predložený na ratifikáciu Stortingu súčasne so Zmluvou o Svalbarde. Ešte do konca roku 1919 bol komisiou, zriadenou na tento účel, vypracovaný návrh Ťažobného poriadku. Nórsko sa rozhodlo docieľiť výsledný text cestou neformálnych rokovaní s ostatnými štátmi. Výraznejšie námietky vzniesli najmä Švédsko, Veľká Británia, Holandsko a Dánsko. V zdĺhavých a náročných rokovaníach sa napokon podarilo docieľiť kompromisné riešenia, ktoré umožnili obísť potrebu zvolania medzinárodnej komisie, ktorá by Ťažobnému poriadku dala konečnú podobu. Azda trochu prekvapujúco bol Ťažobný poriadok prijatý ako nórsky vnútroštátny právny predpis, v podobe kráľovského dekrétu, dňa 7. augusta 1925.

Po dosiahnutí zhody na Ťažobnom poriadku predložila nórska vláda oba dokumenty Stortingu na ratifikáciu. Postoj parlamentu voči postupu vlády v otázke Svalbardu bol minimálne od roku 1905 pomerne kritický. Vytýkal jej predovšetkým nízku akcieschopnosť v prípade skorších nórskeho nárokov na Svalbard, nedostatočnú komunikáciu so Stortingom a v neposlednom rade i predloženie veci na rozhodnutie na pôde Parížskej mierovej konferencie nepovažoval za najšťastnejšie riešenie. Storting sa zároveň domnieval, že obmedzenia realizácie nórskej zvrchovanosti vo vzťahu k Svalbardu, obsiahnuté v Zmluve o Svalbarde, boli príliš rozsiahle. Zároveň však v danom štádiu akceptoval nevyhnutnosť buď vysloviť so zmluvou ako celkom súhlas, alebo ju ako celok odmietnuť. S poukázaním na predchádzajúci vývoj, ratifikáciu zmluvy ostatnými štátmi a potrebu definitívnej právnej úpravy Storting rozhodol, že zmluvu akceptuje. Rokovanie v parlamentnom pléne bolo pomerne

³⁶ A.Hoel : *Om ordningen av de territorielle krav på Svalbard*. Norsk Geografisk Tidsskrift, No.1, 1928, str. 1-24, na str.12 a nasl.

³⁷ Medzi inými G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty* Scandinavian University Press, Oslo, 1995.

krátke, keď v rozprave vystúpili len 4 poslanci³⁸, a vážnejšia diskusia úplne absentovala. Ani predsedajúci, C.J. Hambro, nevyjadril v pléne svoj vlastný názor³⁹ a poukázal len na všeobecné vyhlásenie Stortingu a rozhodnutie výborov. Storting následne jednomyseľným rozhodnutím vyslovil súhlas s ratifikáciou zmluvy.

Článok 10 Zmluvy o Svalbarde, majúci charakter záverečného ustanovenia, stanovil, že čl.8 zmluvy, ktorým sa Nórsko zaviazalo prijať Ťažobný poriadok, nadobudne účinnosť okamihom ratifikácie zmluvy všetkými signatárskymi štátmi zmluvy. Až ratifikácia zmluvy mala byť teda rozhodujúcou pre prijatie Ťažobného poriadku. Ako bolo uvedené vyššie, Nórsko zvolilo o niečo odlišný postup. Prijatie Ťažobného poriadku bolo však rozhodujúce z iného dôvodu. Článok 10 totiž ustanovil, že s výnimkou čl.8 (ktorý nadobudne účinnosť okamihom ratifikácie zmluvy) sa všetky ostatné ustanovenia zmluvy stanú účinnými súčasne s Ťažobným poriadkom.

Ťažobný poriadok dáva odpoveď na vytýčený problém hneď vo svojej preambule. Podľa nej nadobudne poriadok účinnosť okamihom prevzatia správy Svalbardu Nórskom. Následne § 36 Ťažobného poriadku ustanovuje, že jeho účinnosť bude upravená zákonom. Kráľovské dekréty zo 7. a 14. augusta 1925 prehlásili, že Svalbard bol oficiálne podriadený nórskej zvrchovanosti 14. augusta 1925. Minister spravodlivosti, Paal Berg, pricestoval do Longyearbyenu, kde v rámci skromného slávnostného stretnutia vyhlásil Svalbard za súčasť Nórskeho kráľovstva. Od tohto dňa možno v zmysle uvedeného považovať tak zmluvu, ako aj Ťažobný poriadok za účinné.

Napriek oficiálnemu medzinárodnoprávnemu priznaniu zvrchovaných práv Zmluvou o Svalbarde Nórsku, ustanoveniam Zákona o Svalbarde, podľa ktorých sa Svalbard stal súčasťou Nórskeho kráľovstva, a v neposlednom rade zverení rozsiahlych právomocí Splnomocnencovi nórskej vlády pre správu Svalbardu (*Sysselemand på Svalbard*), prešlo hneď niekoľko desaťročí, kým k uplatňovaniu suverenity došlo aj v praxi. Willy Østreng dokonca nazval obdobie rokov 1925-1950 obdobím "laissez-faire"⁴⁰. S istou dávkou zovšeobecnenia možno tvrdiť, že v týchto rokoch sa správa Svalbardu v oblastiach s nórsnym osídlením obmedzovala na občasnú aplikáciu právnych pravidiel v bežných oblastiach života, poštové a telegrafické služby. Medzi populáciou cudzieho pôvodu predstavoval výkon nórskej správy skôr výnimočné inšpekčné návštevy. Kým v roku 1925 sa na ťažbe uhlia zúčastňovalo hneď niekoľko ťažobných spoločností z viacerých krajín (Nórsko, ZSSR, Veľká Británia, Holandsko), od polovice 30. rokov to boli popri nórskejších spoločnostiach už len sovietsky Arktikugol a vo veľmi malom rozsahu aj britský Scottish Spitsbergen Syndicate. Keď v roku 1952 došlo

³⁸ *Jeden z nich, W. Larssen, sa na adresu zmluvy vyjadril osobitne kriticky : „(...) článok 1 nám síce dáva veľké očakávania, už pri článku 2 a nasledujúcich však všetky ilúzie strácame (...)” (Podľa : G. Ulfstein : dielo citované vyššie, str. 58.)*

³⁹ *Na neverejnom zasadnutí výboru dňa 25. apríla 1923 sa však vyjadril, že „(...) požiadať mierovú konferenciu o vyriešenie otázky Svalbardu bolo takmer zločinom (...)”, „(...) Zmluva o Svalbarde je politicky ponížujúca (...)” a vzhľadom k tomu bude hlasovať proti jej ratifikácii. (Podľa : G. Ulfstein : dielo citované vyššie, str. 58.)*

⁴⁰ *W. Østreng : Det Politiske Svalbard. Gyldendal, Oslo, 1975, str. 108.*

k prevodu jej vlastníckych a ťažobných práv do Nórska, boli ťažobné aktivity od tohto času uskutočňované výlučne nóorskymi a sovietskymi spoločnosťami.

V období 2.svetovej vojny nadobudlo arktické teritórium nový strategický význam. Nórske i sovietske obyvateľstvo boli evakuované a došlo k menším ozbrojeným zrážkam medzi nemeckými silami a jednotkami spojeneckých vojsk. Dôraz na strategický význam Svalbardu azda najlepšie dokumentuje návrh sovietskeho ministra zahraničných vecí Molotova z novembra 1944, adresovaný svojmu nóorskemu kolegovi a neskoršiemu generálnemu tajomníkovi OSN Trygvemu Lie, v ktorom navrhol, že Sovietsky zväz prevezme správu Medvedieho ostrova (Bjørnøya), pričom zvyšná časť súostrovia Svalbard by sa stala nórsko-sovietskym kondomíniom.⁴¹ Nešlo o celkom novú myšlienku, keďže k podobným úvahám, vtedy však v podobe nórsko-švédsko-ruského kondomínia, došlo už pri rokovaní pred 1.svetovou vojnou. Kvalitatívne odlišná však bola politická situácia. V návrhu spoločného vyhlásenia z 9.apríla 1945 súhlasilo Nórsko s dohodou o vojenskom kondomíni.⁴² Nórsko zároveň prejavilo ochotu rokovať o novej zmluve a o hospodárskych nárokoch zo strany ZSSR. Hneď na svojom prvom zasadnutí po skončení vojny sa záležitosťou zaoberal Storting. Odmietol rokovanie so ZSSR o vojenských aspektoch, navrhol však prerokovať otázky nevojenskej povahy, s cieľom dosiahnuť obojstranne akceptovateľné zmeny Zmluvy o Svalbarde. Svoju nevôľu vyjadrili aj ďalšie štáty, pričom došlo k vzneseniu návrhov, aby sa definitívne vyriešenie otázky uskutočnilo pod patronátom Organizácie Spojených národov.⁴³ Zo strany ZSSR však už v tomto čase výraznejšie ambície absentovali a otázka tak náhle, ako svojho času vyvstala, aj stratila svoju aktuálnosť.

Po 2.svetovej vojne pokračovalo Nórsko v politike nezasahovania do záujmov sovietskeho obyvateľstva na Svalbarde. S nesúhlasom ZSSR sa však stretla nórska povojnová bezpečnostná politika, ktorá neobišla ani Svalbard. Protesty ZSSR vyvolalo rozhodnutie podriaďiť územie Svalbardu Severoatlantickému veleniu NATO (NATO North Atlantic Command), plány na výstavbu civilného letiska, povolenie Nórska zriadiť na súostroví telemetrickú stanicu Európskej organizácie pre výskum vesmíru (ESRO), ako aj v súvislosti so vstupom plavidiel a lietadiel nóorskych ozbrojených síl do územných vôd resp. na pevninské územie súostrovia.

Ropné vrty v 60.rokoch 20.storočia znamenali nové aktivity na súostroví, záujem ďalších štátov i ďalších spoločností. Tento stav viedol predovšetkým k zameraniu sa na striktné uplatňovanie zásady zákazu diskriminácie.

⁴¹ Podľa : T.Mathisen : *Svalbard in the Changing Arctic*. Gyldendal, Oslo, 1954, str.46-47.

⁴² Obsah spoločného vyhlásenia, ktoré malo byť následne predložené na schválenie Stortingu, ako aj ďalším zainteresovaným štátom, podáva T.Mathisen v diele, citovanom vyššie, na str.52-53. Podobne S.G.Holtmark: *Høyt spill. Svalbard-spørsmålet 1944-47. Forsvarsstudier, Nr.1/2004, str.69-70.*

⁴³ S.G.Holtmark : *Høyt spill. Svalbard-spørsmålet 1944-47. Forsvarsstudier, Nr.1/2004, str.124 a nasl. Jeden z návrhov odporúčal využitie inštitútu regionálnych dohôd v zmysle Kapitoly VIII. Charty OSN za účasti Nórska, ZSSR, Fínska a Švédska. (str.141 citovaného diela)*

Ako tvrdí Willy Østreng, kontinuálnou snahou nórskeho orgánov verejnej moci bolo už v období rokov 1950-1965 rozšírenie rozsahu pôsobnosti nórskej správy na súostrovi. Nebolo to však skôr ako v roku 1965, v súvislosti s nehodou z roku 1962, pri ktorej zahynulo 21 baníkov, keď tieto snahy nadobudli svoj výraz aj v praxi.⁴⁴ Nevyhnutné administratívne štruktúry a prostriedky pre efektívnejší výkon správy však boli zabezpečené až neskôr. V 70. rokoch možno tento trend sledovať na vzraсте nariadení aktivity v oblasti ochrany životného prostredia. Je však opodstatnené tvrdiť, že k zásadnejšej zmene nórskej politiky vo vzťahu k Svalbardu nedošlo skôr ako v roku 1975.⁴⁵ V tomto roku nórska vláda, po prvýkrát od okamihu, keď sa Svalbard stal nórskeho územím, predložila Stortingu súhrnnú správu o nórskej politike vo vzťahu k Svalbardu. Viedla k navýšeniu rozpočtu pre Úrad splnomocnenca pre správu Svalbardu, iniciovala zabezpečenie nových administratívnych priestorov, personálne i technické zabezpečenie úradu splnomocnenca, ako aj zriadenie samostatnej poľárnej sekcie v rámci Ministerstva spravodlivosti.

Ruská (presnejšie sovietska) populácia Svalbardu, navyknutá medzičasom na značný rozsah samosprávneho pôsobenia, sledovala rozširovanie nórskej správy so značnou skepsou, čo sa nezaobišlo bez jej početných protestov. Až v priebehu 80. rokov možno u ruskej časti obyvateľstva sledovať sklony k akceptácii výkonu zvrchovaných práv, zverených Nórsku podľa Zmluvy o Svalbarde, aj v praxi. Na sklonku 80. rokov boli v Barentsburgu a Pyramiden zriadené poštové úrady a oblasti s ruským osídlením boli pripojené na nórske telefónne siete. Možno tvrdiť, že Nórsko dnes uplatňuje zvrchované práva aj v oblastiach s ruskou populáciou. Vývoj však zďaleka nedospel tak ďaleko, že by jednotky nórskej polície boli umiestnené aj v Barentsburgu, či v Pyramiden, príp. že by ktorýkoľvek ruský občan bol postavený pred nórskeho súdu.

Svalbard sa stal integrovanejšou súčasťou Nórska, a to tak administratívne, ako aj v očiach nórskej verejnej mienky. Súčasný význam súostrovia možno vnímať principiálne z pohľadu jeho strategicko-polohy v Barentsovom mori. I zachovanie nórskeho a ruského osídlenia a pokračujúcu aktivitu oboch krajín v ťažbe uhlia je potrebné vidieť skôr z tohto aspektu, ako z hľadiska hospodárskej výnosnosti. Samotný strategický význam bol však v súvislosti s ukončením studenej vojny a technologickým vývojom značne modifikovaný novými alternatívnymi záujmami a novými výzvami. Ide predovšetkým o riešenie problémov výkonu nórskej jurisdikcie vo vzťahu k podmorskej plynovej a 200-milovej ochrannej rybolovnej zóne vo vodách priľahlých k súostroviu, zváženie možnosti efektívneho využívania nerastných surovín, neopomenúc ohľad na ochranu arktickej prírody a životného prostredia vo všeobecnosti.

⁴⁴ Podľa : W.Østreng : *Det Politiske Svalbard. Gyldendal, Oslo, 1975, str.109 a nasl.*

⁴⁵ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty: From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.68.*

1.6. Nórska vnútroštátna právna úprava

V nadväznosti na akceptovanie Ťažobného poriadku zmluvnými stranami a posunutie návrhu na vyslovenie súhlasu s ratifikáciou Zmluvy o Svalbarde Stortingu sa nórska vláda vo februári 1924 rozhodla predložiť Stortingu aj návrh vnútroštátnych právnych aktov, upravujúcich postavenie Svalbardu. Išlo o návrh zákona o Svalbarde, zákona o príjmoch špicberského rozpočtového fondu z daní z majetku a daní z príjmu a zákona o príjmoch špicberského rozpočtového fondu z poplatkov z vývozu nerastných surovín.

Najväčší význam mal, pochopiteľne, návrh zákona o Svalbarde. Vychádzal z označenia súostrovia jeho zmedzinárodným názvom - "Spitsbergen", na úkor staronordického názvu "Svalbard". Návrh nedefinoval štátoprávny vzťah súostrovia k Nórsku. Odôvodnením bolo, že práva ostatných štátov, založené Zmluvou o Svalbarde, viedli k tomu, že vzťah súostrovia k Nórsku bol značne odlišný od statusu nórskeho pevninského územia. Ústava Nórskeho kráľovstva nemala byť z tohto dôvodu pre Svalbard priamo aplikovateľná. Skôr mala mať nepriamy dosah, ustanovujúc pôsobnosť nórskeho štátnych orgánov a ich vzájomné vzťahy. Všeobecne mal byť nórsky právny poriadok pre Svalbard aplikovaný v tom rozsahu, ktorý by bol primeraný konkrétnym okolnostiam. Správa Svalbardu mala byť zverená náčelníkovi miestnej polície v spolupráci s guvernérom (*fylkesmann*), ustanoveným pre severonórsku Troms-fylke.⁴⁶ Svalbard tak mal v obmedzenom rozsahu podliehať nórske regionálnym orgánom. Príjmy z daní a poplatkov mali byť sústreďované v tzv. špicberskom rozpočtovom fonde. Pozemky, ktoré sa nestali predmetom zmluvného vlastníctva, sa mali stať vlastníctvom štátu. Štát však pri správe týchto pozemkov nemal vystupovať v pozícii vlastníka podľa súkromného práva, ale malo ísť skôr o správu "vlastníctva vo verejnom záujme".

Pri prerokovaní návrhu vyjadrila časť poslancov názor, že správa Svalbardu nemala byť zverená guvernérovi Troms-fylke, ale guvernérovi Finnmarku. Zároveň nesúhlasila s priveľkým rozsahom pôsobnosti, ktorou bol vybavený náčelník miestnej polície. Rozhodujúcou výhradou však bola požiadavka predsedu Stortingu, adresovaná vláde, na prehodnotenie adekvátnosti vyjadrenia charakteru nórskej zvrchovanosti nad súostrovím v texte návrhu zákona, predovšetkým z hľadiska formulácie čl.1 Zmluvy o Svalbarde. S poukázaním na skutočnosť, že 2 zo signatárskych štátov zmluvu ešte nestihli ratifikovať, bolo prerokovanie návrhu zákona zastavené už v prvej fáze - na pôde Odelstingu.⁴⁷

⁴⁶ Nórsko sa administratívno-teritoriálne člení na 19 nižších jednotiek - tzv. „fylker“(sg.: „fylke“) - pozn. autora.

⁴⁷ Nórsky zákonodarný zbor (Storting) predstavuje jednokomorový parlament s určitými prvkami bikameralizmu. Bezprostredne po svojom ustanovení sa 165-členný Storting (bude však vhodné poznamenať, že v čase prejednávania vyššie popísaných návrhov bol Storting zložený len zo 150 poslancov, k navýšeniu počtu na súčasný stav došlo až v neskorších rokoch) rozdelí na 124 členov Odelstingu (3/4 členov Stortingu) a 41 členov Lagtingu (1/4 členov Stortingu). Toto členenie má význam predovšetkým v zákonodarnom procese, keď sa každý návrh zákona prejedná najprv na pôde Odelstingu a následne v Lagtingu. Zákon je schválený okamihom, keď dôjde k jeho akceptácii v oboch častiach Stortingu. (pozn. autora)

Po úspešnej ratifikácii zmluvy všetkými signatárskymi štátmi bola skupina zákonov predložená v pozmenenom znení opätovne. Namiesto označenia "Spitsbergen" zvolil už zákon použitie staronordického názvu súostrovia "Svalbard". Na podnet ministerstva zahraničných vecí § 1 zákona ustanovoval, že Svalbard je súčasťou Nórskeho kráľovstva. Vymedzenie súostrovia ako časti nórskeho štátneho územia malo viesť k tomu, že Ústava Nórskeho kráľovstva by sa preň stala priamo aplikovateľnou. Návrh nepredpokladal zriadenie samostatného rozpočtového fondu pre Svalbard, postačovať mala zásada, že Nórsko z daňového zaťaženia na Svalbarde nebude príjmovo profitovať. Namiesto delegovania právomoci náčelníkovi polície a guvernérovi Troms-fylke bolo navrhnuté kreovanie samostatného Úradu vládneho splnomocnenca pre správu Svalbardu (*Sysseimann på Svalbard*). V otázke charakteru pozemkového vlastníctva, ktoré sa nestalo zmluvným vlastníctvom, prevážilo stanovisko, že nie je rozhodujúce, či sa naň bude hľadieť ako na predmet územnej suverenity alebo ako na vlastníctvo štátu podľa súkromného práva, keďže podstata samotného vlastníckeho vzťahu štátu tým nebola rozhodujúco dotknutá.

Diskusia v Stortingu sa zamerala predovšetkým na znenie § 1. Väčšina členov parlamentného výboru pre otázky spravodlivosti, ktorý návrh prerokoval, navrhla znenie : "Svalbard je podriadený zvrchovanosti Nórskeho kráľovstva". Samotná parlamentná diskusia sa vyznačovala jednak politicko-právnymi aspektmi, v podstatnej miere však boli prítomné emócie. Tí, ktorí celú otázku vnímali ako medzinárodnú satisfakciu a hovorili o znovuzískaní súostrovia Nórskom, sa prikláňali k formulácii, navrhutej vládou, dávajúcej náznak pevnejšieho politického a právneho spojenia Svalbardu s Nórskom. Naopak tí, ktorí cítili pohoršenie nad obmedzením nórskej suverenity voči Svalbardu, si želali znenie, ktoré by patričným spôsobom zdôraznilo, že medzinárodný status Svalbardu bol odlišný od zvyšnej časti nórskeho územia.⁴⁸ Zhoda vládla v tom, že rozdiel medzi znením vládneho návrhu a znením návrhu parlamentného výboru pre otázky spravodlivosti nemal za následok rozdiely vo faktických, či právnych účinkoch, a nemal teda rozhodujúci vplyv na realitu. Obe strany však zhodne prejavili rozpaky nad rozsahom právomoci, zverenej vládne splnomocnencovi pre správu Svalbardu.

Minister spravodlivosti Paal Berg, obhajujúci vládny návrh, proti návrhu parlamentného výboru namietal, že nedefinuje právny vzťah, založený medzi Nórskom a Svalbardom. S ohľadom na skutočnosť, že vo svete sa uplatňovali rôzne modely prepojenia štátu s jeho územiaми, bolo dôležité charakterizovať režim Svalbardu. Vládny návrh, podľa jeho názoru, uspokojivo riešil túto otázku, ako aj otázku aplikovateľnosti Ústavy Nórskeho kráľovstva a medzinárodných zmlúv, ktorými bolo Nórsko viazané, s výnimkou tých, ktoré boli v rozpore so Zmluvou o Svalbarde. Predseda vlády Johan Ludwig Mowinckel však zvolil emotívnejší prístup, keď zdôraznil význam územia nórske predkov pre národné povedomie.⁴⁹

⁴⁸ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.61 a nasl.*

⁴⁹ G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.62-63.*

Zástupca parlamentného výboru pre otázky spravodlivosti, Henrik Ameln, označil § 1 len za blanketnú právnu normu a za rozhodujúce pre právny status Svalbardu ostatné ustanovenia zákona. Argumentoval však, že návrh výboru lepšie vystihoval Zmluvu o Svalbarde, keďže obmedzenia, vyplývajúce zo zmluvy, odlišovali charakter územnoprávneho režimu súostrovia od zvyšného územia Nórska. Taktiež odmietol viaceré emocionálne vyjadrenia členov vlády.⁵⁰

Pri hlasovaní na pôde Odelstingu bol napokon pomerom hlasov 55:44 prijatý § 1 vo verzii vládneho návrhu zákona, ostatné ustanovenia zákona o Svalbarde boli schválené jednomyseľne. Diskusia s podobnými argumentmi sa následne zopakovala na pôde Lagtingu, kde pomerom hlasov 20:17 napokon taktiež prevážilo znenie § 1, navrhnuté vládou. Zákon ako celok bol schválený jednomyseľne. Bez väčších komplikácií došlo aj k schváleniu zákona o dani z majetku a dani z príjmu pre Svalbard a zákona o rozpočtových príjmoch z vývozu uhlia, ropných látok a iných minerálov a nerastných surovín, vyvázaných z územia Svalbardu.⁵¹ Oproti predchádzajúcim návrhom sa rozhodlo, že nedôjde k vytvoreniu samostatného rozpočtového fondu pre Svalbard, ale že príjmy zo Svalbardu budú plynúť do štátneho, centrálného rozpočtu s tým, že s ohľadom na požiadavku čl.8, ods.2 Zmluvy o Svalbarde, podľa ktorého Nórsko nemá zo správy Svalbardu finančne profitovať, budú tieto príjmy vedené na osobitnom účte.

⁵⁰ G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.63.*

⁵¹ G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.64.*

2. Medzinárodnoprávne aspekty Zmluvy o Svalbarde s ohľadom na právo medzinárodných zmlúv

2.1. Zmluvné strany Zmluvy o Svalbarde

Signatárskymi štátmi Zmluvy o Svalbarde, a teda jej pôvodnými zmluvnými stranami, boli svetové veľmoci, zúčastnené na práci Špicberskej komisie - USA, Veľká Británia, Francúzsko, Japonsko a Taliansko. Druhú skupinu tvorili štáty, ktorých vzťah k Svalbardu sa vyznačoval istým osobitným záujmom - Nórsko, Švédsko, Dánsko a Holandsko. Popri Veľkej Británii boli pri podpise Zmluvy zastúpené aj územia britského Commonwealthu - Austrália, Nový Zéland, Kanada, Juhoafrická únia a India, ktorých zástupcovia zmluvný dokument taktiež podpísali. 9 pôvodných zmluvných strán tak bolo zastúpených až 14 signatármi.

Nemecko, ako porazený štát v 1.svetovej vojne, a Sovietske Rusko, ktoré v čase uzavretia zmluvy ešte nebolo medzinárodne uznané, neboli prizvané k účasti na zmluvných rokovaníach. Nórsko napriek tomu Nemecko o vývoji rokovaní informovalo, pričom Nemecko voči zvoľnenému riešeniu nevznieslo žiadne námietky. Po podpise zmluvy adresovalo Rusko (po roku 1922 už ako ZSSR) niekoľko protestných nôt signatárskym štátom zmluvy, v ktorých upozornilo, že vzhľadom na to, že sa nezúčastnilo zmluvných rokovaní, necíti sa byť Zmluvou o Svalbarde viazané. Až po dvojstrannom nórsko-sovietskom rokovaní v roku 1924 ZSSR prostredníctvom verbálnej nóty informoval, že tak zmluvu, ako aj Ťažobný poriadok, akceptuje. Následne, na základe reciprocity, Nórsko oficiálne uznalo ZSSR. Na prístupenie k zmluve však Sovietsky zväz mohol byť prizvaný až vtedy, keď došlo k jeho uznaniu posledným zo signatárskych štátov - USA. Zmluva o Svalbarde bola zo strany ZSSR ratifikovaná 7.mája 1935.

Možnosť prístúpenia k zmluve je daná v jej záverečnom článku, čl.10 (ods.7), nasledovne :
„Tretie štáty budú prizvané Vládou Francúzskej republiky, aby k tejto zmluve, náležite ratifikovanej, pristúpili. Pristúpenie sa uskutoční notifikáciou francúzskej vláde, ktorá o tom upovedomí ostatné zmluvné strany.“

Vzhľadom na to, že cieľom zmluvy bolo zabezpečiť pre súostrovie všeobecne záväzný a trvalý právny režim, citované ustanovenie je nevyhnutné vykladať tak, že právo pristúpiť k zmluve je vyhradené všetkým štátom sveta. Z tohto aspektu možno tiež tvrdiť, že Svalbard je zmedzinárodnený v tom zmysle, že všetky štáty môžu na základe prístúpenia k zmluve, bez potreby splnenia ďalších podmienok, nadobudnúť práva, vyplývajúce zo Zmluvy o Svalbarde. Úloha Francúzska neznamená viac, ako to, že francúzska vláda plní úlohu depozitára zmluvy a ratifikačných listín. Sotva by ju bolo možné vykladať spôsobom, že Francúzsko by malo právo rozhodnúť, ktorý štát bude na prístupenie k zmluve prizvaný, resp. prístupenie ktoréhokoľvek štátu odmietnuť.

V priebehu rokov 1920-1931 bola zmluva ratifikovaná alebo došlo k pristúpeniu k nej spolu 34 štátmi, zahŕňajúc pôvodných signatárov. Ako bolo uvedené, v roku 1935 pristúpil k zmluve ZSSR, v roku 1974 Nemecká demokratická republika a v roku 1994 tak učinil Island. Ak k tomuto počtu pripočítame 5 bývalých britských zámorských teritórií, dostávame celkový počet 42 signatárskych štátov.⁵²

Pri výpočte zmluvných strán nemožno opomenúť jednu rozhodujúcu skutočnosť. Od prijatia zmluvy v roku 1920 došlo k mnohým územným zmenám, ktoré, pochopiteľne, neobišli ani jednotlivé zmluvné strany. Možno poukázať predovšetkým na prípady odčlenenia sa časti štátneho územia (*secesia*) a vytvorenie nových štátov (možno spomenúť rozpad koloniálnej ríše Veľkej Británie a Francúzska, odčlenenie sa Pakistanu od Indie a následne vznik Bangladéšu odčlenením od Pakistanu), zlúčenie nezávislých štátov do nového štátneho celku (ako v prípade zjednotenia Nemecka) a rozpad existujúcich štátov pri vzniku nových štátov (*dismembratio*), ako v prípade Juhoslávie či Česko-Slovenska. Rozpad Sovietskeho zväzu predstavuje vzhľadom na ambíciu Ruskej federácie prevziať nástupníctvo po ZSSR (predovšetkým v súvislosti so stálym členstvom v Bezpečnostnej rade OSN) osobitný teoretický problém. Práve tieto územné zmeny spôsobujú isté ťažkosti s určením súčasných zmluvných strán Zmluvy o Svalbarde. V tejto súvislosti vyvstáva otázka posúdenia sukcesie štátov do medzinárodných zmlúv.

2.1.1. Všeobecné aspekty sukcesie štátov do mnohostranných medzinárodných zmlúv

Vzhľadom na to, že Zmluva o Svalbarde predstavuje mnohostrannú medzinárodnú zmluvu, problém sukcesie štátov nemožno vyriešiť na bilaterálnej úrovni medzi Nórskom a príslušným štátom, ktorého sa sukcesia týka. Závazné riešenie by vyžadovalo súhlas všetkých zmluvných strán. Viedenský dohovor o sukcesii štátov do medzinárodných zmlúv z roku 1978 (ďalej len „Dohovor o sukcesii“), ktorý po ratifikácii predpokladaným počtom 15 štátov nadobudol účinnosť len v roku 1996, rieši problematiku len čiastočne. Špecifické osobitosti jednotlivých územných zmien si tak vynucujú patričnú opatrnosť pri vyvodzovaní všeobecných záverov. V prípade mnohostranných zmlúv však prevláda názor, že ak si štát neuplatnil nárok na zmluvné práva a povinnosti cestou sukcesie, nič mu nebráni v tom, aby využil možnosť zmluvu nanovo ratifikovať.

V prípade vzniku nových štátov⁵³, ako výsledku secesie, resp. rozpadu existujúceho štátu, sa ako základná zásada uplatňuje, že existujúce medzinárodné zmluvy (zmluvy uzavreté štátom-predchodcom) nezaväzujú štát-sukcesora. Čl.16 Dohovoru o sukcesii vo vzťahu k bývalým kolóniám ustanovuje tzv. zásadu "tabula rasa" ("clean-slate"), podľa ktorej novovzniknuté štáty nie sú viazané

⁵² Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.158 a nasl.*

⁵³ Čl. 2, ods. 1, písm.f) *Viedenského dohovoru o sukcesii štátov do medzinárodných zmlúv (1978).*

medzinárodnými zmluvami, uzavretými koloniálnymi mocnosťami, z ktorých závislosti sa vymanili. Zmluvu o Svalbarde preto nemožno považovať za záväznú pre bývalé kolónie a závislé územia signatárskych štátov. Hodno však poznamenať, že už preambula zmluvy sa odvoláva na "(...) Jeho Veličenstvo kráľa Veľkej Británie, Írska a britských zámorských teritórií, cisára indického (...)". Aj samotný originál zmluvného dokumentu je popri zástupcovi Veľkej Británie a Írska podpísaný zástupcom Kanadského domínia, Austrálskeho Commonwealthu, Novozélandského domínia, Juhoafrickej únie a Indie. Nórsko preto uznáva Austráliu, Kanadu, Nový Zéland, Indiu a Juhoafrickú republiku ako zmluvné strany k dátumu britskej ratifikácie.

So vznikom nových štátov začiatkom 90. rokov minulého storočia sa otázka sukcesie štátov, teda tá časť medzinárodného práva, ktorá s ukončením dekolonizačného procesu zdanlivo stratila svoju rozhodujúcu aktualitu, opäť vynorila ako aspekt zásadného významu. Stalo sa tak predovšetkým v súvislosti so zjednotením Nemecka a procesom rozpadu Sovietskeho zväzu, Juhoslávie a Česko-Slovenska. Keďže Viedenský dohovor o sukcesii štátov do medzinárodných zmlúv z roku 1978 v intertemporálnom ustanovení článku 7 uvádza, že „dohovor bude aplikovateľný len vo vzťahu k sukcesii štátov, ku ktorej došlo po nadobudnutí účinnosti dohovoru“, je zrejmé, že v prípade územných zmien uvedených štátov bola jeho priama aplikácia vylúčená. Možno však odôvodnene vychádzať z predpokladu, že samotný dohovor bol výsledkom kodifikácie uplatňovaných noriem medzinárodného obyčajového práva. V zmysle čl. 3 dohovoru by aplikácia jeho ustanovení, ktoré „sú súčasťou medzinárodného práva nezávisle na tomto dohovore“, logicky teda medzinárodného obyčajového práva, prichádzala v plnej miere do úvahy. Všeobecne prevládajúca mienka v teórii medzinárodného práva za základné konštitutívne elementy vzniku medzinárodného obyčajového práva považuje :

- a) jednotnú prax štátov a
- b) všeobecné presvedčenie o právnej povahe praxe štátov (*opinio iuris sive necessitatis*).⁵⁴

Keďže otázka zjednotenia Nemecka závažnejší praktický problém nepredstavuje, bude pozornosť v nasledujúcom venovaná prípadom rozdelenia, resp. rozpadu štátov a s nimi spojenej aplikácii ustanovenia článku 34 Dohovoru o sukcesii. Článok 34, odsek 1, ustanovuje :

„Ak sa časť územia štátu oddelí a vytvorí nový štát, bez ohľadu na to, či pôvodný štát naďalej zostáva existovať,

- a) *všetky zmluvy, ktoré boli ku dňu sukcesie štátov účinné vo vzťahu k celému štátnemu územia štátu-predchodcu, zostávajú v účinnosti vo vzťahu ku všetkým vytvoreným štátnym nástupcom,*

⁵⁴ K tejto otázke bližšie : Neuhold, Hummer, Schreuer (Hrsg.) : *Österreichisches Handbuch des Völkerrechts. Band I : Textteil.* MANZ, Wien, 1997, str.40 a nasl.; Seidl-Hohenveldern : *Mezinárodní právo veřejné.* ASP1 Publishing, Praha, 2001, str.96 a nasl. a Klučka : *Medzinárodné právo verejné (všeobecná časť).* Iura editio, Bratislava, 2004, str. 104 a nasl. *Medzinárodný súdny dvor v medzinárodnom spore o severomorskej podmorskej plytčine (North Sea Continental Shelf Case) vyjadril nasledovný názor : „Posudzované konanie štátov nemá zodpovedať len ustálenej praxi, ale musí byť zároveň uskutočňované takým spôsobom, ktorý preukazuje presvedčenie, že táto prax je vnímaná ako povinnosť, vyplývajúca z práva.“ (ICJ Reports, 1969, str.44, par.77)*

b) všetky zmluvy, ktoré boli ku dňu sukcesie štátov účinné vo vzťahu k tej časti štátneho územia, ktorá sa stala štátom-nástupcom, zostávajú v účinnosti len vo vzťahu k príslušnému štátnemu sukcesorovi.“

K aplikácii citovaného ustanovenia nedôjde len vtedy, ak nastúpia okolnosti, ustanovené v odseku 2 (ak sa štáty dohodnú inak, resp. ak by vykonávanie zmluvy bolo nezlučiteľné s jej predmetom a účelom alebo by podstatne zmenilo okolnosti vykonávania zmluvy).

Ťažiskovou otázkou pre riešenie vytýčenej problematiky je formulácia čl.34, ods.1. Na základe jeho znenia možno odôvodnene tvrdiť, že ustanovenie vychádza z koncepcie automatickej sukcesie do mnohostranných medzinárodných zmlúv.⁵⁵ Znamenalo by to, že notifikácia sukcesie tak, ako ju dohovor predpokladá v čl.22 a nasl. pre tzv. novo-nezávislé štáty (t.j. štáty, ktoré sa vymanili spod koloniálnej závislosti)⁵⁶, je pri rozdelení a rozpade štátov vo svojej podstate zbytočná. Vzhľadom na to, že ku dňu sukcesie štátov, ktoré vznikli v strednej a východnej Európe rozpadom pôvodných štátnych celkov, nemohol byť princíp automatickej sukcesie aplikovaný ako súčasť pozitívneho práva (keďže Viedenský dohovor nadobudol účinnosť až neskôr), je potrebné skúmať, nakoľko ustanovenie čl.34, ods.1, v štádiu *lege ferenda*, nadobudlo charakter *lex lata* tým, že sa stalo pravidlom medzinárodnej obvyčaje. Pre posúdenie tejto otázky je potrebné vziať do úvahy prax štátov.

2.1.1.1. ZSSR

Zánik ZSSR bol formálne zavŕšený na rokovaní zástupcov bývalých sovietskych republík v Alma-Ata dňa 21.decembra 1991, kde 11 bývalých republík (s výnimkou pobaltských štátov a Gruzínska) deklarovalo, že „vytvorením Spoločenstva nezávislých štátov ZSSR prestáva existovať“⁵⁷ S ohľadom na sukcesiu bývalých sovietskych republík je však potrebné rozlišovať 3, príp. 4 skupiny štátov .

1.) Ruská federácia bola za priamy nástupnícky štát a pokračovateľa ZSSR uznaná tak na pôde OSN (prevzatím stáleho členstva v Bezpečnostnej rade OSN), vyhláseniami ostatných štátov bývalého ZSSR, ako aj výslovným prejavom akceptácie tohto postupu ďalšími štátmi buď vo forme bilaterálnej zmluvy s Ruskou federáciou (napr. Veľká Británia, Francúzsko, Nórsko, Fínsko, Švajčiarsko) alebo formou jednostranného vyhlásenia (napr. Belgicko, Nemecko, Švédsko)⁵⁸. Vo

⁵⁵ Podobne je tomu v prípade zlúčenia 2 alebo viacerých štátov podľa čl.31 Viedenského dohovoru o sukcesii štátov do medzinárodných zmlúv (1978), ktoré taktiež vychádza z automatickej / priamej sukcesie.

⁵⁶ Čl. 2, ods.1, písm.f) a čl.16-30 (3.časť) Viedenského dohovoru o sukcesii štátov do medzinárodných zmlúv (1978).

⁵⁷ P.Eisemann, M.Koskenniemi : *State Succession : Codification tested against the facts. Hague Academy of International Law, Centre for studies and research in international law and international relations, Dordrecht-Boston-London, 1996, str.250-251.*

⁵⁸ Podľa : Klabbers, Koskenniemi, Ribbelink, Zimmermann : *State practice regarding state succession and issues of recognition. The Hague-London-Boston, 1999, str.98* (v zmysle príslušných dokumentov v prílohe).

vzťahu k mnohostranným medzinárodným zmluvám predstavuje prax Ruskej federácie zastávanie princípu všeobecnej kontinuity.

- 2) Ukrajina a Bielorusko tvoria špecifickú skupinu tým, že ako zakladajúci členovia OSN existovali ako suverénne štáty už pred vytvorením ZSSR. Stali sa tak ešte pred svojim začlenením do ZSSR zmluvnými stranami niektorých mnohostranných medzinárodných zmlúv a rozpad Sovietskeho zväzu preto nemal vplyv na záväzky, vyplývajúce im z uvedených zmlúv.
- 3) Pobaltské štáty - Estónsko, Lotyšsko a Litva - považovali rozpad ZSSR len za znovunadobudnutie svojej pôvodnej suverenity, ktorú stratili protiprávnou okupáciou zo strany ZSSR v roku 1940. Generálneho tajomníka OSN informovali, že sa nepovažujú byť viazané žiadnou zo zmlúv, ktorej zmluvnou stranou bol ZSSR. Otázka sukcesie štátov preto v ich prípade nevyvstáva. Možno tvrdiť, že vo vzťahu k mnohostranným medzinárodným zmluvám, ktoré ratifikovali pred rokom 1940, uznali princíp kontinuity, na druhej strane však vylúčili sukcesiu do medzinárodných zmlúv, uzavretých ZSSR (z ich pohľadu išlo o *rei inter alios acta*) a k väčšine rozhodujúcich medzinárodných zmlúv pristúpili nanovo.⁵⁹
- 4) Ostatné štáty bývalého ZSSR - Arménsko, Azerbajdžan, Gruzínsko, Moldavsko, Kazachstan, Kirgizsko, Tadžikistan, Turkménsko a Uzbekistan - zvolili v otázke sukcesie pomere odlišné prístupy. Buď k mnohostranným zmluvám, ktorých zmluvnou stranou bol ZSSR, pristúpili, alebo notifikovali sukcesiu do týchto zmlúv.⁶⁰

2.1.1.2. Juhoslávia

Z hľadiska medzinárodného práva je právny režim štátov bývalej Juhoslávie - Slovinska, Chorvátska, Bosny a Hercegoviny a Macedónska (FYROM) - nesporný. Sú štátni-sukcesormi vo vzťahu k Juhoslovanskej federatívnej socialistickej republike. V rovnakom duchu notifikovali svoju sukcesiu do medzinárodných zmlúv Generálnemu tajomníkovi OSN. O niečo komplikovanejšia bola pozícia Federácie Srbska a Čiernej Hory, ktorá prejavila snahu stať sa priamym právnym pokračovateľom JFSR. Táto koncepcia kontinuity bola odmietnutá rozhodujúcou časťou medzinárodného spoločenstva, ako aj ostatnými štátnymi sukcesormi po bývalej Juhoslávii. Taktiež Bezpečnostná rada OSN vo svojej rezolúcii č.757 z 30.mája 1992 uviedla, že „(...) nárok Federatívnej republiky Juhoslávia (Srbsko a Čierna Hora) na automatické pokračovanie v členstve Juhoslovanskej federatívnej socialistickej republiky v OSN nebol všeobecne uznaný.“ Následne rezolúciou č.777 z 19.septembra 1992 Bezpečnostná rada vyjadrila názor, že „(...) štát s označením JFSR prestal existovať (...)“ a nová Federatívna republika Juhoslávia „(...) nemôže pokračovať automaticky v členstve bývalej Juhoslovanskej federatívnej socialistickej republiky v OSN.“⁶¹ Charakter nástupníctva

⁵⁹ M.T.Kamminga : *State Succession in Respect of Human Rights Treaties. European Journal of International Law, Vol.7, No.4, 1996. (Zdroj : <http://www.ejil.org>)*

⁶⁰ Podľa : *Klabbers, Koskenniemi, Ribbelink, Zimmermann : State practice regarding state succession and issues of recognition. The Hague-London-Boston, 1999, str.100.*

⁶¹ Podobné vyjadrenie obsahuje *Vyhlásenie vlády Spolkovej republiky Nemecko z roku 1994 : „Nemožno uznať kontinuitný nárok Federatívnej republiky Juhoslávia, nakoľko v zmysle posudku Rozhodcovskej komisie*

Federácie Srbska a Čiernej Hory je preto potrebné považovať za identický s ostatnými štátmi bývalej Juhoslávie, a to bez výnimky aj v otázkach, spojených so sukcesiou do medzinárodných zmlúv

2.1.1.3. Česko-Slovensko

Česká a Slovenská Federatívna Republika zanikla ku dňu 1 januára 1993. Oba nástupnícke štáty - Česká republika a Slovenská republika - sa prihlásili k princípu automatickej sukcesie vo vzťahu ku všetkým medzinárodným zmlúvam, ktorými bola ku dňu sukcesie viazaná ČSFR. Z pohľadu Slovenskej republiky bolo právnym základom tohto kroku prijatie ústavného zákona č.542 z 25.novembra 1992 o zániku Českej a Slovenskej Federatívnej Republiky, v súlade s článkom 153 Ústavy Slovenskej republiky.

Česká republika notifikovala sukcesiu do medzinárodných zmlúv listom, adresovaným dňa 16.februára 1993 Generálnemu tajomníkovi OSN, s pripojením zoznamu mnohostranných medzinárodných zmlúv, ktorých depozitárom je Generálny tajomník OSN 19 mája 1993 uskutočnila rovnaký úkon aj Slovenská republika.

Vo vzťahu k mnohostranným medzinárodným zmlúvam možno zhodne tvrdiť, že oba nástupnícke štáty informovali depozitárov týchto zmlúv o svojej vôli byť naďalej zmluvnou stranou vo vzťahu k zmlúvam, ktorých zmluvnou stranou bola ČSFR. Tento postup je však potrebné vnímať len ako akt, majúci výlučne deklaratórne účinky, pretože výslovnou akceptáciou princípu automatickej sukcesie v zmysle čl. 34, ods.1 Dohovoru o sukcesii oboma štátmi, nie je notifikácia pre nadobudnutie statusu zmluvnej strany vo vzťahu k mnohostrannej zmluve nevyhnutnosťou. Deklaratórny charakter možno pripísať aj zoznamu mnohostranných zmlúv, ktoré oba štáty pripojili k notifikácii, a ktoré vykazujú značné odlišnosti. Najmä slovenský zoznam sa javí ako podstatne selektívnejší.⁶²

Napokon i Medzinárodný súdny dvor v medzinárodnom súdnom spore o Sústave vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros nechal otvorenou otázku, či princíp automatickej sukcesie v zmysle čl. 34 Viedenského dohovoru z roku 1978 možno považovať za pravidlo medzinárodnej obyčaje.⁶³ Ako možno dokumentovať na uvedených príkladoch, štáty vo väčšine prípadov uskutočnili notifikáciu sukcesie pripojením zoznamu mnohostranných zmlúv, ktorými sa k dátumu sukcesie cítia byť viazané. Nie je však celkom jednoznačné, aký charakter možno pripísať týmto notifikáciám. Ak sa prikloníme k názoru, že princíp automatickej sukcesie zakladá medzinárodná obyčaj, notifikácia nie je nevyhnutná k tomu, aby sa štát stal zmluvnou stranou mnohostrannej zmluvy. Štát-nástupca sa stane zmluvnou

Európskych spoločenstiev zo dňa 6.júla 1992 Juhoslovanská federatívna socialistická republika zanikla formou dismembratio." Podľa : P.T.Stoll, in : Völkerrechtliche Praxis der Bundesrepublik Deutschland im Jahre 1994. Berichte und Urkunden. Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht, Vol.56, 1996, str.1007.

⁶² Z hľadiska vnútroštátneho práva je zoznam mnohostranných zmlúv, do ktorých sukcedovala Slovenská republika k 1.januáru 1993 obsiahnutý v Oznámení Ministerstva zahraničných vecí SR č.53/1994 Z.z.

⁶³ *Case concerning the Gabčíkovo - Nagymaros project (Hungary v. Slovakia). ICJ Reports, 1997, par.121-123.*

stranou príslušnej zmluvy automaticky dňom nadobudnutia nezávislosti. Naopak, prax štátov uskutočňovať notifikáciu sukcesie a akceptovanie tohto právneho úkonu depozitármi medzinárodných zmlúv by bolo možné vykladať ako argument proti automatickej sukcesii. Nepochybne však možno dôvodiť tvrdením, že akt štátu-nástupcu, ktorým informuje depozitára zmluvy o svojej vôli byť naďalej zmluvnou stranou namiesto štátu-predchodcu, možno vnímať len ako deklaratórny prejav, uskutočňovaný výlučne z "technických dôvodov". Štát-sukcesor by tak síce automaticky zostával zmluvnou stranou mnohostrannej zmluvy, z dôvodu snahy vyhnúť sa akýmkoľvek pochybnostiam v tejto skutočnosti a ubezpečenia sa, že depozitár príslušnej zmluvy upraví zoznam zmluvných strán, však uskutočňuje notifikáciu o sukcesii.

Nemenej významným argumentom v prospech princípu automatickej sukcesie ako obyčajového pravidla je skutočnosť, že vo svojej praxi väčšina nástupníckych štátov prevzala záväzky, vyplývajúce z mnohostranných zmlúv, uzavretých príslušnými štátmi-predchodcami. Hoci Medzinárodný súdny dvor sa k tejto otázke postavil skôr zdržanlivo, je zrejmé, že pravidlo automatickej sukcesie ako medzinárodnú obyčaj plne aplikoval vo vzťahu k medzinárodným zmluvám o ľudských právach.⁶⁴ Zároveň je v judikatúre Súdu prítomný náznak tendencie aplikovať pravidlo automatickej sukcesie vo vzťahu k mnohostranným medzinárodným zmluvám všeobecne. Podobný názor vyjadruje Andreas Zimmermann, ktorý tvrdí, že v prípade rozpadu štátu princíp automatickej a univerzálnej sukcesie existuje ako obyčajové pravidlo. Tento názor dokladá na praxi nástupníckych štátov bývalej Juhoslávie, prístupu Českej republiky a Slovenskej republiky, ako aj tretích štátov vo vzťahu k nástupníckym štátom. Zároveň sa domnieva, že automatická sukcesia sa ako obyčajové pravidlo ešte neuplatňuje v prípadoch vzniku nového štátu odčlenením sa časti štátneho územia, možno však sledovať jednoznačnú tendenciu v praxi štátov aj v tomto smere.⁶⁵

Postoj depozitárov medzinárodných zmlúv k právnemu charakteru notifikácií o sukcesii štátov je naďalej nejasný. Otvorenou zostáva otázka, či notifikácie považujú len za deklaratórny prejav vôle, majúci "technický charakter" (čo by predstavovalo argument v prospech automatickej sukcesie) alebo ich chápu ako konštitutívny prvok pre založenie statusu štátu ako zmluvnej strany mnohostrannej medzinárodnej zmluvy (išlo by o popretie automatickej sukcesie). Medzinárodný súdny dvor taktiež nevyjadril svoj názor, či princíp automatickej sukcesie možno považovať za pravidlo medzinárodnej obyčaje.

Uvedené skutočnosti znemožňujú vyslovenie tvrdenia, že princíp automatickej sukcesie vyplýva všeobecne z medzinárodného obyčajového práva. Osobitne v prípadoch rozpadu štátov, s ohľadom na prax nástupníckych štátov po bývalej Juhoslávii, Českej republiky a Slovenskej republiky,

⁶⁴ Podľa : Menno T. Kamminga : *State Succession in Respect of Human Rights Treaties. European Journal of International Law, Vol.7, No.4, 1996.*

⁶⁵ A.Zimmermann : *Staatennachfolge in völkerrechtliche Verträge. Zugleich ein Beitrag zu den Möglichkeiten und Grenzen völkerrechtlicher Kodifikation. Berlin-Heidelberg-NewYork-Barcelona-Hongkong-London-Milano-Paris-Singapur-Tokio, 2000, str. 832.*

ako aj vo vzťahu k medzinárodným zmluvám o ľudských právach, možno však s prihliadnutím na viacerých predstaviteľov vedy medzinárodného práva konštatovať, že princíp automatickej sukcesie zodpovedá medzinárodnému obyčajovému právu.

2.1.2. *Sukcesia štátov vo vzťahu k Zmluve o Svalbarde*

Vzhľadom na to, že zmluvnými stranami Zmluvy o Svalbarde sa postupne stali aj Juhoslávia (ratifikačné listiny doručila francúzskej vláde ako depozitárovi 6. júla 1925), Česko-Slovensko (9. júla 1930)⁶⁶ a ZSSR (v roku 1935), pokus o aktuálny výpočet zmluvných strán otvára viaceré otázky predovšetkým s ohľadom na uskutočnené územné zmeny a teoretický prístup k sukcesii štátov.

Správa nórskej vlády, adresovaná Stortingu, pod č. 39 (1974-1975), obsahuje informáciu o 39 signatárskych štátoch zmluvy, zbierka *Norges Lovet (1685-1993)* zahŕňa 35 štátov a za pravdepodobne najaktuálnejší prameň možno považovať Správu Stortingu č. 9 (1999-2000). Tá vo svojej prílohe č. 1 ako zmluvné strany Zmluvy o Svalbarde obsahuje k 14. septembru 1999 výpočet 39 štátov.⁶⁷

Keďže ide len o pravidelnú správu, ktorá je zákonodarnému zboru predkladaná ako informácia o aktuálnom stave správy Svalbardu, nemožno uvedenému zoznamu pripísať väčší význam, ani ho považovať za záväzný prameň v otázke zmluvných strán. Možno ho však nepochybne vziať za základ hlbšieho posúdenia opodstatnenosti zaradenia, či nezaradenia jednotlivých štátov. Kým v prípade zaradenia Ruskej federácie nevyvstáva pochybnosť vzhľadom na nástupníctvo po ZSSR, pri ostatných nástupníckych štátoch bývalého Sovietskeho zväzu sa v zmysle priklonenia sa ku koncepcii automatickej sukcesii otvára otázka, popísaná vo všeobecných črtách vyššie. Možno predpokladať, že s ohľadom na Ruskú federáciu, ako pokračovateľa ZSSR, by bolo v zmysle uvedeného vyššie nevyhnutné posudzovať situáciu ako odčlenenie častí štátneho územia pri zachovaní štátu-predchodcu. Pokiaľ ide o štáty bývalej Juhoslávie a rozpad JFSR s charakterom *dismembratio*, pri absencii notifikácie zo strany nástupníckych štátov by bolo potrebné zastávať stanovisko automatickej sukcesie, aby nástupnícke štáty mohli byť považované za zmluvné strany. Keďže v prípade vzniku Českej republiky a Slovenskej republiky sa v medzinárodnom spoločenstve všeobecne uznáva kontinuita oboch štátov vo vzťahu k zmluvám, uzavretým ČSFR, mali by byť tieto štáty aj v zmysle

⁶⁶ Český preklad Zmluvy o Svalbarde bol v Zbierke zákonov a nariadení Republiky Česko-Slovenskej publikovaný pod č. 160/1932 Sb.

⁶⁷ V abecednom poradí ide o nasledovné štáty : Afganistan, Albánsko, Argentína, Austrália, Belgicko, Bulharsko, Čína, Dánsko, Dominikánska republika, Egypt, Estónsko, Fínsko, Francúzsko, Grécko, Holandsko, Chile, Island, India, Japonsko, Juhoafrická republika, Kanada, Maďarsko, Monako, Nemecko, Nórsko, Nový Zéland, Poľsko, Portugalsko, Rakúsko, Rumunsko, Ruská federácia, Saudská Arábia, Španielsko, Švajčiarsko, Švédsko, Taliansko, USA, Veľká Británia a Venezuela. (St. meld. nr. 9 / 1999-2000). Nástupnícke štáty po bývalej Juhoslávii a Česko-Slovensku v zozname chýbajú, rovnako nie sú uvedené pôvodné subjekty pred zánikom týchto štátnych útvarov. (pozn. autora)

všeobecných úvah o sukcesii štátov, obsiahnutých v tejto práci, považované za zmluvné strany Zmluvy o Svalbarde, odvodzujúc svoje postavenie od signatárstva zmluvy zo strany ČSR.

Osobitný charakter nástupníctva zo štátov strednej a východnej Európy, vzniknúcich na sklonku 20. storočia, vo vzťahu k Zmluve o Svalbarde, možno dokumentovať na príklade Estónska. Estónsko ratifikovalo zmluvu 7. apríla 1930, teda ešte skôr, ako sa v roku 1940 stalo súčasťou ZSSR. Keďže pobaltské štáty sa po rozpade ZSSR prihlásili ku kontinuite svojej pôvodnej štátnosti pred okupácie Sovietskym zväzom, vo vzťahu k Zmluve o Svalbarde je pôvodnú estónsku ratifikáciu potrebné vnímať z tohto pohľadu. V prípade Lotyšska a Litvy odmietnutie sukcesie zmlúv, uzavretých ZSSR znamená, že zmluvnými stranami nie sú, keďže zmluvu neratifikovali ani pred rokom 1940, ani po rozpade ZSSR.

2.1.3. Medzinárodné organizácie

Pri posudzovaní štátov ako zmluvných strán si možno položiť otázku, či sa zmluvnou stranou Zmluvy o Svalbarde ako subjekt medzinárodného práva môže stať aj medzinárodná organizácia? Zmluva vo svojom znení používa na viacerých miestach pojem „vysoké zmluvné strany“ a „zmluvné mocnosti“. V záverečných ustanoveniach sa pri možnosti pristúpiť k zmluve hovorí o „tretích mocnostiach“.⁶⁸ Kým formulácia „zmluvné mocnosti“ a „tretie mocnosti“ naznačuje, že účasť na zmluve je limitovaná pre štáty, pojem „vysoké zmluvné strany“ možno považovať za pomerne neutrálny a mohol by zahŕňať aj medzinárodné organizácie.

Keďže v prípade právnej úpravy, právneho režimu, všeobecného postavenia a politického významu medzinárodných organizácií došlo od prijatia Zmluvy o Svalbarde v medzinárodnom práve k významným zmenám⁶⁹, je zrejmé, že nemožno klásť priveľký dôraz na formuláciu a doslovný výklad textu zmluvy. Vzhľadom na to, že univerzálne právomoci medzinárodných organizácií sa čoraz viac priblížili k právomociam, vykonávaným štátnymi orgánmi, bolo by možné dôvodiť akceptovaním medzinárodných organizácií ako zmluvných strán použitím analógie.

Predmet a účel zmluvy, ktorým bolo predovšetkým zachovanie pôvodných práv, vyplývajúcich z pôvodného právneho režimu súostrovia, pre štátnych príslušníkov a plavidlá zmluvných strán, však podporuje aplikáciu reštriktívneho výkladu textu zmluvy. Vzhľadom na uvedené sa nejaví potreba, aby medzinárodné organizácie boli zmluvnými stranami. Taktiež potreba zaručenia využívania súostrovia na mierové účely bola zabezpečená prostredníctvom „práv a povinností, vyplývajúcich Nórsku z členstva v Spoločnosti národov“ (čl. 9 Zmluvy o Svalbarde), čo naznačuje, že úmyslom autorov textu

⁶⁸ *Anglický text zmluvy, ktorý je v zmysle čl. 10 zmluvy spoločne s francúzskym znením autentickým textom zmluvy, používa pojmy "High Contracting Parties", "Contracting Powers" a "Third Powers". (pozn. autora)*

⁶⁹ *V tomto kontexte najmä Viedenský dohovor o práve medzinárodných zmlúv medzi štátmi a medzinárodnými organizáciami a medzi medzinárodnými organizáciami navzájom (1986).*

zmluvy bolo uložiť záväzky priamo štátom, a nie Spoločnosti národov, resp. OSN ako jej pokračovateľke. Možno teda dospieť k záveru, že medzinárodné organizácie nemôžu byť zmluvnými stranami Zmluvy o Svalbarde.

2.2. Výklad zmluvného textu

Pravidlá výkladu medzinárodných zmlúv vo svojich čl. 31-33 ustanovuje Viedenský dohovor o zmluvnom práve z roku 1969 (ďalej len „Viedenský dohovor“). Vzhľadom na to, že čl.4 dohovoru nepripúšťa retroaktivitu a vzťahuje sa len na medzinárodné zmluvy, ktoré boli prijaté po nadobudnutí účinnosti dohovoru, nemožno dohovor formálne aplikovať vo vzťahu k Zmluve o Svalbarde. Ďalšou nemenej významnou skutočnosťou je, že nie všetky zmluvné strany Zmluvy o Svalbarde, medzi nimi predovšetkým Nórsko, sú zároveň zmluvnými stranami Viedenského dohovoru.⁷⁰ Vzhľadom na uvedené je nevyhnutné vziať za základ pre interpretáciu zmluvy pravidlá medzinárodného obyčajového práva. Je však nepochybné, že veľká väčšina ustanovení Viedenského dohovoru, a to aj pokiaľ ide o pravidlá výkladu, predstavuje súčasť medzinárodného obyčajového práva, ktoré bolo deklaratórnym spôsobom kodifikované v texte dohovoru.⁷¹

2.2.1. Znenie textu zmluvy

Tak medzinárodné obyčajové právo, ako aj čl. 31, ods.1 Viedenského dohovoru vychádzajú pri výklade medzinárodných zmlúv z priority znenia zmluvného textu. Čl. 31, ods.1 formuluje všeobecnú zásadu a základné interpretačné pravidlo nasledovne :

„Medzinárodná zmluva sa má vykladať v dobrej viere a v súlade s obvyklým významom, ktorý sa prisudzuje pojmom a výrazom používaným v zmluve v ich celkovej súvislosti, ako aj s prihliadnutím na predmet a účel zmluvy.“

⁷⁰ Hoci pri uzavieraní mnohých medzinárodných zmlúv vyžaduje nórsky právny poriadok súhlas zákonodarného zboru (Stortingu), v zmysle § 26 Ústavy Nórskeho kráľovstva je generálna právomoc na dojednanie medzinárodných zmlúv zverená panovníkovi. Zásadný rozdiel v mechanizmoch dojednávania medzinárodných zmlúv podľa nórskej ústavy viedol k tomu, že Nórsko sa rozhodlo nepristúpiť k Viedenskému dohovoru o zmluvnom práve. Hlavným dôvodom je, že medzinárodná zmluva, záväzná v zmysle Viedenského dohovoru, by mohla byť v rozpore s ustanovením § 26/2 nórskej ústavy, podľa ktorého chýbajúci súhlas Stortingu pri uzatváraní medzinárodných zmlúv v prípadoch, v ktorých je súhlas nevyhnutný, spôsobuje, že medzinárodná zmluva bude podľa nórskeho práva neplatná. Naproti tomu čl.46 Viedenského dohovoru viaže možnosť dovolávať sa neplatnosti medzinárodnej zmluvy s odvolaním sa na porušenie ustanovení vnútroštátneho práva len na skutočnosť, že takéto porušenie bolo zjavné a dotýka sa obzvlášť dôležitého pravidla vnútroštátneho práva. (Podľa : M.Ruud, G.Ulfstein : *Innføring i folkerett*. Universitetsforlaget, Oslo, 2002, na str.65 a 67.)

⁷¹ Podľa I.Sinclair : *The Vienna Convention on the Law of Treaties*. Manchester University Press, Manchester, 1984, str.153 : „Niet pochýb, že články 31-33 Viedenského dohovoru majú charakter všeobecného vyjadrenia pravidiel medzinárodného obyčajového práva, týkajúcich sa výkladu medzinárodných zmlúv.“ Vid' taktiež rozsudky Medzinárodného súdneho dvora, napr. v medzinárodnom spore o výroku medzinárodnej arbitráže z roku 1989 medzi Guineou-Bissau a Senegalom (Case concerning the Arbitral Award of 31 July 1989 - Guinea-Bissau v. Senegal, ICJ Reports, 1991, par.53).

Ako už bolo spomenuté pri historickej chronológii vzniku zmluvného textu, návrh Zmluvy o Svalbarde, predložený Špicberskej komisii Nórskom, bol vytvorený pomerne rýchle, a to v priebehu 3 dní. Túto skutočnosť možno považovať za dôvod istého spochybnenia kvality textu autorov zmluvy a klásť menší dôraz na znenie textu zmluvy, ako je tomu možno pri interpretácii medzinárodných zmlúv obvyklé.

2.2.2. Následná prax štátov

Čl 31 ods.3, písm. b) Viedenského dohovoru prisudzuje význam následnej praxi štátov, ako doplneniu kontextu interpretácie zmluvného textu. V zmysle tohto interpretačného pravidla by sa malo prihliadnuť ku každej následnej praxi štátov pri uplatňovaní ustanovení medzinárodnej zmluvy, ktorá zakladá dohodu zmluvných strán na spôsobe výkladu zmluvného textu.

Obmedzený okruh aktivít na súostroví a počet štátov na nich zúčastnených čiastočne limituje význam tohto interpretačného pravidla vo vzťahu k Zmluve o Svalbarde. Vzhľadom na to, že hlavnú a zároveň v podstate jedinú hospodársku aktivitu, ktorou až donedávna bola ťažba uhlia, uskutočňovali vo významnejšom rozsahu len dva štáty, Nórsko a Rusko (resp. ZSSR), možno odôvodnene tvrdiť, že prax, vyplývajúca z ich dvojstranných vzťahov, nemôže zaväzovať všetky ostatné zmluvné strany. V prípadoch, v ktorých je znenie zmluvy nejednoznačné, existuje však dlhotrvajúca a jednotná prax štátov, môže nadobudnúť rozhodujúcu relevanciu i takáto prax.

Taktiež relatívne obmedzená nórska aktivita, založená skôr na pasívnom výkone zvrchovaných práv, viedla k zvýšenej normotvornej činnosti a presadzovaniu vnútroštátnych právnych noriem až v ostatných desaťročiach, keď došlo k rozšíreniu ťažby uhlia o ďalšie hospodárske aktivity. Práve tento vývoj speje v posledných rokoch k nárastu počtu zúčastnených štátov, ako aj k rozsiahlejšej praxi štátov, ktorá môže následne nadobudnúť význam aj ako výkladové pravidlo pre interpretáciu textu zmluvy.

2.2.3. Doplnujúce prostriedky výkladu zmluvy

Viedenský dohovor vo svojom článku 32 uvádza ako doplnujúce prostriedky výkladu medzinárodných zmlúv okolnosti uzavretia medzinárodnej zmluvy a prihliadnutie k prípravným prácam v čase vzniku zmluvy. Odlíšenie všeobecných a doplnujúcich prostriedkov výkladu nemá, pochopiteľne, za cieľ vytvárať alternatívu interpretácie, ak všeobecné prostriedky výkladu zlyhajú. Práve naopak, v prípade prostriedkov interpretácie podľa čl.32 pôjde už svojou povahou o veľmi vhodný doplnujúci spôsob zisťovania zmyslu textu medzinárodnej zmluvy, ktorý zmluvné strany vytvorili a to prihliadnutím k všeobecnému kontextu vzniku zmluvy, ako aj k existujúcim záznamom, či iným materiálom, svedčiacim o pohnutkách a cieľoch zmluvných strán, ktoré napokon viedli až k

samotnému prijatiu textu medzinárodnej zmluvy, či dokumentom, ktoré interpretovanej zmluvnej úprave vývojovo predchádzali. Nepopierateľný praktický význam prípravným prácam (*travaux préparatoires*) priznali vo svojich výrokoch aj rozhodnutia medzinárodných súdnych orgánov.⁷² Prioritným významom *travaux préparatoires* však zostáva zostáva cieľ, ktorý vytýčilo samotné ustanovenie čl.32 Viedenského dohovoru. Vyplýva z neho, že predpokladá využitie prípravných prác najmä vtedy, ak pôjde o potvrdenie významu, ktorý sa dosiahol použitím všeobecných prostriedkov výkladu alebo pre určenie významu, ak napriek použitiu všeobecných prostriedkov výkladu zostal posudzovaný význam nejednoznačný, nejasný alebo ak doterajší výklad viedol k zjavne nesprávnemu alebo nerozumnému výsledku.⁷³

Vo vzťahu k Zmluve o Svalbarde možno postaviť otázku, či je možné odvolávať sa na prípravné práce rovnako vo vzťahu k pôvodným zmluvným štátom a vo vzťahu k štátom, ktoré k zmluve pristúpili neskôr. Najmä vo viacerých rozhodnutiach medzinárodných súdnych orgánov bolo poukázané na to, že štáty, ktorých sa výklad týkal, neboli účastné na príprave medzinárodnej zmluvy, resp. sa s obsahom prípravných prác nemohli oboznámiť.⁷⁴ Je vhodné domnievať sa, že použitie prípravných prác ako výkladového prostriedku je správne obmedziť na tie práce, ktoré sú zachytené v podobe záznamov, a je preto možné oboznámiť sa s nimi. V prípade záznamov z rokovaní Špicberskej komisie na pôde Parížskej mierovej konferencie tento predpoklad je zachovaný. Bude preto nepochybne možné odvolávať sa na ich objektívny obsah. Hoci skutočnosť, že prípravné práce Zmluvy o Svalbarde sú staršieho dáta a nemusia uspokojivým spôsobom odzrkadľovať dnešné potreby, v istej miere znižuje ich praktický význam, mali by mať rovnaký dosah pre výklad zmluvy tak vo vzťahu k pôvodným signatárom zmluvy, ako aj pre štáty, ktoré k zmluve pristúpili neskôr.

2.2.4. Výklad viacjazyčne autentického textu zmluvy

Článok 10 Zmluvy o Svalbarde považuje znenie zmluvy, tak vo francúzskom, ako aj v anglickom jazyku, za rovnako autentické. Toto ustanovenie zodpovedá vo svojej podstate čl. 33, ods.1 Viedenského dohovoru. Ako však postupovať v prípade, ak porovnanie oboch autentických textov vykáže významové rozdiely? Ako vyplynie z ďalšieho výkladu, takýchto ustanovení je pri porovnaní francúzskeho a anglického znenia v Zmluve o Svalbarde hneď niekoľko.

⁷² Porovnanie viacerých prípadov použitia prípravných prác pri výklade medzinárodných zmlúv podáva Ian Sinclair, in : *The Vienna Convention on the Law of Treaties*. Manchester University Press, Manchester, 1984, str.122-135, resp. 142-147.

⁷³ I.Sinclair, v diele citovanom vyššie, poukazuje na skutočnosť, že orgány medzinárodnej spravodlivosti vo svojej aplikačnej praxi využívajú *travaux préparatoires* pomerne často, a to aj vtedy, ak by v posudzovanom prípade mohli konštatovať, že znenie sporného ustanovenia je natoľko jednoznačné, že prihliadnutie k prípravným prácam vôbec nebude potrebné. (str.142 citovaného diela)

⁷⁴ Napr. rozhodnutie Stáleho súdu medzinárodnej spravodlivosti vo veci územnej jurisdikcie Medzinárodnej komisie pre rieku Odru (*Territorial Jurisdiction of the International Commission of the River Oder Case*, PCIJ, 1929, Ser.A, No.23, str.42).

Stály súd medzinárodnej spravodlivosti prijal vo viacerých svojich rozsudkoch stanovisko, podľa ktorého zo znení, ktoré sa v konkrétnom prípade posudzujú, má sa aplikovať to znenie, ktoré vo svojich účinkoch vyznieva najreštriktívnejšie, možno ho preto považovať za základ, obsiahnutý vo všetkých relevantných zneniach, a bez akýchkoľvek pochybností bude preto prejavom jednotného zámeru zmluvných strán.⁷⁵ Čl. 33, ods.4 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve volí v tejto otázke odlišný prístup. V prípade odchýlok medzi viacerými autentickými zneniami žiada použiť ten význam znenia, ktorý pri prihliadnutí k predmetu a účelu medzinárodnej zmluvy najviac zosúladuje odchyľujúce sa znenia.

Nakoľko môže mať v prípade Zmluvy o Svalbarde význam jednotný zámer zmluvných strán, prezrádzajú rokovania Špicberskej komisie. Zo záznamov z jej rokovaní je zrejmé, že rokovacím jazykom bola francúzština. Návrh textu zmluvy a následné zmeny a doplnenia boli taktiež predložené vo francúzskom jazyku. Až na svojom desiatom zasadnutí komisia rozhodla, že autentické budú dve verzie - francúzska a anglická. Obe znenia boli taktiež podpísané zmluvnými stranami⁷⁶

Na základe skutočnosti, že celé rokovanie na pôde Špicberskej komisie prebiehalo vo francúzštine, by bolo možné domnievať sa, že francúzske znenie zmluvy predstavuje výraz zámeru zmluvných strán. Avšak prejavená vôľa zmluvných strán v podobe akceptácie zmluvy podpísaním jej textu, vrátane čl.10 o rovnakých právnych účinkoch francúzskej i anglickej verzie, sa javí ako rozhodujúca. Predovšetkým z tohto dôvodu nie je možné priznať francúzskemu zneniu všeobecnú prednosť pred textom anglickým v prípade možných odchýlok v ich zneniach. Okrem toho od nadobudnutia účinnosti zmluvy došlo k pristúpeniu k nej zo strany viacerých štátov, ktoré mali všetky dôvody na to, aby existenciu dvoch autentických jazykových verzií považovali za vylúčenie možnosti prednosti ktorejkoľvek z nich. Obe jazykové verzie preto musia byť považované za rovnocenné vyjadrenie zámeru zmluvných strán.

2.2.5. Intertemporalita vo výklade medzinárodnej zmluvy

Použitie zásady intertemporality pri výklade medzinárodnej zmluvy má za následok, že zmluva je vykladaná vo svojej objektívnej podstate (t.j. na základe znenia jej textu a významu použitých pojmov)⁷⁷ a v zmysle pravidiel medzinárodného práva, uplatňovaných v čase prijatia zmluvy, a nie v čase uskutočnenia výkladu.

⁷⁵ *Ide najmä o spory týkajúce sa práv vyplývajúcich z medzinárodných koncesii (Mavrommatis Palestine Concessions Case, PCIJ, 1924, Ser. A, No. 2, str. 19).*

⁷⁶ *Podľa : G.Ulfstein : The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.74.*

⁷⁷ *Ian Sinclair : The Vienna Convention on the Law of Treaties. Manchester University Press, Manchester, 1984, str.115.*

Vo vzťahu k Zmluve o Svalbarde by použitie zásady intertemporality spôsobilo, že jej ustanovenia sa budú vykladať na základe znenia zmluvného textu a posudzovania právneho stavu v roku 1920.⁷⁸ Na druhej strane je však nevyhnutné vziať do úvahy skutočnosť, že normy medzinárodného práva, či už zmluvného alebo obyčajového, sa v priebehu existencie zmluvy vyvíjajú a menia. Otvorenou otázkou preto zostáva, nakoľko je vhodné k tomuto vývoju prihladiť pri uskutočňovaní výkladu zmluvného textu. Tzv. dynamický výklad, ktorý predstavuje prelomenie zásady intertemporality, môže mať rozhodujúci význam najmä v prípade pojmov a výrazov, ktoré samotné indikujú vývoj medzinárodného práva.⁷⁹ Či si vývoj v medzinárodnoprávnej teórii a praxi reálne vyžiada dynamickú interpretáciu v konkrétnom prípade, závisí v zásade od vôle a všeobecného zámeru zmluvných strán.

Pokiaľ ide o zmluvný text Zmluvy o Svalbarde, možno predpokladať, že zásady výkladu medzinárodných zmlúv a významu slov, použitých v zmluve, ktoré sa uplatňovali v čase uzavretia zmluvy, najlepšie vystihujú všeobecný úmysel zmluvných strán, poskytujúc rovnováhu medzi nórskou suverenitou vo vzťahu k súostroviu a garantovaním práv ostatných signatárov zmluvy. Nepochybne však existujú dôvody, ktoré podporujú využitie dynamického výkladu, založeného na „evolučných názoroch“, vývoji v medzinárodnom práve, či meniacich sa faktických pomeroch. Napríklad zmienka zmluvy o „teritoriálnych vodách“ Svalbardu, bez špecifikovania rozsahu ich ohraničenia by odôvodňovala rozšírenie územného mora zo 4 námorných míľ na v súčasnom medzinárodnom morskom práve plne akceptovaných 12 námorných míľ. Je odôvodnené domnievať sa, že použitie dynamického výkladu v otázkach tohto druhu je potrebné považovať za oprávnené. Možno tak tvrdiť s ohľadom na snahu signatárov Zmluvy o Svalbarde vytvoriť pre správu súostrovia právny režim trvalého charakteru, ktorý by zároveň disponoval reálnou životaschopnosťou a dokázal reagovať aj na možné vývojové trendy v medzinárodnom práve, ako aj na meniace sa potreby spoločnosti.⁸⁰

V súvislosti s otázkou výkladu medzinárodnej zmluvy bude vhodné zmieniť sa v stručnosti o zásadách výkladu, aplikovaných vo vzťahu k pôvodným signatárskym štátom a vo vzťahu k štátom, ktoré k medzinárodnej zmluve pristúpili dodatočne. V zmysle judikatúry Medzinárodného súdneho

⁷⁸ K tejto otázke bližšie : Sinclair : *The Vienna Convention on the Law of Treaties*. Manchester University Press, Manchester, 1984 (str.124 : „Pojmy a výrazy, použité v zmluvnom texte, sa majú vykladať vo význame, ktorý objektívne mali, alebo ktorý by im bol prisúdený pri použití príslušných lingvistických zásad, platných v čase pôvodného uzavretia zmluvy.“), Brownlie : *Principles of Public International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2003, str.124-125, resp. rozhodnutia medzinárodných súdnych a arbitrážnych orgánov/komisií, napr. vo veci ostrova Palmas (*Island of Palmas Case, RIAA II, str.845*), v medzinárodnom spore, týkajúcom sa práva prechodu cez indické územie (*Right of Passage over Indian Territory, ICJ Reports, 1960, par.6*), *Minquiers and Ecrehos Case (ICJ Reports, 1953, par.47)*, arbitrážne rozhodnutie vo veci podmorskej plynčiny (*Anglo-French Continental Shelf Arbitration, ILR, Vol.54, par.6, na str.42*).

⁷⁹ Sinclair v diele citovanom vyššie uvádza ako príklady pojmy : „verejný záujem“ („public policy“), „ochrana morálnych hodnôt“ („the protection of morals“), „vnútroštátna jurisdikcia“ („domestic jurisdiction“), „územné more“ („territorial sea“), či „podmorská plynčina“ („continental shelf“). (I.Sinclair : *The Vienna Convention on the Law of Treaties*. Manchester University Press, Manchester, 1984, str.139.)

⁸⁰ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.87.

dvora „(...) ak štát dodatočne pristúpi k medzinárodnej zmluve, ustanovenia zmluvy sa vo vzťahu k tomuto štátu budú aplikovať v zmysle okolností, ktoré existujú v čase pristúpenia k zmluve, a nie tých, ktoré existovali v čase uzavierania zmluvy.“⁸¹ V prípade Zmluvy o Svalbarde možno predpokladať, že jej znenie bude mať rovnaké účinky pre všetky zmluvné strany. Ak by sa totiž vzal do úvahy čas pristúpenia jednotlivých štátov k zmluve, takéto rozlišovanie by mohlo mať nepriaznivý dôsledok pre jednotu a všeobecný súlad zmluvného textu. V prípade pristupujúcich štátov je preto potrebné vychádzať z predpokladu, že svojim pristúpením k textu zmluvy zároveň akceptujú a preberajú spôsob výkladu zmluvy, ktorý sa uplatňuje vo vzťahu k pôvodným signatárom zmluvy, ako aj v ich vzájomnej praxi navzájom.

2.2.6. Reštriktívny a efektívny spôsob výkladu

Otázka využitia zužujúceho (reštriktívneho) alebo efektívneho výkladu medzinárodnej zmluvy má s ohľadom na Zmluvu o Svalbarde význam predovšetkým vo svetle úvah o charaktere nórskeho zvrchovaného práva vo vzťahu k súostroviu. Všeobecne prijímaným záverom je, že základným východiskovým momentom pri výklade zmluvného textu bude primerané posúdenie znenia zmluvy. V prípadoch pochybností by sa však mal použiť taký spôsob výkladu, ktorý má najmenší dosah na obmedzenie charakteru nórskeho zvrchovaného práva. Nórsko apeluje argumentom, že všeobecne uznávanou zásadou pre výklad medzinárodných zmlúv je zásada, že akékoľvek obmedzenie suverenity sa musí vykladať zužujúco.⁸²

Ako protiklad zásady zužujúceho výkladu sa uplatňuje zásada efektívneho výkladu, v zmysle ktorej sa bude aplikovať taký výklad, ktorý učiní zmluvu efektívnou. Znamená to, že dôraz sa kladie na predmet a účel zmluvy, skôr než na znenie zmluvy, či ochranu zvrchovaného práva štátov. V porovnaní s reštriktívnym výkladom má efektívny výklad v súčasnosti nepochybne väčší význam a viacerí autori dnes pripisujú reštriktívnemu výkladu skôr len teoreticko-historický, ako reálny význam.⁸³

Osobitnú pozornosť pri posudzovaní uvedeného okruhu otázok je potrebné venovať fenoménu intertemporality medzinárodných zmlúv. Je zrejmé, že v otázke použitia reštriktívneho a efektívneho výkladu bude mať intertemporalita svoje opodstatnenie.

⁸¹ *Aerial Incident (27.07.1955)*, ICJ Reports, 1959, par.127, na str. 142-145.

⁸² *Stortingsmelding (Správa pre Storting)*, No.39 (1974-1975), na str.7.

⁸³ *Brownlie tvrdí, že forma reštriktívneho výkladu ako všeobecnej zásady je skôr otázna a nesmie mať možnosť zatieniť výkladový postup, vychádzajúci zo znenia zmluvy. Dodáva, že v posledných rokoch malo použitie zásady reštriktívneho výkladu pri rozhodovaní medzinárodných súdnych orgánov len veľmi obmedzený význam. V otázkach, ktorých predmetom je úprava územných režimov a z nich vyplývajúcich práv, však táto zásada môže naďalej pôsobiť ako samostatný výkladový prvok. (I.Brownlie : Principles of Public International Law. Oxford University Press, Oxford, 2003, str.606.)*

Pohľad na prax orgánov medzinárodnej spravodlivosti naznačuje, že zásada reštriktívneho výkladu má v odôvodneniach výrokov orgánov medzinárodnej spravodlivosti pomerne dlhú tradíciu. Stály súd medzinárodnej spravodlivosti v právnej veci *S.S. Wimbledon* v roku 1923 vyjadril názor, že reštriktívny spôsob výkladu možno uplatniť v prípadoch, kde takáto interpretácia nie je v rozpore s jednoznačným znením medzinárodnej zmluvy.⁸⁴ Nepreskúmaí však len v danej veci relevantnú otázku Severomorsko-baltského kanála, ktorú centrálné posudzoval, ale vzal do úvahy aj porovnanie všetkých relevantných prameňov práva, predovšetkým medzinárodnoprávných režimov Suezského a Panamského prielavu, čo dalo otázke širší medzinárodný rozmer a opodstatnenosť argumentu súladnosti s cieľmi, ktoré sa medzinárodnou zmluvou sledujú.⁸⁵ Zásadu reštriktívneho výkladu súd ešte zreteľnejšie vyjadril vo svojom odporúčacom stanovisku vo veci výkladu Zmluvy z Lausanne, podľa ktorého „... ak znenie ustanovenia medzinárodnej zmluvy nie je jednoznačné, pri voľbe medzi viacerými možnými interpretáciami je potrebné prikloniť sa k tej alternatíve, ktorá zmluvným stranám ukladá najmenej povinnosti“.⁸⁶ Pri hľadaní výsledného riešenia v danej veci sa však súd, podobne ako v prípade *S.S. Wimbledon*, napokon priklonil k potrebe napomôcť konečnému riešeniu medzinárodného sporu, čo vyznieva skôr ako príklad využitia efektívneho spôsobu výkladu.

Podobný charakter majú aj rozhodnutia v otázkach režimov zvrchovaných práv vo vzťahu k územiám, ktoré možno považovať za vecne a povahovo najpríbuznejšie s posudzovaním zvrchovaných práv Nórska vo vzťahu k Svalbardu.⁸⁷ Obmedzenia suverenity sa v ich zmysle majú posudzovať zužujúco a len v rozsahu, ktorý je výslovne ustanovený príslušnou medzinárodnou zmluvou, riešiacou právny status príslušného územia. Centrálnym sa javí najmä rozhodnutie vo veci výkladu Štatútu autonómneho mesta Memel, prejednávaneho Stálym súdom medzinárodnej spravodlivosti v roku 1932.⁸⁸ Citujúc z jeho obsahu, „(...) Súd má za to, že autonómia Memelu jestvuje len v medziach, ustanovených Štatútom, a v prípade absencie ustanovení Parížskej mierovej zmluvy, prípadne jej dodatkov, ktoré by vyjadrovali opak, musia sa uplatniť práva, vyplývajúce z litovskej suverenity.“⁸⁹ V súlade so zásadou reštriktívneho výkladu by teda litovská suverenita mala prevahu voči autonómnemu statusu Memelu. Súd však zároveň poznamenal, že cieľom medzinárodnej zmluvy (konkrétne Štatútu autonómie Memelu) nebolo stanoviť práva Litvy, ale určiť hranice autonómie Memelu. Ako však napokon bolo uvedené už v prípade predchádzajúcich rozhodnutí, i predmetný výrok obsahuje výslovné odvolanie sa na efektívnosť zvoleného právneho režimu, a to požiadavkou,

⁸⁴ *S.S. Wimbledon Case*, PCIJ, 1923, Ser. A, No.1, str.22.

⁸⁵ *S.S. Wimbledon Case*, PCIJ, 1923, Ser. A, No.1, str.23.

⁸⁶ *Interpretation of Article 3, Paragraph 2 of the Treaty of Lausanne (Frontier between Turkey and Iraq)*, PCIJ, 1925, Ser.B, No.12, str.25.

⁸⁷ *Napr. Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex*, PCIJ, 1930, Ser. A, No.24 a *Free Zones of Upper Savoy and the District of Gex*, PCIJ, 1932, Ser. A/B, No.46.

⁸⁸ *Interpretation of the Statute of the Memel Territory*, PCIJ, 1932, Ser. A/B, No.49.

⁸⁹ *Interpretation of the Statute of the Memel Territory*, PCIJ, 1932, Ser. A/B, No.49, str.313.

že tak ustanovená autonómia Memelu, ako aj práva, vyplývajúce zo zvrchovanosti Litvy, majú byť vykonávané efektívne.⁹⁰

Proti obmedzeniu nezávislosti štátov a ich zvrchovaných práv smerujú aj výroky v prípade S.S. Lotus (1927)⁹¹ a v otázke územnej jurisdikcie Medzinárodnej komisie pre rieku Odru (1929)⁹², v ktorých Stály súd vyslovil názor, že právo na obmedzenie nezávislosti štátu nemožno prezumovať interpretáciou, možno ho uplatniť len na základe zmluvy alebo medzinárodnej obyčaje. Pokiaľ ide o uplatnenie zásady reštriktívneho výkladu, oba výroky možno uvádzať ako reprezentatívne pre vyjadrenie tejto zásady len s patričnou opatrnosťou.

Z výrokovej praxe nástupcu Stáleho súdu medzinárodnej spravodlivosti po 2.svetovej vojne, Medzinárodného súdneho dvora, možno snáď ešte spomenúť odporúčacie stanovisko súdu vo veci medzinárodného režimu Juhozápadnej Afriky z roku 1950. V ňom súd vyjadril právny názor na podriadenie bývalých mandátnych území pod systém medzinárodného poručenia v zmysle Charty OSN. Citujúc stanovisko súdu, „... ak signatári Charty mali v úmysle založiť povinnosť takéhoto druhu pre štát, spravujúci mandátne územie, boli by svoj zámer vyjadrili výslovným spôsobom.“⁹³ Úvaha tak zjavne smeruje k použitiu reštriktívneho výkladu ustanovení Charty o systéme medzinárodného poručenia, proti obmedzeniu suverenity a naopak, v prospech výslovného znenia textu medzinárodnej zmluvy.

V súvislosti s interpretačnými paralelami pri posudzovaní Zmluvy o Svalbarde nemožno opomenúť výrok arbitrážnej komisie vo veci Lake Lanoux. Arbitrážna komisia tu mala za úlohu posúdiť otázku výkladu medzinárodných zmlúv medzi Francúzskom a Španielskom z roku 1866 a všeobecnú interpretačnú prezumpciu v prospech zvrchovaných práv.⁹⁴ Podľa výroku komisie pri posudzovaní medzinárodnej zmluvy „(...) predstavuje právo územnej suverenity východiskovú prezumpciu. Musí však ustúpiť pred všetkými medzinárodnými záväzkami, bez ohľadu na ich pôvod, avšak výlučne pred takýmito záväzkami. Akákoľvek derogácia zvrchovaných práv sa musí posudzovať striktné.“⁹⁵

Pokus o zhrnutie vedie nevyhnutne k tomu, že závery, ktoré medzinárodné súdne orgány a arbitrážne komisie meritóme vyslovili pri interpretácii prameňov medzinárodného práva, nie vždy zodpovedali argumentom v prospech zásady reštriktívneho výkladu, či proti jej uplatneniu tak, ako boli

⁹⁰ *Interpretation of the Statute of the Memel Territory, PCIJ, 1932, Ser. A/B, No.49, str.317.*

⁹¹ *S.S. Lotus Case, PCIJ, 1927, Ser. A, No.10.*

⁹² *Territorial Jurisdiction of the International Commission of the River Oder Case, PCIJ, Ser. A, No.23.*

⁹³ *International Status of South-West Africa, ICJ Reports, 1950, str.128.*

⁹⁴ *K tejto otázke bližšie : Brownlie : Principles of Public International Law. Oxford University Press, Oxford, 2003, str.288 a nasl.*

⁹⁵ *Lake Lanoux Case, International Law Reports 24 (1957), na str.101 a nasl.*

použitie pri odôvodňovaní samotného rozhodnutia. S patričnou dávkou zovšeobecnenia možno tvrdiť, že prípady, v ktorých Stály súd medzinárodnej spravodlivosti považoval za opodstatnené prikloniť sa k použitiu zásady reštriktívneho výkladu, predstavujú situácie, keď text medzinárodnej zmluvy nie je jednoznačný. Zároveň nie je prekvapivé, že práva, vyplývajúce zo zvrchovanosti štátov, musia ustúpiť v konfrontácii s jednoznačným znením zmluvy, obmedzujúcim ich práva všeobecnej povahy, priznaním osobitných práv iným štátom. Z tohto základného predpokladu je nevyhnutné vychádzať aj v prípade posudzovania Zmluvy o Svalbarde.

Pohľadom na výroky medzinárodných súdov z obdobia zrodu Zmluvy o Svalbarde možno konštatovať, že hoci zásada reštriktívneho výkladu, a to najmä v otázke obmedzenia zvrchovaných práv, bola všadeprítomná, v prípadoch, v ktorých bolo možné preukázať zámer a všeobecnú vôľu zmluvných strán, musela prezumpcia v prospech suverenity štátov ustúpiť iným interpretačným metódam. Zodpovedajúc prevládajúcej tendencii súčasnej teórie a praxe v medzinárodnom práve si obmedzenia suverénnych práv vždy vyžadujú právny základ. Príbuznosti medzi uplatňovaním reštriktívneho výkladu v medzinárodnoprávnej praxi pred 2.svetovou vojnou a po nej sa nepochybne javia nápadnejšie než rozdiely. Možno sa preto stotožniť s názorom, že zásadu reštriktívneho výkladu možno považovať za subsidiárnu výkladovú metódu, a to už v čase prijatia Zmluvy o Svalbarde, hoci teoretický a argumentačný význam v tomto období nesporne mala. Prekonanie reštriktívneho výkladu ako autonómnej zásady výkladu zároveň zodpovedá realistickému prístupu k medzinárodnému právu, kde úcta k jednotlivým zvrchovaným právam musí prenechať priestor významnejším a všeobecnejším medzinárodným záväzkom.⁹⁶

2.2.7. Všeobecné východiská interpretácie Zmluvy o Svalbarde

Pravidlá intertemporality a snaha o zachovanie adekvátnej rovnováhy medzi charakterom nórskej zvrchovanosti a právami zmluvných strán, vyplývajúcich zo Zmluvy o Svalbarde, vyvolávajú pri výklade zmluvného textu potrebu subsidiárne prihliadnuť aj k zásadám medzinárodného práva, ktoré sa uplatňovali v čase prijatia zmluvy. Základným východiskom pre výklad zmluvy však bude nevyhnutne znenie zmluvného textu, a to v súlade s jednotiacim zámerom zmluvných strán. V týchto súvislostiach sa preto bude uberať aj nasledovný pohľad na medzinárodnoprávnu úpravu, zakladajúcu právny režim Svalbardu.

Článok 1 zmluvy, ktorý je východiskovým ustanovením pre posudzovanie právneho režimu súostrovia a jeho špecifik, uvádza, že „zmluvné strany za podmienok, ustanovených touto zmluvou, uznávajú plnú a absolútnu zvrchovanosť Nórska nad súostrovím Svalbard“. Možno si položiť otázku, aký význam možno prikladať formulácii „za podmienok ustanovených touto zmluvou“. Ide len

⁹⁶ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.111 a nasl.*

o obmedzenie inak všeobecne vymedzenej zvrchovanosti Nórska konkrétnymi právami zmluvných strán, alebo sa reálny rámec nórskej zvrchovanosti odvíja až od ostatných ustanovení zmluvného textu, hoci je v samotnom prvom článku zvrchovanosť označená za plnú a absolútnu?⁹⁷ Vzhľadom na skutočnosť, že ostatným zmluvným stranám nie sú vo vzťahu k Svalbardu zverené žiadne práva, ktoré by mali zvrchovaný charakter, je nevyhnutné posudzovať plnú nórsku zvrchovanosť ako východiskový bod pre posudzovanie ďalších ustanovení zmluvného textu. Až týmito ustanoveniami dochádza ku garantovaniu osobitne vymedzených práv ostatným zmluvným stranám. Prírodným výkladom by preto malo byť, že nórska zvrchovanosť má na základe generálneho ustanovenia čl.1 prednosť, pokiaľ ďalšie ustanovenia zmluvy neustanovujú inak. Nič v ďalších, osobitných ustanoveniach zmluvy nenasvedčuje tomu, že rozsah nórskej zvrchovanosti by mal byť stanovený týmito ustanoveniami. Možno skôr tvrdiť, že osobitné ustanovenia plnia istú duálnu funkciu, na jednej strane potvrdením všeobecnej nórskej zvrchovanosti, na strane druhej potom jej obmedzením osobitnou úpravou.⁹⁸

Už samotná preambula zmluvy naznačuje, že zámerom zmluvných strán bolo ustanoviť taký spravodlivý režim, ktorý bude spôsobilý zabezpečiť všestranný rozvoj a využívanie súostrovia na mierové účely. Tento cieľ sa mal dosiahnuť podriadením súostrovia pod nórsku správu. Počas rokovaní na pôde Špicberskej komisie sa rozhodovalo o vhodnej forme správy, pričom sa alternatívne zvažovalo zverenie súostrovia ako mandátneho územia v zmysle článku 22 Paktu Spoločnosti národov pod správu Nórska alebo podriadenie Svalbardu pod výlučnú nórsku zvrchovanosť. Komisia sa napokon rozhodla pre druhú možnosť. Alternatíva spoločnej správy ustanovením medzinárodnej komisie bola taktiež zavrhnutá zdôraznením potreby nájsť definitívne a stabilné riešenie. Všetky uvedené skutočnosti podporujú tvrdenie, že všeobecná nórska zvrchovanosť predstavuje v prípade Svalbardu prostriedok, zaručujúci výlučnú právomoc konkrétneho štátu vo vzťahu k tomuto súostroviu. Predstavuje však zároveň voľbu takého riešenia, ktoré má všetky predpoklady na to, aby bolo spôsobilé zabrániť prípadnému prepuknutiu medzinárodných sporov o právnom režime Svalbardu, resp. vylúčilo takúto potenciálnu možnosť do budúcnosti.

2.3. Odstúpenie od zmluvy

Jednou zo základných zásad práva medzinárodných zmlúv je, že zmluvy sa majú plniť v dobrej viere.⁹⁹ Nadväzujúc na túto zásadu patri medzi práva zmluvných strán aj ich právo rozhodnúť o

⁹⁷ Pre porovnanie možno ilustratívne uviesť, že nórsky preklad zmluvného textu označuje nórsku suverenitu za „plnú a neobmedzenú“ („full og uinnskrenket“), hoci tento aspekt nemá s ohľadom na autentickosť anglického a francúzskeho textu zmluvy väčší význam.

⁹⁸ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.125.

⁹⁹ Čl.26 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve.

ukončení medzinárodnej zmluvy ich vzájomnou dohodou.¹⁰⁰ Je zrejme, že uvedené právo bude bezvýhradne prislúchať aj zmluvným stranám na základe Zmluvy o Svalbarde. Predmetom pozornosti v nasledovnom však bude otázka, či zmluva pripúšťa jednostranné odstúpenie, a to buď zo strany Nórska alebo niektorého z ostatných zmluvných štátov

Všeobecne pravidlá práva medzinárodných zmlúv dávajú za pravdu tvrdeniu, že zmluvná strana medzinárodnej zmluvy sa práva odstúpiť od zmluvy môže dovolať na základe určitých právnych dôvodov. V zmysle Viedenského dohovoru o zmluvnom práve ide predovšetkým o porušenie zmluvy zo strany iného štátu (čl.60) a zásadnú zmenu okolností (čl.62). Osobitne v prípadoch, ak by Nórsko ako územný suverén vo vzťahu k Svalbardu znemožnilo, prípadne bezdôvodne sťažilo vykonávanie zmluvy a realizáciu jednotlivých práv zmluvných strán, garantovaných zmluvou, patrilo by týmto štátom oprávnenie medzinárodnú zmluvu dočasne suspendovať alebo odvolať svoj súhlas s nórskou zvrchovanosťou. V neposlednom rade sem možno zaradiť prípady, ak samotný zmluvný text výslovne umožňuje, prípadne všeobecný zámer zmluvných strán jednostranné odstúpenie od zmluvy pripúšťa. V tomto kontexte je potrebné uviesť, že Zmluva o Svalbarde takéto výslovné ustanovenia neobsahuje.

S ohľadom na absenciu ustanovení o možnosti odstúpiť od zmluvy je nevyhnutné posúdiť, či takéto právo možno odvodzovať použitím iných interpretačných zdrojov, napríklad na základe predmetu a účelu zmluvy. Podobne Viedenský dohovor o zmluvnom práve vo svojom čl.56, ods.1 uvádza, že právo od zmluvy odstúpiť je dané, ak zámerom zmluvných strán bolo takéto oprávnenie pripustiť alebo ak takéto právo pripúšťa povaha zmluvy.

Tak, ako medzi práva každého územného suveréna na základe medzinárodného obyčajového práva patrí možnosť vzdať sa buď určitej časti alebo celého štátneho územia, bolo by možné domnievať sa, že obdobné právo by prislúchalo aj Nórsku ako územnému suverénovi vo vzťahu k Svalbardu. Problém je však nepochybne o čosi širší. Skutočnosť, že Nórsku bola zverená zvrchovanosť nad súostrovím z iných dôvodov ako zo snahy vyhovieť nórskym záujmom, je v tomto kontexte nezvratná. Kým pôvodný status súostrovia umožňoval všetkým štátom rozsiahle práva v oblasti ich hospodárskych aktivít na súostroví, zverenie Svalbardu Nórsku viedlo k obmedzeniu týchto pôvodných práv. Ostatné štáty však museli mať dôvody na to, aby takéto riešenie akceptovali. Zmluva o Svalbarde predovšetkým riešila medzinárodne nejasnú otázku jednoznačným a stabilným spôsobom. Nórsko sa zároveň zaviazalo garantovať predchádzajúce práva iných štátov a pokračovanie ich hospodárskych aktivít na princípe zákazu diskriminácie. V neposlednom rade bol Svalbard vyhradený na mierové využitie. V týchto súvislostiach možno dôvodit, že Zmluvu o Svalbarde možno považovať za *quid pro quo*. Zvrchovanosť Nórska v ňom mala predstavovať najvhodnejší spôsob pre zabezpečenie záujmov a práv ostatných zmluvných štátov.¹⁰¹ Možno preto

¹⁰⁰ Čl.54, písm. b) Viedenského dohovoru.

¹⁰¹ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.135.

tvrdiť, že nórska zvrchovanosť predstavuje natoľko fundamentálny aspekt Zmluvy o Svalbarde, že odstúpenie od zmluvy zo strany Nórska by muselo viesť k zániku zmluvy ako takej. Bude taktiež nevyhnutné súhlasiť s tvrdením, že Nórsku by s ohľadom na uvedené nemalo prislúchať právo odstúpiť od zmluvy bez súhlasu ostatných zmluvných strán.¹⁰²

Pokiaľ ide o právo odstúpiť od zmluvy na strane ostatných štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Zmluvy o Svalbarde, javí sa ako logické, že svojich práv, vyplývajúcich zo zmluvy, sa budú môcť kedykoľvek vzdať. Niektoré zo záväzkov, ustanovených zmluvou, ktoré zmluvné strany prijali na základe prístúpenia k jej textu, však možno považovať za vzájomné záväzky. V prípade, ak by odstúpenie zmluvnej strany od záväzkov, majúcej takúto povahu, malo viesť k podstatnej prekážke pri realizácii príslušných záväzkov na strane ostatných zmluvných strán a smerovalo tým proti základnému zmyslu Zmluvy o Svalbarde, bude nutné domnievať sa, že akt odstúpenia od zmluvy by nebol vhodné pripustiť.

2.4. Zmluva o Svalbarde a tretie štáty

Viedenský dohovor o zmluvnom práve vo svojom článku 34 zakladá všeobecnú zásadu *pacta tertiis nec nocent nec prosunt*, určujúcu vzťah tretích štátov k medzinárodným zmluvám. Podľa neho „medzinárodná zmluva nezakladá práva, ani povinnosti tretích štátov bez ich súhlasu.“ Znamená to teda, že tretie štáty, ktoré vo vzťahu k Zmluve o Svalbarde nie sú zmluvnými stranami, nemôžu sa dovoliavať práv, vyplývajúcich zo zmluvy. Na druhej strane však tieto štáty nie sú viazané ani záväzkami na základe tejto zmluvy. Existujú však zmluvy, ktorých znenie predpokladá založenie práv aj vo vzťahu k tretím štátom. Za medzinárodné zmluvy, obsahujúce ustanovenia uvedeného charakteru, možno považovať predovšetkým zmluvy, ustanovujúce režimy medzinárodných vodných ciest, konkrétne prieplovov, resp. riečnych kanálov.¹⁰³ Možno tvrdiť, že problematické v týchto prípadoch môže byť, kedy a či vôbec sa priznané právo stane účinným a uplatniteľným. Za rozhodujúci moment pri založení práv tretích štátov sa tak javí zámer štátov, ktoré sa prostredníctvom medzinárodnej zmluvy rozhodli poskytnúť príslušné právo.¹⁰⁴

¹⁰² Rovnaký názor zastáva aj Geir Ulfstein, in : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.135.

¹⁰³ Ako príklady možno spomenúť čl.1 Medzinárodného dohovoru o Suezskom prieplove z roku 1888, čl.3 Hay-Pauncefoteovej zmluvy o Panamskom prieplove z roku 1901, čl.2 Zmluvy o Panamskom prieplove z roku 1977, či čl.380 Zmluvy z Versailles o Kielskom kanále. Všetky uvedené ustanovenia uvádzajú, že príslušné vodné cesty sú otvorené pre všetky plavidlá, bez ohľadu na vlajku štátu, pod ktorou sa plavia.

¹⁰⁴ Bližšie k tejto otázke : Brownlie : *Principles of Public International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2003, str.599-600.

Samotná existencia a rozsah výnimiek zo všeobecnej zásady predstavuje nepopierateľne otázku mimoriadnej kontroverzie. Podľa viacerých autorov¹⁰⁵ existujú tiež medzinárodné zmluvy, ustanovujúce tzv. objektívne územné režimy, ktoré sú uplatňované a zavádzajú s účinkami erga omnes. Vyplýva z nich, že sa vzťahujú aj na subjekty, ktoré nie sú zmluvnými stranami na základe príslušnej medzinárodnej zmluvy. Za príklady takýchto zmlúv sú považované zmluvy, predmetom ktorých je riešenie územných otázok po vojnách, neutralizácia a demilitarizácia území, právny režim Antarktídy, či kozmického priestoru, alebo už spomenutá úprava režimu medzinárodných vodných ciest. Je zrejmé, že charakter Zmluvy o Svalbarde, ustanovujúcej trvalý právny status konkrétneho územia a spôsob prijatia zmluvy v kontexte mierových zmlúv po 1.svetovej vojne, by odôvodňoval jej zaradenie do uvedenej kategórie zmlúv.¹⁰⁶ Nakoľko však samotná Komisia OSN pre medzinárodné právo pri príprave Viedenského dohovoru o zmluvnom práve nepovažovala za opodstatnené zaradiť do jeho textu osobitné ustanovenie o objektívnych územných režimoch, pričom sa rozhodla ustanoviť právny základ jednak pre oprávnenie tretích štátov z medzinárodných zmlúv na základe čl. 36 a následne článkom 38 dohovoru zaviedla osobitné ustanovenie, podľa ktorého sa pravidlo obsiahnuté v medzinárodnej zmluve môže stať záväzným aj pre štáty, ktoré nie sú zmluvnou stranou, a to tým, že sa stane súčasťou medzinárodného obyčajového práva, bola táto otázka považovaná za vyriešenú a zachovala si tak skôr doktrinálny význam.¹⁰⁷

Naopak, pokiaľ ide o konkrétne ustanovenia Zmluvy o Svalbarde, ktoré by poukazovali na zámer zmluvných strán ustanoviť záväzky pre tretie štáty, zmluva takéto ustanovenia neobsahuje. Otázka, nakoľko však zmluva zakladá oprávnenia v prospech tretích štátov, predstavuje o čosi zložitejší problém. Kým jednotlivé ustanovenia zmluvného textu, zakladajúce práva na báze rovnoprávnosti, obmedzujú okruh adresátov na zmluvné strany, resp. ich štátnych príslušníkov, čl.4 ods.1 zmluvy uvádza, že „verejné telegrafické stanice, vybudované na základe súhlasu nórskej vlády, môžu byť použité kedykoľvek na báze úplnej rovnosti pre vysielanie správ z lodí všetkých vlajok a príslušníkmi zmluvných strán“. Hoci formulácia ustanovenia evokuje dojem, že ustanovenie je okrem zmluvných strán adresované aj tretím stranám, možno predpokladať, že zámerom autorov zmluvného textu bolo zabezpečiť čo-možno najširšie možnosti telegrafickej komunikácie, nie však poskytnúť práva tretím štátom. Nakoľko všetky ostatné ustanovenia zmluvy obmedzujú práva len na príslušníkov zmluvných strán, vrátane práva na rovnoprávne „nadobúdanie, požívanie a uplatňovanie vlastníckych

¹⁰⁵ Medzi inými napr. McNair : *The Law of Treaties*. Clarendon Press, Oxford, 1961, na str.256 a nasl. a str.310 a nasl., Aust : *Modern Treaty Law and Practice*. Cambridge University Press, Cambridge, 2000, str.208 a nasl., Sinclair : *The Vienna Convention on the Law of Treaties*. Manchester University Press, Manchester, 1984, str.104 a nasl., Brownlie : *Principles of Public International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2003, str.599 a nasl.

¹⁰⁶ Ako príklad medzinárodnej zmluvy s účinkami erga omnes Zmluvu o Svalbarde uvádza aj Anthony Aust v diele citovanom vyššie (str.209).

¹⁰⁷ Sinclair usudzuje, že rozhodnutie Komisie OSN pre medzinárodné právo a kodifikačnej konferencie pre zmluvné právo nezaradiť do Viedenského dohovoru osobitné ustanovenie pre zmluvy, zakladajúce tzv. objektívne režimy v časti dohovoru, týkajúcej sa vzťahu medzinárodných zmlúv a tretích štátov, znamenalo popretie existencie takejto osobitej kategórie zmlúv. (I.Sinclair : *The Vienna Convention on the Law of Treaties*. Manchester University Press, Manchester, 1984, str.105-106.)

práv“ v zmysle čl.7 ods.1, niet dôvodu, prečo by autori zmluvy mali mať v úmysle poskytnúť v prípade telegrafických staníc práva širšiemu okruhu adresátov ako v prípade ostatných práv.

Zostáva ešte posúdiť otázku, aký je vzťah tretích štátov voči nórskej zvrchovanosti nad Svalbardom. Je nesporné, že voči zmluvným stranám Zmluvy o Svalbarde je nórska zvrchovanosť založená ich výslovným prejavom súhlasu v texte medzinárodnej zmluvy. Nórsko sa však po desaťročia hlási ako územný suverén nad Svalbardom nielen vo vzťahu k zmluvným štátom, ale rovnako vo vzťahu k medzinárodnému spoločenstvu ako celku. Možno tvrdiť, že nórska zvrchovanosť nebola medzinárodným spoločenstvom nikdy spochybnená a zakladá sa tak na efektívnej okupácii územia, ako aj na výslovnom uznaní radom štátov prostredníctvom Zmluvy o Svalbarde. Vo vzťahu k tretím štátom je pritom rozhodujúca tak objektívna, ako aj subjektívna stránka efektívnej okupácie. Ako vysvetlenie možno vziať za príklad rozhodnutie Stáleho súdu medzinárodnej spravodlivosti vo veci právneho režimu východného Grónska. Súd v ňom uviedol : „(...) nárok na zvrchovanosť, ktorý nie je založený konkrétnym právnym aktom, (...) ale o to viac sústavným prejavom výkonu moci, zahŕňa dva elementy, z ktorých oba musia preukázateľne existovať : zámer a vôľa vystupovať ako územný suverén a súčasne skutočný výkon alebo prejav pôsobenia atribútov štátnej moci.“¹⁰⁸ Keďže oba ustanovené predpoklady sú v prípade Svalbardu preukázateľne splnené, napíňajú sa tým podmienky pre uznanie efektívnej okupácie, ktorá je vo vzťahu k tretím štátom opodstatnením nórskej zvrchovanosti na základe medzinárodného obyčajového práva. Dôvodiac z uvedeného je opodstatnené tvrdenie, že tak, ako je Nórsko uznané za územného suveréna nad Svalbardom na zmluvnom základe zmluvnými stranami Zmluvy o Svalbarde, je zároveň vo vzťahu k tretím štátom územným suverénom z moci obyčajového práva, pri naplnení kritérií efektívnej okupácie.

¹⁰⁸ *Legal Status of Eastern Greenland, PCIJ, Ser. A/B, Vol.2, No.53, str.45-46.*

3. Zásada zákazu diskriminácie v ustanoveniach Zmluvy o Svalbarde

Inštitút zákazu diskriminácie je v medzinárodnom práve pomerne frekventovanou otázkou. Či už ide o medzinárodnoprávnu úpravu ochrany ľudských práv a generálny zákaz diskriminácie, či osobitné ustanovenia, zakazujúce diskrimináciu na báze rasy, pohlavia a štátnej príslušnosti v mnohých ďalších oblastiach medzinárodného práva. Keďže na základe čl.1 Zmluvy o Svalbarde disponuje Nórsko územnou zvrchovanosťou nad súostrovím, zákaz diskriminácie, vyplývajúci Nórsku z jednotlivých medzinárodných záväzkov, platí primerane aj pre územie Svalbardu. Nórsky systém administratívnoprávnych noriem zároveň ustanovuje všeobecný zákaz diskriminácie, ktorý sa vzťahuje aj na Svalbard.¹⁰⁹ Ako napokon vyplynie z nasledovného, otázka zákazu diskriminácie v súvislosti s medzinárodnoprávnym režimom Svalbardu sa dotýka primárne, avšak o to zásadnejšie, zákazu diskriminácie, založenej na štátnej príslušnosti.

Je zrejmé, že až do obdobia, kým osídlenie Svalbardu a permanentnejší charakter aktivít boli doménou výlučne dvoch štátov, pričom Nórsko uplatňovalo politiku nezasahovania do záležitostí ruského obyvateľstva a ruských hospodárskych aktivít na súostroví, nevyvoláva principiálna otázka zákazu diskriminácie zásadnejšie problémy, či už právneho, alebo praktického charakteru. Existuje vskutku len veľmi obmedzené množstvo príkladov, v ktorých by Nórsko v období pred rokom 1960 bolo konalo v rozpore s príslušnou zásadou. Až zvýšenie záujmu o Svalbard, pri účasti viacerých štátov, súčasne so zvýšenými ambíciami nórskej vlády o intenzívnejšiu správu súostrovia, vedie k tomu, že zmluvou ustanovený zákaz diskriminácie nemusí byť úplne bezproblémovou otázkou.

Zákaz diskriminácie je súčasťou viacerých ustanovení Zmluvy o Svalbarde a zahŕňa natoľko široký okruh aktivít, akými sú lov divej zveri a rybolov, ťažba nerastných surovín, iné hospodárske a obchodné aktivity, oblasť vecných práv vo vzťahu k nehnuteľnému majetku, telekomunikačné aktivity a podobne. Zároveň bude nevyhnutné zdôrazniť, že význam tradičných hospodárskych činností, medzi ktorými dominovala predovšetkým ťažba uhlia, sa v súčasnosti presúva k alternatívnym hospodárskym odvetviam, z ktorých možno spomenúť najmä cestový ruch, prípadne polárny výskum.

3.1. Právo vstupu na súostrovie

Článok 3 ods.1 Zmluvy ustanovuje, že „štátni príslušníci všetkých zmluvných strán budú požívať rovné právo slobodného vstupu do vôd, fjordov a prístavov v oblasti, vymedzenej čl.1 a v týchto oblastiach zotrávať na akýkoľvek účel a z akéhokoľvek dôvodu“. Je zrejmé, že právo slobodného vstupu na súostrovie predstavuje nevyhnutný predpoklad pre uskutočňovanie

¹⁰⁹ K tejto otázke bližšie C.A.Fleischer : *Petroleumsrett. Universitetsforlaget, Oslo, 1983, str.184.*

akýchkoľvek iných aktivít podľa Zmluvy o Svalbarde. Možno sa preto domnievať, že aj bez implicitného vyjadrenia práva slobodného prístupu by príslušné právo bolo nevyhnutné prezumovať s ohľadom na jeho neodmysliteľnosť pre uskutočňovanie ďalších činností

Hoci ustanovenie ods.1 je uvádzacím vyjadrením práv uskutočňovať na súostroví námornú, priemyselnú, ťažobnú a obchodnú činnosť (tak, ako to uvádza druhá veta citovaného odseku)¹¹⁰, pokiaľ ide o rozsah práva na vstup na súostrovie, nedochádza v ods.1 k obmedzeniu tohto práva za účelom uskutočňovania príslušných činností, ale prístup je umožnený „na akýkoľvek účel a z akéhokoľvek dôvodu“.

Osobitnou otázkou sa javí posúdenie formulácie práva prístupu „do vôd, fjordov a prístavov v oblasti, vymedzenej čl.1 ...“ Bude opodstatnené prisudzovať príslušnej formulácii zužujúci význam alebo naopak, myslí sa prístupom do vôd, fjordov a prístavov zároveň prístup na pevninské územie súostrovia? Aký účel by vôbec mohlo mať obmedzenie prístupu výlučne do teritoriálnych vôd, ak je zrejmé, že väčšina činností, špecifikovaných v ostatných častiach Zmluvy, sa nevyhnutne odohráva na pevnine? Na pomoc pre vysvetlenie možno siahnuť k rozsiahlej teoretickej diskusii o znení čl.3¹¹¹, resp. hľadať vysvetlenie v 2.odseku čl.3. Ten ustanovuje, že „zmluvné strany majú právo za ustanovených podmienok uskutočňovať akúkoľvek námornú, priemyselnú, ťažobnú alebo obchodnú činnosť, tak na pevnine, ako aj v územných vodách súostrovia ...“ Práve na základe uvedeného ustanovenia možno dôvodiť, že formulačný rozdiel nesleduje účel odlišného priestorového vymedzenia práva na prístup na jednej strane a práva uskutočňovať vymedzené hospodárske aktivity na strane druhej. Dôvod možno vidieť skôr v historickom ponímaní práva prístupu v čase prijímania textu zmluvy, nakoľko využitie námornej dopravy predstavovalo v danom období jedinú možnosť prístupu na súostrovie a to vstupom do jeho územných vôd a fjordov a prostredníctvom prístavov následne na pevninské územie Svalbardu. Taktiež možno odôvodnene predpokladať, že na základe analógie možno do práva prístupu zahrnúť aj prístup využitím leteckej dopravy, nakoľko ustanovenie čl.3 neobsahuje žiadne vymedzenie konkrétneho druhu dopravy. Naopak, zdá sa byť až pomerne nepochopiteľné, prečo nórski autori venujú popísanej problematike až natoľko významnú pozornosť, pri pomerne logickom historickom vysvetlení formulácie čl.3.

Pokiaľ však ide o prístup bojových lodí a lietadiel, napriek všeobecnej formulácii čl.3 o prístupe k súostrovu „na akýkoľvek účel a z akéhokoľvek dôvodu“, možno sa prikloniť k názoru prof. Ulfsteina, že Nórsko ako územný suverén by malo disponovať právom zabrániť vstupu bojových lodí a lietadiel

¹¹⁰ 2.veta odseku 1 znie : „(...) V nich môžu bez akéhokoľvek obmedzenia, s výhradou, že budú dodržiavať miestne zákony a nariadenia, uskutočňovať námornú, priemyselnú, ťažobnú alebo obchodnú činnosť, a to na základe úplnej rovnosti.“

¹¹¹ G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.178 a nasl., podobne C.A.Fleischer : *Petroleumstrett. Universitetsforlaget, Oslo, 1983.**

do oblasti súostrovia.¹¹² Keďže právo na účinnú obranu súostrovia je centrálnym aspektom nórskej zvrchovanosti vo vzťahu k Svalbardu, táto skutočnosť odôvodňuje zužujúci výklad rovnoprávneho prístupu a vstupu na súostrovie. Na druhej strane možno bojové lode a lietadlá vnímať ako prejav zvrchovanej štátnej moci iného štátu, vyjadrenej medzi iným právom na imunitu týchto plavidiel, či lietadiel. Samotná nórska územná suverenita preto vylučuje výkon suverénnych práv akéhokoľvek iného štátu. V neposlednom rade predstavuje tretí argument článkom 9 Zmluvy založená demilitarizácia územia Svalbardu. Hoci ustanovenie čl.9 nezamedzuje samotný vstup uvedených lodí a lietadiel na súostrovie, prvotný účel takýchto lodí a lietadiel však možno vnímať tak, že sa prieči základnej zásade využívania súostrovia výlučne na mierové účely. V zmysle uvedeného preto možno tvrdiť, že prístup bojových lodí a lietadiel spadá mimo rozsahu práva prístupu a vstupu na súostrovie na báze úplnej rovnoprávnosti a bude preto v právomoci Nórska zamedziť takýmto plavidlám a lietadlám vstup do územných vôd a na pevninské územie Svalbardu.

3.2. Právo lovu a rybolovu

Lov a rybolov predstavujú dve pôvodné a tradičné formy využitia Svalbardu. Už samotný objav súostrovia W.Barentsom viedol k rozsiahlemu lovu na veľryby a mrože, ktoré sa v tejto oblasti v 17.storočí veľmi hojne vyskytovali. Lov kožušínovej zveri bol následne začiatkom 18.storočia zahájený ruskými lovcami, ktorých od začiatku 19.storočia nasledovali Nóri. Aj napriek dominantnému hospodárskemu významu ťažby uhlia na prelome 19. a 20.storočia predstavoval lov polárnej zveri v čase prijatia Zmluvy o Svalbarde naďalej pomerne významnú aktivitu. Odrazom tejto skutočnosti je ustanovenie čl.2 ods.1 Zmluvy, podľa ktorého *„lode a príslušníci všetkých zmluvných strán budú mať za rovnakých podmienok právo uskutočňovať rybolov a právo lovu v oblasti, vymedzenej čl.1, ako aj v územných vodách tejto oblasti.“*

Od prijatia Zmluvy o Svalbarde došlo k podstatným zmenám tak v celkovom hospodárskom význame lovu, ako aj v oblasti ochrany prírody a krajiny a ohrozených druhov živočíchov. Možno spomenúť len všeobecný zákaz lovu sobov, prijatý v roku 1925, zákaz lovu polárnych medvedíkov z roku 1973, či všeobecnú právnu úpravu ochrany prírody, s cieľom zachovať osobitosť prírodného charakteru Svalbardu zo 70.rokov 20.storočia, ktorá taktiež priniesla podstatné obmedzenia v oblasti lovu. V súčasnosti možno dokonca tvrdiť, že lov na Svalbarde predstavuje už len aktivitu pre využitie voľného času tak pre domáce obyvateľstvo, rovnako ako pre návštevníkov súostrovia. Lov polárnej zveri však nepochybne predstavuje súčasť histórie a vývoja Svalbardu a neodmysliteľnú súčasť života lokálneho obyvateľstva, resp. formu turistického atrakcie. Uvedené platí primerane o rybolove sladkovodných rýb v riečnych tokoch, či pobrežnom rybolove.

¹¹² G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.182.*

Oblasťou, ktorá má však značný význam, možno dokonca tvrdiť, že v súčasnosti predstavuje rozhodujúcu hospodársku aktivitu na súostroví, je rybolov v námorných vodách Svalbardu, predovšetkým však v 200-milovej ochrannej rybolovnej zóne. Vzhľadom na osobitosť otázok, spojených so správou námorných oblastí Svalbardu a využívaním ich prírodných zdrojov, ako aj v súvislosti so všeobecnými aspektmi medzinárodného morského práva, bude tejto oblasti venovaná pozornosť v osobitnej časti tejto práce.

3.3. Ochrana prírody

Arktický charakter prírody, ako aj ohrozenosť jednotlivých druhov rastlínstva a živočíšstva Svalbardu má za následok, že ide o oblasť pomerne zraniteľnú vplyvom a zásahmi ľudskej činnosti. Spočiatku rozsiahly lov zveri, najmä veľrýb, mrožov a kožušínovej zveri, neskôr priemyselná činnosť v podobe využívania prírodných zdrojov uhlia a ropy predstavovali na Svalbarde trvalé riziká pre prírodné prostredie a viedli k potrebe upraviť ochranu tohto unikátneho arktického mikrosveta. Geograficky možno Svalbard považovať za relatívne najľahšie prístupnú časť Arktídy, čo spôsobuje zvýšený záujem tak pre oblasť cestovného ruchu, ako aj arktického výskumu. Celý tento vývoj smeruje k nevyhnutnosti širokého a veľmi exaktne cieleného prístupu k ochrane prírody.

Už na Medzinárodnej Špicberskej konferencii v roku 1914 navrhlo Nórsko vytýčenie chránenej oblasti ochrany prírody v severozápadnej časti súostrovia. Osobitné ustanovenie bolo následne zahrnuté ako čl.2 ods.2 do Zmluvy o Svalbarde :

„Je zverené Nórsku slobodne rozhodnúť, akým spôsobom bude udržiavať, uskutočňovať alebo nariaďovať vhodné opatrenia pre zachovanie, prípadne pre obnovenie fauny a flóry príslušných oblastí a ich územných vôd; rozumie sa však, že príslušné opatrenia sa vždy budú aplikovať rovnoprávne vo vzťahu k príslušníkom všetkých zmluvných strán bez akýchkoľvek výnimiek, výsad či výhod, ktoré by v ich prospech mali byť priamy alebo nepriamy účinok.“

Kým prvá časť vety predstavuje vymedzenie právomocí Nórska prijať nevyhnutné opatrenia pre účinnú ochranu životného prostredia, v druhej časti dochádza k ustanoveniu povinnosti vyhnúť sa diskriminačnému prístupu pri zavádzaní príslušných opatrení. Napriek tomu, že uvedené ustanovenie je súčasťou čl.2, venovaného právu lovu a rybolovu, jeho znenie a rozsah možno považovať za natoľko všeobecné, že ho nemožno vykladať a aplikovať zužujúco na kontext príslušného článku Zmluvy, teda len ako upresňujúce ustanovenie vo vzťahu k právu lovu a rybolovu. Ak sa teda Nórsko rozhodne formou osobitného právneho predpisu ustanoviť prírodnú rezerváciu napríklad za účelom ochrany pred dopadmi ťažby ropy, v plnom rozsahu bude musieť byť dodržaná zásada zákazu diskriminácie. Ochrana prírody v súvislosti s lovom a rybolovom bude mať zároveň duálny charakter, jednak v zmysle čl.2 ods.1, jednak podľa čl.2 ods.2. Podobne opatrenia, zamerané na ochranu prírody

pred nepriaznivými vplyvmi námornej, priemyselnej, ťažobnej resp. obchodnej činnosti budú vychádzať súčasne z čl.2 ods.2 a čl.3 ods.1 resp. 2.¹¹³

3.4. Námorná, priemyselná, ťažobná a obchodná činnosť

S objavom ložísk uhlia na prelome 19. a 20.storočia boli dovtedy ťažiskové hospodárske činnosti, medzi ktorými prevládali, ako už bolo spomenuté, predovšetkým lov a rybolov, vystriedané hospodárskymi odvetviami, ktoré si vyžiadali industrializáciu Svalbardu. Sprievodným javom tohto procesu bola potreba nastolenia efektívnejšieho právneho režimu, ktorého výsledkom bolo napokon prijatie Zmluvy o Svalbarde. Zabezpečenie záujmov zmluvných strán a zachovanie ich pôvodných práv malo byť i v tomto prípade dosiahnuté realizáciou zásady zákazu diskriminácie.

Vo svojom čl.3 ods. 1 a 2 Zmluva ustanovuje, že „príslušníci všetkých zmluvných strán (. .) môžu uskutočňovať bez akéhokoľvek obmedzenia, s výhradou, že budú dodržiavať miestne zákony a nariadenia, námornú, priemyselnú, ťažobnú alebo obchodnú činnosť, a to na základe úplnej rovnosti. Budú oprávnení, za uvedených podmienok rovnosti, uskutočňovať akýkoľvek námorný, priemyselný, ťažobný alebo obchodný podnik, rovnako na pevnine, ako aj v územných vodách, pri dodržaní pravidiel, že žiadnemu z podnikov nebude vyhradený monopol akéhokoľvek druhu.“

Hoci ustanovenie odkazuje na 4 rôzne druhy hospodárskych činností, predpokladom pre hospodárske využívanie a s tým súvisiace trvalé osídlenie súostrovia bola napokon len jedna z nich - konkrétne ťažba uhlia. Význam ťažobnej činnosti pre zmluvné strany Zmluvy o Svalbarde je napokon zrejmý už zo samotného kontextu jej prijatia. Možno dokonca vysloviť názor, že snáď len vďaka bohatým ložiskám uhlia sa otázka Svalbardu, dovtedy skôr európskeho arktického periferia s marginálnym významom, vynorila v medzinárodnej politike tak rýchlo a nepochybne rýchly bol aj spôsob riešenia právneho režimu Svalbardu. Táto náhla hospodárska strategickosť je všadeprítomná jednak v samotnej Zmluve o Svalbarde, na strane druhej potom v osobitnom dokumente, tzv. Ťažobnom poriadku, ktorého prijatie v osobitnom procesnom postupe predpokladal čl.8 Zmluvy. V neposlednom rade možno spomenúť jedno zo záverečných ustanovení čl.10 Zmluvy, na základe ktorého „zmluva nadobudne platnosť súčasne s Ťažobným poriadkom, podľa čl.8.“

Ťažba uhlia patrí k rozhodujúcim hospodárskym činnostiam ešte aj v súčasnosti. Vyčerpanie ložísk uhlia a nerentabilitosť ťažby však čoraz viac vedie k potrebe hľadania a nachádzania nových spôsobov využívania súostrovia, ktoré budú jednak spôsobilé zachovať trvalé osídlenie aj do budúcnosti, no zároveň budú hospodársky ziskové, prinajmenej však nie príliš ekonomicky nevýhodné. Vývoj nových odvetví a hospodárskych činností, akými sú cestovný ruch, letecká doprava

¹¹³ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.188-189.

a iné druhy služieb, vedie k potrebe posúdiť, nakoľko sa aj na tieto, svojím charakterom relatívne nové hospodárske aktivity na súostroví, vzťahuje medzinárodnoprávna úprava Zmluvy o Svalbarde.

Pokiaľ ide o jednotlivé hospodárske činnosti, pre ktoré Zmluva predpokladá aplikáciu zásady zákazu diskriminácie, niektoré z nich sú jej ustanoveniami pokryté priamo, keď spadajú medzi námornú, priemyselnú, ťažobnú alebo obchodnú činnosť. Povaha niektorých činností má zároveň za následok, že niektoré námorné činnosti, ako napríklad uskutočňovanie rybolovu v územných vodách, bude možné realizovať súčasne ako právo rybolovu podľa čl.2 ods.1 Zmluvy a rovnako ako námornú činnosť podľa čl.3 ods.1 za rovnakých podmienok, teda na báze úplnej rovnoprávnosti. Obdobné bude platiť o možnom prekryvaní sa priemyselných činností s obchodnou, resp. ťažobnou činnosťou, prípadne o ich vzájomnej podmienenosti.

V súvislosti s námornou činnosťou, ktorej rozhodujúcu náplň bude celkom pochopiteľne predstavovať plavba v územných vodách súostrovia, vynára sa otázka, ako posudzovať leteckú dopravu, ktorá sa v čase prijímania Zmluvy nachádzala len vo svojich prvopočiatoch, prekonala však odvtedy veľmi dynamický vývoj. Vo vzťahu k Svalbardu zároveň možno vychádzať z tvrdenia, že letecká doprava v rozhodujúcej miere vystriedala úlohu námornej dopravy v spojení súostrovia s okolitým svetom. Celkom zákonite preto vyvstáva otázka, nakoľko uplatňovanie zásady zákazu diskriminácie v zmysle ustanovení Zmluvy o Svalbarde možno rozšíriť výkladom aj na leteckú dopravu a iné súvisiace činnosti. Opierajúc sa o výkladové pravidlá podľa Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, predovšetkým jeho čl.31 ods.1, by ako najspofahlivejšie poslúžilo zistenie účelu použitia pojmov „námorná činnosť“ resp. „námorný podnik“ zmluvnými stranami. Je dôvodné predpokladať, že zmluvné strany by boli zahrnuli leteckú dopravu do textu zmluvy, ak by boli dokázali predvídať budúci technický vývoj. Ako však bolo uvedené v osobitnej časti tejto práce, venovanej otázkam výkladu medzinárodných zmlúv s ohľadom na skúmanú problematiku, základným východiskom pre výklad ustanovení Zmluvy o Svalbarde je výklad jeho slovného znenia, a to v čase prijatia Zmluvy. V tejto súvislosti je celkom zjavné, že vyššie uvedené pojmy v sebe nezahŕňajú leteckú dopravu, ba práve naopak. Takýto charakter tvrdenia zároveň podporuje ustanovenie čl.4 ods.2 Zmluvy, ktoré v súvislosti s právom majiteľa pozemkov využívať zariadenia rádiotelegrafie výslovne odkazuje na „pohyblivé rádiotelegrafické stanice, vrátane staníc zriadených na lodiach alebo lietadlách“. Táto formulácia na jednej strane, ako aj nezanedbateľná skutočnosť, že medzinárodná úprava leteckej dopravy bola v roku 1920 už pomerne rozvinutá a predstavovala problematiku značného významu aj v diskusiách Parížskej mierovej konferencie, poukazujú na to, že využitie lietadiel už v čase prijímania Zmluvy o Svalbarde nemohlo pre zmluvné strany predstavovať nepredvídateľný fakt. Dňa 13.októbra 1919 bol 26 štátmi podpísaný Parížsky dohovor o regulácii vzdušnej navigácie ako výsledok práce osobitnej komisie, zriadenej na pôde Parížskej mierovej konferencie. Dohovor ustanovil všeobecné zásady medzinárodného vzdušného práva, keď medzi inými ustanoveniami po prvýkrát uznal plnú zvrchovanosť štátov nad vzdušným priestorom nad ich pevninským územím a územnými vodami.¹¹⁴

¹¹⁴ *Malcolm N.Shaw : International Law. Cambridge University Press, Cambridge, 2003, str.464.*

Taktiež mierová zmluva z Versailles obsahovala prechodné ustanovenia, týkajúce sa letectva, v súvislosti s právami víťazných spojeneckých štátov vo vzťahu k územia Nemecka. Možno preto predpokladať, že zmluvné strany Zmluvy o Svalbarde nemohli mať žiadny dôvod, nevnímať aktuálne právne otázky letectva a obmedzenie formulácie čl.3 ods.1 a 2 na „námornú činnosť“ a „námorný podnik“ možno v zmysle uvedeného považovať za zámerné a vykladať ich doslovne

Z prípravných prác Zmluvy o Svalbarde je zrejmé, že ťažobná činnosť bola do textu Zmluvy zaradená pre upresnenie, ako rozširujúca oblasť priemyselných činností.¹¹⁵ V súvislosti s vymedzením ťažobnej činnosti na základe zásady zákazu diskriminácie bude potrebné poukázať na úzku spojitosť čl.3 s čl.8, ktorý ustanovuje povinnosť Nórska prijať tzv. Ťažobný poriadok, ktorý bude tvoriť osobitný dokument, dopĺňajúci Zmluvu špecifikovaním podmienok uskutočňovania ťažby zmluvnými stranami. Ako uvádza samotný čl.2 ods.1 Ťažobného poriadku, jeho účelom je ustanoviť práva zmluvných strán „vyhľadávať, nadobúdať a využívať prírodné ložiská uhlia, uhľovodíkových nerastov a iných minerálov a hornín, ktoré sú predmetom banského alebo kameňolomného dobývania“. Z ustanovenia vyplýva, že ťažobná činnosť v sebe zahŕňa vyhľadávanie, dobývanie a využívanie príslušných prírodných zdrojov. Aj v zmysle čl.2 Ťažobného poriadku sa vymedzené činnosti majú realizovať antidiskriminačne.

Popri ťažobnej činnosti, ako rozhodujúcej hospodárskej aktivite, ktorej význam podstatnou mierou prispel k samotnému prijatiu Zmluvy o Svalbarde, predstavuje azda najproblematickejšiu oblasť vymedzenia hospodárskych činností, ktoré sa majú uskutočňovať na báze rovnoprávnosti, „obchodná činnosť“ podľa čl.3. Problém tu predstavuje predovšetkým aplikačná šírka uvedeného pojmu. Kým z praxe nórskeho štátnych orgánov vyplýva napríklad, že prevádzkovanie bankových služieb sa má uskutočňovať antidiskriminujúco, prevádzkovanie cestovných kancelárií, prípadne uskutočňovanie leteckej prepravy osôb na báze podnikania do príslušnej kategórie nespadá.¹¹⁶

Obe autentické verzie Zmluvy, teda tak anglická, ako aj francúzska, používajú v prípade pojmu, použitého v tejto práci prekladom ako „obchodný“, pojem „commercial“. Z jazykového hľadiska je zrejmé, že ide o prídavné meno, odvodené od slova „commerce“. Podstatná väčšina jazykových výkladových slovníkov slovo „commerce“ definuje ako „výmena tovarov a služieb, a to predovšetkým vo väčšom rozsahu, zahŕňajúca dopravu („transportation“) medzi mestami, štátmi a národmi“.¹¹⁷ Činnosti, ktoré sú označené ako „obchodné“, spravidla v jednotlivých definíciách sprevádzajú pojmy

¹¹⁵ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.193.

¹¹⁶ V roku 1992 takto napríklad Nórsky úrad správy civilného letectva zamietol na báze štátnej príslušnosti žiadosť ruskej spoločnosti Trust Arktikugol o zahájenie poskytovania komerčnej leteckej prepravy osôb. (Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.196.)

¹¹⁷ Medzi inými *Black's Law Dictionary*. Thomson/West, St.Paul, 2005; podobne *Webster's Ninth New Collegiate Dictionary*. Merriam-Webster, 1985, resp. *The New International Webster's Comprehensive Dictionary of the English Language*. Trident Press International, 2003.

ako výmena tovarov a služieb, dosahovanie zisku, podnikanie a doprava. V čase prijímania Zmluvy v roku 1920 však uvedený pojem mal skôr zužujúci rozsah a to na oblasť tovarovej výmeny. Do úvahy preto možno vziať skôr výklad znenia zmluvy v jej kontexte. Použitie pojmu „obchodný“ v spojení s ďalšími aktivitami s prívlastkami „námorný“, „priemyselný“, resp. „ťažobný“ vytvára istý komplex činností, ktorý naznačuje užšie poňatie obchodnej činnosti. Ak by sa totiž prívlastok „obchodný“ vykladal širšie, je zrejmé, že by v tomto prípade zahrnul aj časť činností, ktoré by mali charakter námorný, priemyselný, príp. ťažobný. Ako už bolo spomenuté vyššie na príklade čiastočného prekryvania pojmov priemyselný a ťažobný, nemožno síce podobný aspekt vylúčiť ani v tomto prípade, použitie rozširujúceho výkladu prívlastku „obchodný“ tak, aby zahŕňal aj väčšinu z ostatných uvedených činností, sa však nejaví byť celkom logické. I samotné zaradenie obchodných činností celkom na záver ostatných činností naznačuje, že tvorcovia textu Zmluvy mohli mať skôr na mysli doplňujúcu činnosť vo vzťahu ku skôr uvedeným činnostiam, teda obchodnú činnosť ako spôsob výmeny komodít, nadobudnutých námornou, priemyselnou, resp. ťažobnou činnosťou.

Prax nórskeho štátneho orgánu naznačuje, že ich výklad hospodárskych činností, ktoré možno na súostroví uskutočňovať na báze zákazu diskriminácie, je taktiež sprevádzaný reštriktívnym interpretačným postupom. Na strane druhej, ruská strana, konkrétne ťažobná spoločnosť Trust Arktikugol, v spomínanom prípade zamietnutia koncesie pre prevádzkovanie komerčnej leteckej prepravy nevyjadrila žiadny nesúhlas s počínaním nórskeho administratívneho orgánu, a to ani priamo, ani prostredníctvom oficiálnych ruských štátnych orgánov. Absenciu nesúhlasu zo strany Ruska možno v tomto zmysle považovať zároveň za acquiescence, ako aj prejav následnej praxe štátu v otázke výkladu Zmluvy. Hoci ide nepochybne len o jednotlivý a marginálny prípad, ktorý by len sotva bolo možné považovať za všeobecný výklad, záväzný aj pre ostatné zmluvné strany, Nórsko a Rusko predsa len predstavujú dvoch rozhodujúcich aktérov vo vzťahu k Svalbardu a ich konanie a z neho vyplývajúci výklad nemusí byť v tomto svetle celkom bez významu.

Ako naznačuje uvedené, pojem „obchodný“ v kontexte pojmov námorný, priemyselný a ťažobný bude tak z hľadiska anglického, ako aj francúzskeho znenia zahŕňať len tie činnosti, ktoré sú realizované v spojitosti s tovarovou výmenou, teda vrátane činností, ako sú finančné či poisťovacie služby, prípadne doprava, ak sú spojené s výmenou tovaru. Je pritom pochopiteľné, že v konkrétnom prípade môže byť relatívne náročné odlíšiť finančnú činnosť, ktorá má komerčný charakter, od takej, ktorej povaha bude prevažujúco nekomerčná. Obchodná činnosť môže byť realizovaná aj v spojitosti s výsledkami priemyselnej, resp. ťažobnej činnosti, a s týmito hospodárskymi oblasťami sa zákonite bude čiastočne prekryvať. Nakoľko oblasť služieb nemožno stotožňovať s tovarovou výmenou, bude poskytovanie služieb, ako samostatná hospodárska činnosť, vyčlenené z rozsahu činností, na ktoré sa v zmysle Zmluvy o Svalbarde vzťahuje zákaz diskriminácie. Taktiež spojenie prívlastku „obchodný“ s pojmom podnik podporuje tvrdenie, že by mali byť zahrnuté také činnosti, ktorých výsledkom je komerčný predaj a nákup tovarov, vrátane príbuzných činností, ako sú poisťovanie, príp. preprava týchto tovarov. Na základe vyjadrenia legislatívneho odboru nórskeho ministerstva spravodlivosti cestovné kancelárie nepodliehajú tomuto vymedzeniu, nakoľko nepredávajú tovar, ale osobitný okruh

služieb. Otáznik môže naopak vyvolávať vyjadrenie polárneho odboru ministerstva spravodlivosti k otázke prevádzkovania služieb bankovníctva, ktoré, ako už bolo uvedené vyššie, pripustilo túto činnosť ako obchodnú, a teda pokrytú zákazom diskriminácie na základe čl.3 Zmluvy, hoci zo samotnej povahy bankových činností sa zdá byť zrejmé, že ich predmetom nie je komerčná tovarová výmena.¹¹⁸

Nemožno sa však celkom stotožniť s vymedzením dopravy, obmedzením obchodnej činnosti na tovarovú výmenu snád presnejšie vyjadrenou ako „preprava tovaru“, zo strany nórskeho štátneho orgánu, resp. odbornej literatúry, venujúcej pozornosť povahe nórskej zvrchovanosti nad Svalbardom. Je celkom pochopiteľné, že čím širší bude rozsah hospodárskych aktivít, podliehajúcich režimu Zmluvy o Svalbarde a tým aj aplikácii zásady zákazu diskriminácie, o to užšia bude výlučnosť nórskeho hospodárskych činností, prislúchajúcich Nórsku ako územnému suverénovi na základe čl.1 Zmluvy. Zamietnutie koncesie pre uskutočňovanie komerčnej osobnej leteckej prepravy ruskej uholnej spoločnosti je v tomto kontexte len marginálnym, hoci v mnohých aspektoch modelovým príkladom. Vysvetlením nórskej koncepcie v otázke zahnutia dopravy do obchodných činností, ktoré sa majú realizovať antidiskriminujúco, je, že použitie pojmu „námorný“ pri vymedzení činností predstavuje vyčerpanie druhov dopravy, na ktoré by sa mal vzťahovať zákaz diskriminácie. Takýto výklad by teda zároveň znamenal, že námorná doprava (preprava) by predstavovala jedinou činnosť, ktorá môže nadobudnúť charakter obchodnej činnosti, a to s ohľadom na jej cieľný obmedzujúci charakter v čl.3 Zmluvy o Svalbarde. Ak však zopakujeme všeobecný záver, že za obchodnú činnosť bude považovaná každá činnosť, ktorej predmetom je komerčná výmena tovaru, ako aj s nimi spojené činnosti, takýto charakter bude mať aj preprava tovaru, uskutočňovaná využitím iných druhov dopravy ako námornej dopravy. V tomto smere možno vyjadriť názor, že súčasťou obchodnej činnosti by podľa čl.3 ods.1 Zmluvy okrem uskutočňovania námornej dopravy všeobecne (zároveň ako námornej činnosti) mala byť aj iná preprava tovarov, ktorá je spojená s obchodnou činnosťou. Opatrné vyjadrenie tohto stanoviska napriek uvedenej všeobecnej výhrade nórskeho postoja zahŕňa aj práca prof.Ulfsteina¹¹⁹. Zamietnutiu koncesie pre leteckú prepravu spoločnosti Trust Arktikugof nórskymi orgánmi s ohľadom na jej zameranie na prepravu osôb, ako aj v súvislosti s uskutočneným záverom, možno dať za pravdu.

3.5. Vývoz, dovoz a tranzit tovarov a povinnosti s nimi spojené

Všeobecné ustanovenia čl.3 ods.1 a 2, týkajúce sa jednotlivých hospodárskych činností, ktorých uskutočňovanie je Nórsko povinné garantovať na báze rovnoprávnosti, sú v odsekoch 4, resp. 5 doplnené osobitnými ustanoveniami pre vývoz, dovoz a tranzit tovarov. S ohľadom na tieto aspekty

¹¹⁸ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.202.

¹¹⁹ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.201.

generálne platí, že zmluvné strany nepodliehajú na území Svalbardu žiadnym dovozným reštrikciám, či už finančnej alebo inej povahy a čo do vývozu predstavuje jediné obmedzenie možnosť zavedenia exportného cla pri vývoze nerastov podľa čl.8 ods.3 Zmluvy.

Odsek 4 posudzovaného ustanovenia vymedzuje, že „*pokiaľ ide o uskutočňovanie vývozu, dovozu a prevozu, príslušníci každej zo zmluvných strán, ich lode a tovar nebudú podliehať žiadnym poplatkom či obmedzeniam, ktorým by nepodliehali príslušníci, lode a tovar štátov, ktoré požívajú v Nórsku režim najvyšších výhod. Nórski štátni príslušníci, ich lode a tovar, budú za týchto okolností zrovnoprávnení s príslušníkmi ostatných zmluvných strán a nebudú po žiadnej stránke zvýhodnení.*“

Možno tvrdiť, že už samotné znenie ustanovenia vyvoláva isté otázky. Kým prvá časť naznačuje, že všetci adresáti majú požívať rovnaký režim ako štátni príslušníci štátu, ktorý na nórskej pevnine požíva režim najvyšších výhod, znamenalo by to zároveň, že pri neexistencii štátu s režimom najvyšších výhod by neexistovala ani povinnosť zabezpečenia rovnoprávných podmienok. Absentuje taktiež výslovná povinnosť postupovať antidiskriminujúco, ak bude učinené zadosť povinnosti dodržať minimálne štandard na území Nórska uplatňovaného režimu najvyšších výhod. Druhá časť ustanovenia požaduje, aby nórski štátni občania, ich lode, resp. tovar neboli zvýhodnení vo vzťahu k ostatným adresátom ustanovenia. Z uvedeného teda nie je celkom zrejmé, či cieľom ustanovenia je uplatniť režim najvyšších výhod, aplikovať zásadu zákazu diskriminácie, či prípadne realizovať kompromis oboch možných režimov. Skôr možno hovoriť o akejsi zvláštnej kombinácii uplatnenia doložky najvyšších výhod a národného režimu. K riešeniu otázky došlo už počas práce Špicberskej komisie jednak na podnet britskej delegácie, jednak zo strany Nórska, predovšetkým v snahe zamedziť prípadným budúcim nedorozumeniam. Z následnej korešpondencie Špicberskej komisie s nórskou vládou¹²⁰ vyplýva, že cieľom formulácie čl.3 ods.4 nebolo nič viac ako formulovať povinnosť zákazu diskriminácie. Samotný dôraz daného ustanovenia by mal spočívať výlučne v tom, že ani nórske, avšak ani akýmkoľvek iným štátnym občanom nesmú byť priznané priaznivejšie podmienky ako príslušníkom ostatných zmluvných strán.

Je celkom pochopiteľné, že medzinárodné zmluvy, dojednané medzi Nórskom a ostatnými štátmi, zahŕňajúce režim najvyšších výhod, budú vo všeobecnosti aplikovateľné aj pre Svalbard. Špeciálne ustanovenie čl.3 ods. 4 Zmluvy o Svalbarde bude mať za následok, že zmluvné strany budú na súostroví oprávnené požívať rovnaké podmienky v prípade vývozu, dovozu a tranzitu, ktoré Nórsko garantovalo iným štátom na základe zmlúv, ustanovujúcich režim najvyšších výhod vo vzťahu k nórskemu pevninskému územiu, a to bez ohľadu na to, či ide o globálny režim (napr. v zmluvnom systéme WTO), príp. úpravu na regionálnej či bilaterálnej úrovni. Nemožno opomenúť, že hospodársky dosah európskeho integračného procesu, v prípade Nórska vyplývajúci zo Zmluvy o vytvorení Európskeho hospodárskeho priestoru, bude mať v tomto kontexte špecifické účinky, ktorých charakter bude predmetom pozornosti osobitne v nasledujúcich častiach tejto práce.

¹²⁰ *Prepis korešpondencie uvádza GeirUlfstein, in : The Svalbard treaty : From Terra Nulius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.206.*

Z uvedeného vyplýva, že rozsah režimu najvyšších výhod, ktorý Nórsko dojednalo vo vzťahu k svojmu pevninskému územiu, bude mať zároveň určujúci charakter pre povahu a rozsah podmienok, ktoré sa budú realizovať pri exporte, importe a tranzite v prípade Svalbardu. Nebude však mať žiadny dopad na aplikovateľnosť týchto podmienok na báze zákazu diskriminácie. V prípade absencie medzinárodných zmlúv, ktorými by sa dojednával režim najvyšších výhod pre nórske pevninské územie, nebude nič brániť tomu, aby Nórsko prijalo prípadné rozhodnutie o uložení poplatkov, či iných obmedzení v prípade exportu, importu či tranzitu. Ako vyplýva na jednej strane z cieľov ustanovenia čl.3 ods.4 Zmluvy o Svalbarde, uvedené rozhodnutie by v uvedenom prípade nesmeli nadobudnúť diskriminujúci charakter, na strane druhej, vyplývajúc z druhej časti ustanovenia čl.3 ods.4, by ustanovené poplatky, príp. iné obmedzenia nesmeli byť vyššie, či iným spôsobom širšieho rozsahu, než tie, ktorým by boli podrobení nórski štátni príslušníci. Veľmi pravdepodobným dôvodom výslovného obmedzenia vo vzťahu k nórske štátnym príslušníkom je skutočnosť, že práve oni sú najpravdepodobnejšou skupinou, ktorá by mohla profitovať z režimu najvyšších výhod. Nuž a rozhodujúcim zámerom autorov zmluvného textu bolo práve zabrániť diskriminácii vo vzťahu ku ktorejkoľvek zo zmluvných strán.

Na rozdiel od čl.3 ods.4 má ustanovenie čl.3 ods.5 pomerne jednoznačný charakter, keď uvádza :

„Vývoz akéhokoľvek tovaru na územie ktorejkoľvek zmluvnej strany nebude zaťažovaný žiadnym iným, ani vyšším poplatkom, ani obmedzením, ako je zaťažovaný vývoz rovnakého tovaru na územie ktorejkoľvek inej zmluvnej strany (vrátane Nórska) alebo na ktorúkoľvek iné miesto určenia.“

Je zrejmé, že uvedené ustanovenie sa týka výlučne exportu tovaru, nie importu, či tranzitu, z územia Svalbardu. Cieľom ustanovenia je zabrániť, aby došlo k prípadnému rozlišovaniu medzi vývozom do niektorého zo štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Zmluvy o Svalbarde a vývozom na akékoľvek iné miesto určenia, teda zjavne exportom mimo územia niektorej zo zmluvných strán. Je zaujímavé, že ustanovenie zároveň nerozlišuje medzi vývozom tovaru, uskutočňovaným príslušníkmi niektorej zo zmluvných strán, príp. inými osobami. Ako však už bolo uvedené vyššie, v súčasnosti neexistujú žiadne reštrikcie, týkajúce sa vývozu, až na výnimku vývozného cla na nerasty podľa čl.8 ods.3 Zmluvy, na ktoré sa v súlade s čl.3 ods.5 bude vzťahovať zásada zákazu diskriminácie.

3.6. Právo používať zariadenia rádiotelegrafie

Čl.4 Zmluvy aplikuje zásadu zákazu diskriminácie vo vzťahu k verejným rádiotelegrafickým staniciam, ako aj s ohľadom na právo vlastníkov pozemkov pre svoje súkromné účely zriaďovať a používať rádiotelegrafické zariadenia. Ustanovuje zároveň, že takéto stanice či zariadenia *„budú kedykoľvek a za podmienok úplnej rovnosti môcť využívať lode všetkých vlajok a príslušníci všetkých*

zmluvných strán, za podmienok ustanovených Dohovorom o bezdrôtovej telegrafii z 5.júla 1912 alebo následnými medzinárodnými dohodami, ktoré by nastúpili na miesto tohto dohovoru.“

Hoci čl.4 výslovne uvádza výmenu správ prostredníctvom staníc bezdrôtovej telegrafie, bude logické domnievať sa, že použitím analógie bude túto formuláciu možné rozšíriť aj na ďalšie druhy moderných telekomunikačných technológií, ktoré v čase prijatia Zmluvy ešte neboli známe. Nakoľko v čase prijatia Zmluvy o Svalbarde bola jedinou aktuálnou komunikačnou metódou rádiotelegrafia, v zmysle medzinárodnej právnej úpravy v oblasti telekomunikácií sú tieto možnosti omnoho širšie.¹²¹ Na takýto výklad naznačuje aj Medzinárodný telekomunikačný dohovor z roku 1973, ktorý nahradil dohovor z roku 1912 tak, ako to predpokladal čl.4 ods.1 Zmluvy o Svalbarde. Samotné prevádzkovanie verejných telekomunikačných zariadení je však vyhradené nórskej správe, pričom rovnoprávny charakter bude mať len prístup zmluvných strán k týmto zariadeniam a ich využívanie príslušníkmi zmluvných strán.¹²² Právo uskutočňovať na základe rovnoprávnosti výmenu správ, využitím telekomunikačných zariadení, zriadených a prevádzkovaných nórskou vládou, je adresované lodiam, plaviacim sa pod vlajkou ktoréhokoľvek štátu, bez ohľadu na ich registráciu v niektorom zo zmluvných štátov Zmluvy.

2.odsek čl.4 ustanovuje, že *„s výhradou medzinárodných záväzkov, vyplývajúcich z vojnového stavu, budú majitelia pozemkov oprávnení slobodne si zriaďovať a pre svoje súkromné účely využívať zariadenia bezdrôtovej telegrafie, ktorými budú môcť nadviazať spojenie so stálymi alebo pohyblivými rádiotelegrafickými stanicami, vrátane staníc zriadených na lodiach alebo lietadlách.“* Za účelom poskytnutia vlnových dĺžok a ďalšieho technického zabezpečenia uvedených zariadení predchádza ich zriadeniu udelenie licencie zo strany nórskeho úradu.

3.7. Práva k nehnuteľnému majetku

Pomene osobitým charakterom sa vyznačuje ustanovenie čl.6 vo vzťahu k nehnuteľnému majetku, a to predovšetkým vzhľadom na špecifickosť pozemkovej držby na Svalbarde. V súvislosti s potrebou upraviť právne vzťahy, ktoré boli založené pred prijatím Zmluvy a teda ešte v čase, keď malo súostrovie status terra nullius, čl.6 ods.2 uvádza : *„Nároky, vyplývajúce z držby alebo okupácie pozemkov pred prijatím tejto Zmluvy, sa budú posudzovať v súlade s prílohou k tejto Zmluve, ktorá bude mať rovnakú záväznosť ako samotná Zmluva.“* Ako už bolo spomenuté, v zmysle prílohy k Zmluve mali byť pozemkové nároky zaslané splnomocnencovi, poverenému dánskou vládou, a to v lehote 3 mesiacov od nadobudnutia účinnosti Zmluvy. V celkovo 40 prípadoch boli takéto nároky uznané ako oprávnené. Nakoľko ods.1 príslušného článku ustanovuje, že *„nadobudnuté práva príslušníkov zmluvných strán majú byť uznané“*, avšak *„s výhradou ustanovení, obsiahnutých v tomto článku“*, neexistovala možnosť účinného dovolania sa majetkových práv, nadobudnutých pred prijatím

¹²¹ *Správa Stortingu - St. meld. nr. 40 (1985-86), str.30.*

¹²² *St. meld. nr. 40 (1985-86), str.30.*

Zmluvy, iným spôsobom, ako postupom, ustanoveným v čl.6 ods.2. Napokon § 22 Zákona o Svalbarde z roku 1925¹²³ nadviazal na uvedené generálnym vymedzením, v zmysle ktorého všetky pozemky, ktoré neboli uznané za tzv. „zmluvné vlastníctvo“ (teda spôsobom podľa čl.6 ods.2), sú vo vlastníctve Nórskeho kráľovstva. Uvádza sa zároveň, že vo vzťahu k vlastníctvu Nórskeho kráľovstva nie je možné nadobudnúť právo užívania. Týmto ustanovením sa malo zamedziť prípadným právnym nárokom, vyplývajúcim z okupácií pozemkov po podpise Zmluvy o Svalbarde.

Z celkovej rozlohy Svalbardu 62 701 km² predstavuje zmluvné vlastníctvo, nadobudnuté na základe postupu podľa čl.6 ods.2 Zmluvy o Svalbarde, 7% celkovej rozlohy súostrovia (4 224 km²), vo vlastníctve Nórskeho kráľovstva je v súlade s § 22 Zákona o Svalbarde 93% celkovej rozlohy (58 477 km²). Vlastníkom prevažnej časti pozemkov, predstavujúcich zmluvné vlastníctvo, je nórsky štát, právnické osoby, príp. súkromné osoby, ktoré sú nóorskymi štátnymi príslušníkmi. Jedinou výnimkou je územie o rozlohe 171,8 km², predstavujúce 4% celkového zmluvného vlastníctva, ktoré je vo vlastníctve ruskej spoločnosti Trust Arktikugof. Pokiaľ ide o pohľad na geografické rozmiestnenie 40 prípadov zmluvného vlastníctva, s výnimkou 1 pozemku na Medvedom ostrove (Bjørnøya) a 1 vo východnej časti hlavného ostrova Špicberg sa všetky ostatné nachádzajú v pobrežných častiach západnej časti ostrova Špicberg. Taktiež všetky významnejšie sídla - Longyearbyen, Barentsburg, Pyramiden, Ny-Ålesund a Svea sú vybudované na pozemkoch, predstavujúcich zmluvné vlastníctvo. Kým vlastníkom pozemkov v Longyearbyen a Svea je spoločnosť Store Norske Spitsbergen Kulkompani a pozemkov v Ny-Ålesund spoločnosť Kings Bay, pričom obe spoločnosti sú vlastnené nóorskym štátom, pozemky v Barentsburgu a Pyramiden sú vo vlastníctve ruskej štátnej uhoľnej spoločnosti Trust Arktikugof.¹²⁴

Vo vzťahu k majetkovým právam k nehnuteľnostiam sa na základe čl.7 ods.1 Zmluvy bude uplatňovať režim zákazu diskriminácie, a to v zmysle nasledovného znenia príslušného ustanovenia : „Nórsko sa zaväzuje garantovať na územiach, vymedzených v čl.1, všetkým príslušníkom zmluvných strán, pokiaľ ide o nadobúdanie, požívanie a uplatňovanie vlastníckeho práva, vrátane ťažobných práv, režim založený na úplnej rovnosti, zodpovedajúc ustanoveniam tejto zmluvy.“ Takéto vymedzenie pochopiteľne neznamená, že akákoľvek činnosť, ktorá bude uskutočňovaná na zmluvnom vlastníctve, musí byť realizovaná pri zákaze diskriminácie. Ako naznačuje už doterajší výklad, budú to ostatné zmluvné ustanovenia, ktoré špecifikujú rozsah činností, na ktoré sa aplikuje zásada zákazu diskriminácie. Zákaz diskriminácie vo vzťahu k zmluvnému vlastníctvu teda nebude mať absolútny charakter v spojení s ďalšími aktivitami, realizovanými v súvislosti s týmto vlastníctvom. Práve naopak, pri „požívaní a uplatňovaní“ vlastníckeho práva musí ísť o priamu súvislosť s využívaním predmetu vlastníctva uskutočňovaním činností, ktoré sú chránené režimom zákazu diskriminácie - teda ako vyplýva zo znenia čl.7 ods.1 - „zodpovedajúc ustanoveniam tejto zmluvy“. Rozhodujúcou činnosťou

¹²³ Zákon č.11 zo 17.júla 1925 („Lov om Svalbard“)

¹²⁴ Údaje vychádzajú zo štatistických informácií, obsiahnutých v správe Stortingu - St.meld. nr.40 (1985-86).

bude nepochybne rovnoprávne využívanie nerastných zdrojov vlastními jednotlivých pozemkov, predstavujúcich zmluvné vlastníctvo.

Uvedené ustanovenie ods. 1 je v odseku 2 doplnené osobitným ustanovením o vyvlastnení, na základe ktorého „*vyvlastnenie bude možné uskutočniť len z dôvodov verejného záujmu a za primeranú náhradu*“. Dôvody pre vyvlastnenie definuje § 28 Zákona o Svalbarde¹²⁵. Pokiaľ ide o otázku primeranej náhrady v prípade vyvlastnenia, pri zakotvení tohto ustanovenia do textu Zmluvy bolo navrhnuté, aby sa riešenie prípadných sporov, týkajúcich sa kompenzácií, riešilo diplomatickými prostriedkami a aby výsledná povinnosť uhradenia primeranej náhrady nadobudla nezávislý charakter, a to predovšetkým čo do výšky vyplácanej náhrady.

3.8. Správa a využitie výnosov z daní, poplatkov a iných dávok

Čl.8 ods.2 obsahuje ustanovenie o spôsobe použitia daní, poplatkov a iných dávok, vybraných nóorskymi orgánmi v súvislosti so správou súostrovia :

„Výnos z daní, poplatkov a iných dávok bude určený výlučne v prospech dotknutého územia a nepresiahne rozsah, nevyhnutný pre sledovaný účel.“

Hoci uvedené ustanovenie nemožno jednoznačne zaradiť medzi tie, ktoré zakladajú režim zákazu diskriminácie, svojím účinkom prispieva k antidiskriminačnému režimu tým, že znemožňuje Nórsku akýmkoľvek spôsobom profitovať z výnosu daní, poplatkov, či iných dávok, ktoré jeho orgány vyberú od povinných subjektov v súvislosti so správou Svalbardu. Pokiaľ ide o objem výberu daní a ostatných dávok, dosiahnutý výnos z týchto platieb nemá ísť nad rámec potrieb súostrovia. Obmedzujúci charakter ustanovenia čo do účelu a rozsahu daňovej povinnosti má mať za cieľ výnosnosť činností, uskutočňovaných na súostroví. V tomto kontexte bude vhodné poznamenať, že v súčasnosti sú vo všeobecnosti činnosti, ktoré sú uskutočňované na súostroví, finančne deficitné a vyžadujú si dofinancovanie zo strany štátov, ktoré príslušné aktivity uskutočňujú. Najvýznamnejšie subvencie, rádovo vo výške niekoľkých stoviek miliónov Nóorskych korún (NOK), smerujú do jednotlivých hospodárskych aktivít, realizovaných Nórskom, a to jednak v rámci rozpočtovej položky, určenej v nóorskom štátnom rozpočte pre správu súostrovia, na druhej strane však v nezanedbateľnom rozsahu z mimorozpočtových zdrojov.

Ako vo svojom diele upozorňuje prof. Ulfstein, v kontexte ustanovenia čl.8 Zmluvy, ktorého ods. 1, 3 a 4 vymedzujú materiálne a formálne podmienky prijatia Ťažobného poriadku, resp. zakladajú vývozné clá na vyťažené rudy (ods.3), prichádzajú do úvahy dva možné výkladové varianty

¹²⁵ *Popri taxatívne vymedzených činnostiach (vybudovanie prístaviska, kotviska lodí, dopravnej infraštruktúry, vodovodných, elektrických, telegrafických a podobných zariadení a vedení) zákon uvádza, že k vyvlastneniu možno pristúpiť aj v iných prípadoch potreby vo verejnom záujme alebo s ohľadom na potreby vedy a výskumu. (§ 28 Zákona č.11 zo 17.júla 1925 o Svalbarde)*

ustanovenia čl.8 ods.2.¹²⁶ Kým na základe znenia ods.2, ktoré hovorí všeobecne o daniach, poplatkoch a iných dávkach, by sa ustanovenie malo vzťahovať na všetky dane, kontext ostatných odsekov čl.8, vzťahujúc sa výlučne na ťažobnú činnosť, môže nabádať k výkladu, ktorý by ods.2 obmedzoval len na daňové zaťaženie činností, spojených s ťažbou. Ako na viacerých príkladoch dokumentuje prof. Ulfstein, práve posledne zmieňovanú reštriktívnu výkladovú alternatívu vo svojej právnoaplikačnej praxi nezriedka využili nórske štátne orgány.

Z podrobnej analýzy prípravných prác textu Zmluvy, ako aj z chronológie vzniku jednotlivých ustanovení v diele prof. Ulfsteina vyplýva, že výraz „osobitne“ v spojení so slovami „v súvislosti s vývozom rúd“ (pre porovnanie : „particularly, as the exportation of the minerals is concerned“ - v anglickej verzii resp. „qui concerne spécialement l'exportation des minerais“ - vo francúzskej verzii textu Zmluvy), obsiahnutý v čl.8 ods.3 znamená, že ods.3 má mať výlučne charakter osobitného ustanovenia vo vzťahu k daňovej povinnosti v súvislosti s výťažkom ťažobnej činnosti a zároveň vo vzťahu k všeobecnému ustanoveniu, týkajúcemu sa dani všeobecne, teda ods.2.¹²⁷ Ustanovenie čl.8 ods.2 sa v zmysle uvedeného vzťahuje na ktorúkoľvek z činností, uskutočňovaných na Svalbarde, t.z. nielen na ťažobnú činnosť.

Pokiaľ ide o spôsob využitia daní, ktoré majú byť v zmysle citovaného ustanovenia určené výlučne v prospech dotknutého územia, možno sa domnievať, že takáto formulácia bude mať za cieľ zamedziť prípadnému diskriminačnému rozlišovaniu medzi subjektmi, ktoré by mohli z výnosu daní profitovať. Z oficiálnych nórskeho zdrojov však zároveň vyplýva, že existuje súčasne potreba, aby zdroje, vynaložené Nórskom na správu súostrovia (a ktoré sú súčasťou rozpočtu pre Svalbard) boli v prospech územia ako takého, a nie konkrétnych, pochopiteľne najmä nórskeho, štátnych príslušníkov.¹²⁸ Využitie výnosov z daní, či iných finančných zdrojov, ktoré by sa uskutočňovalo diskriminujúco, by následne viedlo k rozporu s predmetom a účelom čl.8 ods.2 Zmluvy.

3.9. Všeobecné východiská aplikácie zásady zákazu diskriminácie

Charakteristika jednotlivých ustanovení Zmluvy o Svalbarde vedie k všeobecnému záveru, že štáty, ktoré sú zmluvnými stranami Zmluvy, požívajú v mnohých prípadoch možnosť realizovať vymedzené hospodárske aktivity na súostroví pri aplikácii zásady zákazu diskriminácie. Znamená to, že porušenie týchto garantovaných práv zo strany Nórska, ako územného suveréna, by malo za následok založenie jeho medzinárodnoprávnej zodpovednosti.

¹²⁶ G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.286 a nasl.*

¹²⁷ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.290.*

¹²⁸ *St. meld. nr.50 (1990-1991), na str.19.*

Je celkom zrejmé, že hoci subjektom príslušných práv sú zmluvné strany Zmluvy, ich konečným adresátom budú predovšetkým štátni príslušníci týchto zmluvných strán. Zákaz diskriminácie sa teda bude reálne aplikovať v právnych vzťahoch voči jednotlivým fyzickým, resp. právnickým osobám, ktoré budú príslušníkmi niektorej zo zmluvných strán, a ktoré budú v reálnom právnom vzťahu vystupovať. Z posudzovaných ustanovení je taktiež zrejmé, že rozhodujúca časť práv bude adresovaná práve štátnym príslušníkom zmluvných strán, teda fyzickým osobám. Takýmto spôsobom sú vymedzené ustanovenia čl.2 ods.1 a 2, čl.3 ods.1, 2 a 4, čl.4 ods.1, čl.7 ods.1, ako aj čl.8 ods.1.

V prípade niektorých ustanovení, konkrétne čl.2 ods.1, čl.3 ods.4 a čl.4 ods.1, vystupujú ako adresáti zmluvných noriem lode zmluvných strán. Je taktiež odôvodnené domnievať sa, že pri niektorých z ďalších ustanovení bude možné predpokladať ich aplikáciu aj vo vzťahu k lodiam.¹²⁹ Kým určenie štátnej príslušnosti fyzických osôb nespôsobuje zásadnejšie problémy, v prípade určenia príslušnosti plavidiel k niektorej zo zmluvných strán môže byť situácia o niečo komplikovanejšia. Istú interpretačnú pomôcku v tomto kontexte obsahuje ustanovenie čl.4 ods.1, ktoré uvádza pojem „lode všetkých vlajok“. Takéto výslovné vymedzenie naznačuje v prospech zámeru autorov zmluvného textu, považovať za rozhodujúce kritérium v prípade určenia štátnej príslušnosti lode miesto jej registrácie. Uvedené tvrdenie podporuje taktiež v medzinárodnom morskom práve zaužívaná koncepcia určenia štátnej príslušnosti lodí vo vzťahu k štátu, pod vlajkou ktorého sa loď plaví. Takýto prístup vystihuje aj čl.91 Dohovoru o morskom práve z roku 1982, resp. viaceré ustanovenia (medzi inými čl.4 ods.2) Dohovoru OSN o podmienkach registrácie lodí z roku 1986.¹³⁰

Hoci zmienka o právnických osobách sa v texte Zmluvy vyskytuje len nepriamo (napr. v pomenovaní „spoločnosť“ v čl.10 ods.1, resp. analogicky ako „podnik“ v čl.3 ods.2), bude platiť, že ich ochrana bude mať rovnaký rozsah, ako v prípade štátnych príslušníkov - fyzických osôb. Bude tomu tak buď na základe rozširujúceho výkladu pojmu štátny príslušník, zahŕňajúc okrem fyzických osôb aj právnické osoby, alebo použitím analógie. Podobne, ako tomu bolo v prípade štátnej príslušnosti lodí, rozhodujúcim kritériom pre určenie štátnej príslušnosti právnických osôb bude štát, v ktorom bola právnická osoba zaregistrovaná.

Ako už bolo spomenuté, lietadlá ako adresáti ustanovení Zmluvy prichádzajú do úvahy len v prípade čl.4 ods.2 a analogicky v prípade práva rovnoprávneho prístupu na súostrovie na základe

¹²⁹ *Nejaví sa byť celkom logické, prečo by právo vstupu do teritoriálnych vôd na základe čl.3 ods.1 malo byť vyhradené len príslušníkom zmluvných strán, avšak nie lodiam, resp. aký dôvod by mala ochrana pred diskrimináciou v prípade lodí pri výkone práva rybolovu podľa čl.2 ods.1, na druhej strane by však takúto ochranu postrádali lode pri vykonávaní námorných činností v zmysle čl.3 ods.1 a 2. Možno sa preto oprávnene domnievať, že v prípade určitých ustanovení bude okruh ich adresátov vyplývať na základe analógie.*

¹³⁰ *Robin Churchill a Vaughan Lowe : The Law of the Sea. Manchester University Press, Manchester, 1999, str.257 a nasl., resp. citované dokumenty : Law of the Sea Convention (1982), United Nations Convention on Conditions for Registration of Ships (1986).*

čl.3 ods.1. Rozhodujúcim kritériom určenia štátnej príslušnosti bude aj v tomto prípade štát, v ktorom je lietadlo zaregistrované.¹³¹

Pokiaľ ide o aplikáciu zásady zákazu diskriminácie, možno zhrnúť, že sa bude uplatňovať pri posudzovaní štátnych príslušníkov - fyzických a právnických osôb, lodí a lietadiel, pochádzajúcich zo všetkých štátov, ktoré sú zmluvnými stranami Zmluvy o Svalbarde, a to bez ohľadu na skutočnosť, či ide o právny vzťah medzi nóorskymi štátnymi príslušníkmi na jednej strane a príslušníkmi iných štátov na strane druhej alebo o právny vzťah medzi príslušníkmi iných štátov navzájom, bez účasti subjektu s nóorskou štátnou príslušnosťou. Zároveň bude možné tvrdiť, že zákaz diskriminácie, vyjadrený v ustanoveniach Zmluvy, bude mať charakter osobitného zákazu diskriminácie - zákazu diskriminácie na báze štátnej príslušnosti. Keďže samotným účelom prijatia Zmluvy bolo zabezpečiť práva zmluvných strán, ktorými disponovali v čase, keď Svalbard predstavoval terra nullius, a to ustanovením mechanizmu, aby Nórsko ako územný suverén nemohlo zvýhodňovať svojich vlastných štátnych príslušníkov, príp. príslušníkov ktoréhokoľvek iného štátu, úmysel signatárov Zmluvy zabrániť diskriminácii aj na báze akýchkoľvek ďalších kritérií, ako napr. rasy, pohlavia, či náboženstva, sa nejaví ako príliš presvedčivý argument.¹³²

Zákaz diskriminácie, vyjadrený v ustanoveniach Zmluvy o Svalbarde, zahŕňa dve zložky. Opatrenie, ktoré by mohlo byť diskriminujúce, nesmie mať na jednej strane diskriminačný účel - teda rozlišovanie na báze štátnej príslušnosti (ide o subjektívnu zložku diskriminácie), na strane druhej však nesmie mať diskriminačné účinky (predstavujú objektívnu zložku diskriminácie)¹³³. Nejednotné znenie jednotlivých ustanovení, zakladajúcich zákaz diskriminácie, však s ohľadom na predmet a účel zmluvného mechanizmu naznačuje, že objektívna zložka bude mať pri určení, či pôjde alebo nepôjde o diskrimináciu, prioritný význam. Samotná podstata zákazu diskriminácie tak bude mať charakter posúdenia, či diskriminačné opatrenie svojimi účinkami má za následok znevýhodnenie niektorého zo subjektov konkrétneho právneho vzťahu. Naopak, pokiaľ ide o účel diskriminačných opatrení, ustanovenia zmluvy postrádajú akékoľvek vyjadrenie tejto stránky diskriminácie. Bolo by však nemožné uskutočňovať efektívnu správu územia, ak by existovala bezpodmienečná požiadavka, že účinky akéhokoľvek uskutočneného opatrenia musia byť rovnaké pre príslušníkov všetkých zmluvných strán. Ako príklad možno spomenúť zavedenie progresívnejších ochranných opatrení v oblasti ťažby ropy, ktoré by mohli na ťažobné spoločnosti rôznych štátov mať rôzny finančný dopad, v závislosti od

¹³¹ Čl. 17 Chicagskeho dohovoru o medzinárodnom civilnom letectve z roku 1944 (*Chicago Convention on International Civil Aviation*).

¹³² Podobne aj G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.231. V uvedenom kontexte však bude vhodné poznamenať, že rozlišovanie na základe rasy, pohlavia či náboženstva, hoci by vo svojom východisku vôbec nemuselo mať diskriminačný účel (nenapĺňalo by teda subjektívnu stránku diskriminácie), by však svojou povahou nepochybne malo diskriminačný účinok, prinajmenej vo vzťahu k príslušníkom niektorej zo zmluvných strán (išlo by o objektívnu diskrimináciu). Absolutizovanie charakteru zákazu diskriminácie v Zmluve o Svalbarde výlučne ako diskriminácie na báze štátnej príslušnosti by teda rozhodne nebolo namieste. (pozn. autora)*

¹³³ Podľa : *G.Ulfstein : The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.232 a nasl.*

ich odlišnej technologickej úrovne. Na tomto príklade je zrejmé, že opatrenie, ktoré za určitých podmienok môže mať svojimi účinkami efekt znevýhodnenia niektorých subjektov, nemá za účel subjekty diskriminovať. Na druhej strane by celkom pochopiteľne nebolo možné akceptovať opatrenie s diskriminačným účinkom, ktorého jediným cieľom by bolo poskytnúť výhodu niektorému zo subjektov.

Profesor Ulfstein poukazuje na obtiažnosť, s akou sa v konkrétnych prípadoch a pri zastúpení subjektov, ktoré sú príslušníkmi najrôznejších zmluvných strán, preukazuje diskriminačný účel konkrétneho opatrenia.¹³⁴ Možno súhlasiť s použitým príkladom, že bude len obzvlášť ťažké určiť, či napríklad aplikované podmienky na základe predpisov na ochranu prírody boli založené výlučne za účelom ochrany prírody alebo v nich bol zároveň obsiahnutý čo i len náznak vôle znevýhodniť niektoré zo subjektov na báze štátnej príslušnosti. S ohľadom na Zmluvu o Svalbarde bude možné konštatovať, že Nórsko bude niesť dôkazné bremeno pri preukazovaní, že realizované opatrenia majú iný cieľ ako diskriminovať na základe štátnej príslušnosti. Tento prístup by vystihoval aj prevládajúcu koncepciu v medzinárodnom práve.¹³⁵

Osobitný okruh problémov predstavuje kvalitatívne špecifická situácia, ktorá vedie k tzv. nepriamej diskriminácii. Ide o prípady, keď samotné opatrenie výslovne nerozlišuje medzi príslušníkmi rôznych štátov, nemá teda diskriminačný účel, svojou povahou má však na subjekty, ktoré sú príslušníkmi rôznych štátov, účinok znevýhodnenia. Možno si pomerne jednoducho predstaviť situáciu, v ktorej by Nórsko požadovalo splnenie osobitných podmienok, napríklad pre uskutočňovanie ťažby, ktoré by však dotknuté subjekty mohli splniť len na území Nórska. Vo vzťahu k nórske štátnym príslušníkom by tieto subjekty boli vo svojej východiskovej pozícii v zjavne znevýhodnenom postavení. Nebude preto bez významu položiť si otázku, či prípady nepriamej diskriminácie požívajú na základe Zmluvy o Svalbarde rovnaký zákaz, ako je tomu v prípade priamej diskriminácie. Oprieť sa možno predovšetkým o rozhodnutia Stáleho súdu medzinárodnej spravodlivosti z obdobia medzi dvoma svetovými vojnami, poukazujúc na prevládajúce teoretické koncepcie v medzinárodnom práve a prax medzinárodných orgánov v čase prijatia Zmluvy o Svalbarde. Za najzreteľnejšie dva prípady, ktoré sa dotýkajú problematiky nepriamej diskriminácie, možno považovať poradné stanovisko Súdu vo veci postavenia poľských štátnych príslušníkov na území slobodného mesta Danzig¹³⁶ a poradné stanovisko, týkajúce sa škôl národnostných menšín v Albánsku¹³⁷. Predovšetkým v prvom prípade Súd konštatoval, že „... zákaz diskriminácie, v záujme toho, aby bol efektívny, musí zabezpečovať vylúčenie akejkoľvek diskriminácie, či už faktickej alebo právnej. Opatrenie, ktoré je svojím znením

¹³⁴ G. Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.240 a nasl.

¹³⁵ I. Brownlie : *Principles of Public International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2003, str.547, spolu s rozsiahlym materiálom citácií, súvisiacich s problematikou.

¹³⁶ *Treatment of Polish Nationals in the Danzig Territory*, PCIJ, Ser.A/B, No.44, 1932.

¹³⁷ *Minority Schools in Albania*, PCIJ, Ser.A/B, No.64, 1935.

síce všeobecné, v skutočnosti je však namierené proti poľským štátnym príslušníkom, prípadne iným osobám poľského pôvodu, predstavuje porušenie zákazu diskriminácie.¹³⁸ Súd ďalej tvrdí, že „... to, či je alebo nie je opatrenie v skutočnosti namierené proti príslušným osobám, je otázkou, ktorá sa musí posúdiť na základe okolností v každom konkrétnom prípade. Nemožno založiť žiadne pevné a jednotné pravidlo.“¹³⁹ V druhom prípade sa už Súd odvoláva na svoje predchádzajúce stanoviská (tak z roku 1923, ako aj 1932 - v zmysle poznámok pod čiarou), preto možno tvrdiť, že tak potvrdzuje svoj predchádzajúci interpretačný názor. S ohľadom na zásadu zákazu diskriminácie, obsiahnutú v ustanoveniach Zmluvy o Svalbarde, sa v zmysle uvedeného možno domnievať, že v prípade určenia, či v konkrétnom prípade pôjde o diskriminačné opatrenie, bude rozhodujúci samotný účinok príslušného opatrenia, a nie skutočnosť, či je diskriminácia priama alebo nepriama. Požiadavka splnenia osobitných podmienok pre uskutočňovanie ťažobnej činnosti zo strany Nórska, ktorá by hoci len nepriamym účinkom znevýhodňovala príslušníkov ostatných zmluvných strán (na druhej strane však zvyhodňovala nórske štátne občany), by teda v zmysle uvedeného bola diskrimináciou.

Na viacerých príkladoch možno poukázať na to, že jednotlivé ustanovenia Zmluvy o Svalbarde dávajú zásade zákazu diskriminácie pomerne rôznorodý rozsah, predovšetkým pokiaľ ide o povahu a stupeň vyjadrenia diskriminačného účinku v ich znení. Podľa čl.2 ods. 2 sa opatrenia na ochranu prírody a krajiny budú „vždy aplikovať rovnoprávne vo vzťahu k príslušníkom všetkých zmluvných strán bez akýchkoľvek výnimiek, výsad či výhod, ktoré by v ich prospech mali byť priamy alebo nepriamy účinok“. Čl. 3 zakladá „úplnú rovnosť“ adresátov, pričom ods.4 rovnakého článku zakazuje zvyhodňovanie „po akejkoľvek stránke“. Čl. 4 opäť zahŕňa vyjadrenie „za podmienok úplnej rovnosti“ a podobnú formuláciu obsahuje aj čl.7 v súvislosti s realizáciou vecných práv k nehnuteľnostiam. Na základe týchto odlišností možno v súlade s uvedeným vyššie konštatovať, že hlavným cieľom ustanovení o zákaze diskriminácie v kontexte Zmluvy o Svalbarde a snahy o zachovanie pôvodných práv zmluvných strán, vyplývajúcich z režimu súostrovia ako terra nullius, bolo vylúčiť akýkoľvek diskriminačný účinok opatrení, bez ohľadu na to, či by k takémuto účinku došlo priamo alebo nepriamo, ako aj bez potreby skúmať rôzny stupeň, či mieru diskriminácie. Istú nekonzekventnosť vo vyjadrení ustanovení o zákaze diskriminácie však napriek uvedenému možno autorom zmluvného textu vytknúť.

Hoci zásada zákazu diskriminácie predstavuje v celkovom kontexte medzinárodnoprávneho režimu Svalbardu otázku zásadného významu, rozhodujúcim aspektom pre posudzovanie porušenia zákazu diskriminácie bude nepochybne snaha o dosiahnutie rovnováhy medzi dôležitosťou realizovaných opatrení a ich prípadným diskriminačným dopadom. Výsledkom vzťahu medzi

¹³⁸ Poradné stanovisko Súdu sa zároveň odvoláva na svoj predchádzajúci obdobný názor vo veci nemeckých osadníkov na území Poľska (*German Settlers in Poland*, PCIJ, Ser.B, No.6, 1923), in : *Treatment of Polish Nationals in the Danzig Territory*, PCIJ, Ser.A/B, No.44, 1932, str.28. V tomto prípade však samotná zmluvná úprava, o ktorú sa Súd vo svojom stanovisku oprel, poukazovala na to, že diskrimináciu predstavuje tak priama, ako aj nepriama diskriminácia : „Minorities shall enjoy the same treatment and security in law and in fact as the other Polish nationals.“ (*German Settlers in Poland*, str.20).

¹³⁹ *Treatment of Polish Nationals in the Danzig Territory*, PCIJ, Ser.A/B, No.44, 1932, str.28.

sledovaným cieľom a použitými prostriedkami musí nevyhnutne byť vzájomná proporcionalita¹⁴⁰. Možno uviesť niekoľko konkrétnych príkladov opatrení, ktoré by vo vzťahu k právam, ustanoveným Zmluvou o Svalbarde mali obmedzujúci charakter, napriek tomu ich však s ohľadom na ich objektívnu dôležitosť nebude možné považovať za diskriminačné. Kráľovským nariadením z 18.októbra 1991 sa realizovali opatrenia regulácie cestovného ruchu¹⁴¹, ktoré svojou povahou mali zrejmy dosah na čl.3 ods.1 Zmluvy o Svalbarde, ustanovujúci právo na vstup a zotrvanie na súostroví, či v jeho územných vodách. Boli ustanovené sprísnené podmienky v podobe povinnosti nahlásenia trasy pohybu po súostroví, uzavretia povinného poistenia, či stanovenia limitov ubytovacej kapacity na súostroví. Je zrejmé, že opatrenia tohto druhu budú mať následne vplyv na počet osôb, ktoré navštívia súostrovie a realizujú tak právo vstupu na súostrovie na báze rovnoprávnosti v zmysle čl.3 ods.1 Zmluvy. Na druhej strane možno uviesť hneď niekoľko dôvodov, ktoré odôvodňujú oprávnenosť opatrení na obmedzenie rozsahu cestovného rozsahu a ktoré spôsobujú, že príslušné opatrenia nebudú považované za porušenie zásady zákazu diskriminácie. Medzi primerané dôvody regulácie cestovného ruchu na Svalbarde nepochybne patria napríklad záujmy ochrany životného prostredia, snaha o zachovanie prirodzeného prírodného charakteru územia, ochrana arktickej fauny a flóry, ale zároveň aj bezpečnosť turistov, či vytvorenie podmienok pre striktné dodržiavanie lokálnych predpisov.¹⁴²

Kráľovskými nariadeniami, vydanými 1.júna 1973, zriadilo Nórsko 3 národné parky, 2 prírodné rezervácie a 15 chránených oblastí ochrany vtáctva, čím sa pod ochranu dostalo približne 43,3 % celkovej rozlohy súostrovia.¹⁴³ V súčasnosti tento podiel predstavuje viac než 60 % celkovej rozlohy Svalbardu.¹⁴⁴ V zmysle tejto právnej úpravy je na chránených územiach zakázané uskutočňovanie akejkoľvek činnosti, spojenej s nachádzaním a ťažbou nerastných surovín.¹⁴⁵ Pomere striktný trend ochrany prírody, fauny a flóry bol potvrdený aj v desiatkach ďalších právnych predpisov, vydaných v priebehu nasledujúcich desaťročí. Sovietsky zväz opakovane protestoval, že právna úprava ochrany životného prostredia, bezpečnostné predpisy podmienok ťažobnej činnosti, či úprava podmienok dopravy a letectva predstavujú zásah do antidiskriminačného rámca práva na uskutočňovanie hospodárskych aktivít podľa čl.2 resp. 3 Zmluvy o Svalbarde. Po prijatí zákona na ochranu prírody na Svalbarde v roku 1983¹⁴⁶ Sovietsky zväz opakovane namietal, že realizovaná právna úprava

¹⁴⁰ *K zásade proporcionality v otázke diskriminácie v medzinárodnom práve napr. I.Brownlie : Principles of Public International Law. Oxford University Press, Oxford, 2003, str.551.*

¹⁴¹ *Forskrift om turisme og annen reisevirksomhet på Svalbard (For-1991-10-18 Nr.671).*

¹⁴² *St. meld. nr.9 (1999-2000).*

¹⁴³ *Najdôležitejším z nich v kontexte ochrany životného prostredia na Svalbarde bol Forskrift om opprettelse av fuglereservater og større naturvernområder på Svalbard (For-1973-06-01 Nr.3780).*

¹⁴⁴ *St. meld. nr.22 (1994-1995), St. meld. nr.11 (1995-1996) a St. meld. nr.9 (1999-2000).*

¹⁴⁵ *St. meld. nr.39 (1974-1975).*

¹⁴⁶ *Nahradený Zákonom č.79 z 15.júna 2001 o ochrane životného prostredia na Svalbarde („ Lov om miljøvern på Svalbard“).*

presahuje právomoc Nórska v oblasti normotvorby podľa čl.2 a predstavuje porušenie tak práva na vedeckú a výskumnú činnosť podľa čl.5 Zmluvy, ako aj ustanovení Ťažobného poriadku.¹⁴⁷ V tomto kontexte je potrebné poznamenať, že samotný čl.2 ods.3 práva obsiahnuté v tomto ustanovení pripúšťa „s výhradou, že budú dodržiavané predpisy vydané nórskou vládou za podmienok ustanovených v tomto článku“. Týmto „podmienkami“ sa nepochybne myslí ustanovenie 2.odseku zmieňovaného článku, ktorý znie :

„Je zverené Nórsku slobodne rozhodnúť, akým spôsobom bude udržiavať, uskutočňovať alebo nariaďovať vhodné opatrenia pre zachovanie, prípadne pre obnovenie fauny a flóry príslušných oblastí a ich územných vôd; rozumie sa však, že príslušné opatrenia sa vždy budú aplikovať rovnoprávne vo vzťahu k príslušníkom všetkých zmluvných strán bez akýchkoľvek výnimiek, výsad či výhod, ktoré by v ich prospech mali byť priamy alebo nepriamy účinok.“

Hoci čl.2 ods.1 na jednej strane zakladá zákaz diskriminácie v prípade uskutočňovania práva lovu a rybolovu na súostroví, práve ods. 2 toto právo pri splnení vyššie uvedených podmienok obmedzuje strategickým záujmom ochrany prírody. Zo znenia odseku 2 zároveň vyplýva, že význam ochrany životného prostredia pre zachovanie osobitého rázu arktického územia si uvedomovali už tvorcovia zmluvného textu. V tejto súvislosti možno súhlasiť s názorom profesora Fleischera, ktorý vyjadruje názor, že otázka obmedzenia práv, vyplývajúcich zo Zmluvy o Svalbarde, ako sú právo lovu, rybolovu, či Ťažobnej činnosti, by mohla vyvstať až v okamihu, keby Nórsko zvažovalo generálne vyhlásenie Svalbardu za chránené územie, čím by sa garantované práva príslušníkov zmluvných strán stali nerealizovateľnými. V uvedenom prípade by bolo opodstatnené, ak by ostatné zmluvné strany s takýmto úmyslom Nórska nesúhlasili. Prof. Fleischer však zároveň poukazuje na skutočnosť, že k vyhláseniu chránených častí prírody doteraz vždy dochádzalo pri prihliadnutí k existujúcim hospodárskym činnostiam, tak, aby už realizované aktivity zostali rozšírením ochrany prírody nedotknuté.¹⁴⁸

Odpoveď na otázku, kde má byť situovaná hranica medzi právami podľa Zmluvy o Svalbarde a záujmami ochrany životného prostredia, je potrebné formulovať nasledovne. Zverením územnej suverenity vo vzťahu k Svalbardu zverili zmluvné strany Nórsku zároveň právomoc rozhodovať o rovnováhe konkurujúcich záujmov. Zmluvné strany môžu pochopiteľne namietat, ak by Nórsko akýmkoľvek spôsobom svoju pozíciu zneužilo. Ako modelový príklad konkurujúcich snáh môže poslúžiť práve predstava rozširovania hospodárskych aktivít na jednej strane a záujmy ochrany životného prostredia na druhej strane. Od prijatia Zmluvy možno v medzinárodnom práve sledovať mimoriadne prudký vývoj v oblasti globálnych zámerov ochrany životného prostredia, smerujúci

¹⁴⁷ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.272 a nasl.*

¹⁴⁸ C.A.Fleischer : *Petroleumstrett. Universitetsforlaget, Oslo, 1983, str.192 a nasl. V pomerne kritickéj práci „Svalbardtraktaten. En utredning hvor også nye styreformer på Svalbard vurderes. (Universitet i Oslo, 1997)“ Fleischer v danom kontexte uvádza nasledovné : „... už len banálny pohľad ukazuje, že akákoľvek skutočne mienená ochrana prírody musí viesť k obmedzeniu vykonávania práv jednotlivcov, ktoré by im za iných podmienok boli k dispozícii.“ (na str.11 citovanej práce)*

k dynamickému výkladu Zmluvy v environmentálnych otázkach. Viacerí autori tvrdia, že v poslednej tretine 20.storočia možno v medzinárodnom práve sledovať trend posunu od akcentu na individuálne záujmy štátov k potrebe kolektívneho vnímania globálnych záujmov a spoločnej zodpovednosti.¹⁴⁹ Je potrebné zdôrazniť, že ochrana arktických a antarktických oblastí zohráva v medzinárodnej ochrane životného prostredia vzhľadom na svoju výnimočnosť osobitný význam. Kým Antarktída bola na základe Madridského protokolu o ochrane životného prostredia, dopĺňajúceho Zmluvu o Antarktíde z roku 1959, vyhlásená za prírodnú rezerváciu¹⁵⁰, 8 arktických štátov (Kanada, Dánsko, Fínsko, Island, Nórsko, Švédsko, Rusko a USA) zahájilo v roku 1991 spoločný postup v nadväznosti na konferenciu v Rovaniemi prijatím spoločnej Deklarácie o ochrane arktického životného prostredia a arktickej environmentálnej stratégie. Hoci tento dokument postráda právne záväzné nástroje, zakladá spoločné zásady pre ďalší vývoj ochrany životného prostredia v arktickom regióne a predstavuje všeobecný rámec pre ďalšiu spoluprácu a spoločný postup v programoch ochrany životného prostredia.¹⁵¹ Ďalším, nemenej významným dokumentom, majúcim význam osobitne pre environmentálny charakter Svalbardu, predstavuje správa OECD-Group on Environmental Performance z roku 1993, ktorá Svalbard označila za „prírodné dedičstvo celosvetového významu“¹⁵² Právo Nórska realizovať ochranu životného prostredia na Svalbarde je preto opodstatnené tak z hľadiska ustanovení Zmluvy o Svalbarde, ako aj v kontexte všeobecného medzinárodného záujmu na ochrane regiónov, ktoré sú mimoriadne náchylné na znečistenie prírody a v prípade ktorých je zrejмый všeobecný konsenzus medzinárodného spoločenstva na ich ochrane v záujme ich zachovania jednak pre súčasnú generáciu, rovnako ako pre generácie nasledujúce.

3.10. Ďalšie práva zmluvných strán podľa Zmluvy o Svalbarde

Vo svojom článku 5 zahŕňa Zmluva o Svalbarde dve špecifické ustanovenia, podobné vo vnútroštátnom práve normám blanketného charakteru. Už v čase prijatia Zmluvy mali tieto ustanovenia nepochybnú súvislosť so záujmom odbornej verejnosti o využívanie arktických oblastí na vedecké účely, jednak pokiaľ ide o samotné možnosti, či podmienky pre uskutočňovanie výskumu vo

¹⁴⁹ W.Heintschel von Heinegg, in : Ipsen : *Völkerrecht*. C.H.Beck, München, 2004, str.976, resp. G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nulius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.279.

¹⁵⁰ Čl.2 Protokolu o ochrane životného prostredia k Zmluve o Antarktíde, prijatého v Madride 4.októbra 1991 (*Protocol on Environmental Protection to the Antarctic Treaty*) má nasledovné znenie : „The Parties commit themselves to the comprehensive protection of the Antarctic environment and dependent and associated ecosystems and hereby designate Antarctica as a natural reserve, devoted to peace and science.“

¹⁵¹ Podľa G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nulius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.280.

¹⁵² Citujúc zo správy : „In the arctic zone, the Svalbard archipelago is recognised as a natural legacy of worldwide importance; continued protection and vigilance are needed because plans to extend tourism and mining operations and to open the northern part of the Barents Sea to oil drilling could seriously damage its wilderness areas.“ (Podľa G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nulius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.281.)

všeobecnosti, osobitne potom čo do realizácie konkrétnej vedeckej činnosti, ktorú predstavuje meteorologický výskum. Na prvé prejavy vedeckého bádania možno poukázať počnajúc 19.storočím, a to v podobe výsledkov pozorovaní a vedeckých záverov, preukázateľne spojených s výskumom týchto geografických oblastí. Kým v prvotnej fáze bola pozornosť odbornej verejnosti zameraná predovšetkým na prebiehajúce biologické procesy, existujúce geologické a klimatické pomery, v súčasnosti sa výskum zameriava na globálne procesy, či už v podobe sledovania klimatických zmien, posudzovania globálnych aspektov znečistenia námorných oblastí a ovzdušia, či ďalších environmentálnych otázok vo všeobecnosti. Osobitný význam však spočíva v tých oblastiach výskumu, ktoré optimálne využívajú arktické zemepisné šírky, prioritne v prípade geomagnetického a jónosférického výskumu. Možno sa zároveň domnievať, že relatívne jednoduchá dostupnosť súostrovia, rozvinutá infraštruktúra a pomerne priaznivé klimatické podmienky predstavujú nezanedbateľné faktory, podporujúce všeobecnú atraktivnosť územia pre uvedené vedecké aktivity. Vzhľadom na skutočnosť, že Nórsko oblasť vedy, výskumu a vzdelávania považuje za jednu z priorit svojej politiky vo vzťahu k Svalbardu, zaviazalo sa zároveň umožniť a garantovať slobodu vedeckej činnosti a výskumu na súostroví.¹⁵³

Článok 5 ods.1 vyjadruje presvedčenie zmluvných strán o potrebe zriadenia medzinárodnej meteorologickej stanice. Ďalšiu úpravu jej pôsobenia však už autori zmluvného textu prenechávajú osobitnej zmluvnej úprave. Meteorologické pozorovania mali svoj nesporný význam tak v 19.storočí, rovnako je tomu aj dnes. Hoci na súostroví pôsobí niekoľko nórske meteorologických staníc v správe Nórskeho meteorologického inštitútu, lokálna ruská meteorologická stanica v Barentsburgu a poľská výskumná stanica v Hornsunde, zaoberajúca sa popri iných vedeckých aktivitách aj meteorologickými pozorovaniami¹⁵⁴, k vytvoreniu medzinárodnej meteorologickej stanice na základe prijatia osobitnej zmluvy tak, ako to predpokladá citované ustanovenie Zmluvy o Svalbarde, nedošlo.

Podobne čl.5 ods.2 ustanovuje, že podmienky uskutočňovania vedecko-výskumnej činnosti na súostroví budú ustanovené osobitnými medzinárodnými zmluvami. Na jednej strane bude vhodné poznamenať, že pojem vedecko-výskumná činnosť bude zahŕňať len výskum v oblasti prírodných vied. K tomuto výkladu nesporne smeruje kontext zmluvy, jej predmet a účel, ako aj zámer strán zmluvného textu. Právo uskutočňovať výskum v oblasti spoločenských vied vyplýva z rámca čl.3 ods.1 o práve vstupu a zotrvania na súostroví. Na strane druhej je Nórsko plne oprávnené uskutočniť úpravu

¹⁵³ *St.meld. nr.50 (1990-1991), St.meld. nr.42 (1992-1993). Na základe citovanej Správy pre Storting č.50 (1990-91) sú výskum a vzdelávanie posudzované ako hospodárske činnosti a zároveň vnímané ako účinný nástroj pre stabilizáciu trvalého nórskeho osídlenia na Svalbarde, ako aj pre zachovanie a podporu ďalších realizovaných aktivít.*

¹⁵⁴ *Poľská výskumná stanica v zálive Hornsund v južnej časti hlavného ostrova Západný Špicberg, zriadená v rokoch 1957-58, predstavovala jeden z prvých výskumných projektov, realizovaných niektorou zo zmluvných strán na základe Zmluvy o Svalbarde, s výnimkou Nórska. Od roku 1978 je stanica nepretržite osídlená a prevádzkovaná stálym výskumným personálom v počte 9-12 osôb. Výskumný program pozostáva z meteorologických pozorovaní, výskumu lokálnej seizmiky, biologických, magnetických a glaciologických pozorovaní. Od roku 1990 je projekt podporovaný ďalšími výskumnými aktivitami zo strany Nórska (podľa : St.meld. nr.9 (1999-2000), resp. <http://hornsund.igf.edu.pl/index.php>).*

podmienok výskumnej činnosti, pri absencii akýchkoľvek osobitných medzinárodných zmlúv, ktoré by upravovali režim vedecko-výskumných aktivít na súostroví v zmysle čl.5 ods 2 Zmluvy o Svalbarde. Z citovaného ustanovenia, ako aj z kontextu prípravných prác jeho znenia vyplýva, že Špicberská komisia bola zámerne pomerne opatrná vo formulácii ustanovenia o podmienkach vedeckého bádania na súostroví, ktoré by mohlo mať charakter explicitnej úpravy.¹⁵⁵ Možno skôr poukazovať na to, že autori textu Zmluvy zverili Nórsku právomoc realizovať takú úpravu podmienok vedeckého bádania, ktoré zabezpečia rovnoprávny prístup k týmto činnostiam u príslušníkov ktorejkoľvek zo zmluvných strán bez toho, aby priamo v texte Zmluvy bolo nevyhnutné vytvoriť režim, založený na zákaze diskriminácie. O adekvátnosti takéhoto riešenia svedčí schopnosť nórskej strany dojednať bilaterálnu zmluvnú úpravu podmienok uskutočňovania vedeckej činnosti na súostroví so Švédskom, ku ktorej došlo ešte pred samotným podpisom zmluvného textu na pôde Parížskej mierovej konferencie.¹⁵⁶

Posledným zo série ustanovení, majúcich v kontexte Zmluvy veľmi osobitý charakter, je čl.3 ods 3 Zmluvy. V zmysle predmetného ustanovenia „nemajúc vplyv na pravidlá, uplatňované v Nórsku pre pobrežnú dopravnú plavbu (kobotáž), bude povolené lodiam zmluvných strán, ktoré sa plavia z oblasti vymedzenej v čl.1 alebo do tejto oblasti, vplávať do nórskeho prístavov, a to za účelom naloženia alebo vylozenia cestujúcich a naloženia alebo vyloženia tovaru, pochádzajúcich z vymedzenej oblasti alebo smerujúcich do nej, alebo za akýmkoľvek iným účelom“.

Z formulácie ustanovenia je pochopiteľné, že „nóorskymi prístavmi“ sa budú mať na mysli prístavy, nachádzajúce sa na pevninskom území, nie na samotnom Svalbarde. Nakoľko vymedzenie rozsahu ustanovenia je stanovené tak, aby nemalo vplyv na pravidlá, uplatňované pre právo pobrežnej dopravnej plavby (kobotáž)¹⁵⁷, jeho pochopiteľným cieľom bude odlišiť na jednej strane plavbu medzi prístavmi nórskeho pobrežia a prístavmi na Svalbarde ako medzinárodnú plavbu

¹⁵⁵ Geir Ulfstein vo svojom diele tvrdí, že dôvodom takéhoto postoja boli pravdepodobne obavy autorov textu Zmluvy, že formulovanie práva zmluvných strán, uskutočňovať na báze rovnoprávnosti vedecké bádanie, by mohlo viesť k prípadnému zneužitiu zo strany Nemecka, ktoré pod zámienkou uskutočňovania vedeckej činnosti, či výskumných pokusov mohlo aspirovať na rôzne iné aktivity, mimo iných vojenskej povahy. (Podľa G. Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nulius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.394 a nasl.)

¹⁵⁶ Stalo sa tak na základe výmeny nót medzi oboma štátmi dňa 12.januára 1920. (Podľa : G.Ulfstein . *The Svalbard treaty : From Terra Nulius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.396.)

¹⁵⁷ Kobotáž ako pobrežná námorná obchodná doprava medzi rôznymi prístavmi toho istého pobrežného štátu predstavuje na základe prevládajúcej mienky vo všeobecnom medzinárodnom práve oblasť, podliehajúcu výlučnej zvrchovanosti pobrežného štátu. Ide tu o obzvlášť silné právo pobrežného štátu v rámci jeho výlučných práv vo vzťahu k svojim pobrežným vodám. Kým v niektorých prípadoch medzinárodné právo zakladá povinnosť pobrežného štátu strpieť výkon práv iných štátov (najvýznamnejším právom štátov je právo pokojného prechodu plavidiel všetkých štátov cez pobrežné vody pobrežného štátu, známe ako „the right of innocent passage“), v prípade kobotáže výlučnosť práva pobrežného štátu nemôže byť ničím obmedzená. Táto oblasť je v plnom rozsahu vyhradená pre úpravu vo vnútroštátnom práve pobrežného štátu. K tejto otázke bližšie : Ch.Gloria, in : Ipsen : *Völkerrecht*, C.H.Beck, München, 2004, str.835 a nasl.; Shaw : *International Law*. Cambridge University Press, Cambridge, 2003, str.507; resp. Seidl-Hohenveldern : *Mezinárodní právo veřejné*. ASPI Publishing, Praha, 2001, str.213.

v zmysle tradičného ponímania vo všeobecnom medzinárodnom práve od práva pobrežnej plavby medzi nóorskymi prístavmi na strane druhej. Plavba medzi prístavmi na nóorskom pobreží a prístavmi na Svalbarde nebude v zmysle uvedeného považovaná za kabotáž. Na druhej strane však nepochybným zámerom ustanovenia bolo uľahčiť plavidlám, plaviacim sa z územia Svalbardu alebo naopak, smerujúcich k súostroviu, prístup do nóorskych prístavov. Nepochybný význam mohol mať tento aspekt aj s ohľadom na ťažbu uhlia na Svalbarde a s tým spojenou prepravou vyťaženej suroviny do nóorskych prístavov, s následným tranzitom do ostatných štátov prostredníctvom železničnej siete. Už pri prijímaní textu Zmluvy preto Nórsko upozorňovalo na skutočnosť, že ustanovenie nemôže v otázke prístupu do nóorskych prístavov zakladať taký rozsah práv zmluvných strán Zmluvy o Svalbarde, ktorý by bol neprimeraný pravidlám, vyplývajúcim z noriem všeobecného medzinárodného práva, resp. z uzavretých medzinárodných zmlúv, týkajúcich sa podmienok a režimu obchodu a námornej plavby. Taktiež Najvyššia rada Parížskej mierovej konferencie vyslovila súhlas s navrhovaným výkladom ustanovenia z nórskej strany, čo potvrdzuje i následná prax nóorskych štátnych orgánov v tejto otázke.¹⁵⁸

3.11. Právna povaha Ťažobného poriadku

Otázkou, úzko súvisiacou s ustanoveniami Zmluvy o Svalbarde, zakladajúcimi režim zákazu diskriminácie, bola špecifikácia podmienok realizácie najdôležitejšej činnosti, uskutočňovanej na súostroví - ťažobnej činnosti. V zmysle čl.8 ods.1 Zmluvy sa tak malo stať na základe prijatia osobitného dokumentu, tzv. Ťažobného poriadku, Nóorskom. Čl.8 ods.4 však následne založil osobitný procesný postup pre vznik takéhoto dokumentu. Bolo úlohou Nórska oznámiť návrh Ťažobného poriadku ostatným zmluvným stranám. Tie mali mať následne k dispozícii lehotu 3 mesiacov, počas ktorej mali možnosť navrhnúť zmeny v nóorskom návrhu. V prípade, ak by ktorákoľvek zo zmluvných strán vyjadrila s nóorskym návrhom nesúhlas, či navrhla vlastné zmeny textu, definitívna verzia Ťažobného poriadku mala byť dosiahnutá osobitnou medzinárodnou komisiou, zloženou zo zástupcov všetkých zmluvných strán. Každá zmluvná strana mala byť zastúpená jedným zástupcom. Táto komisia mala napokon prijať definitívne rozhodnutie jednoduchou väčšinou hlasov do 3 mesiacov od jej ustanovenia sa.

Nórsko v procese prijímania Ťažobného poriadku zvolilo odlišný postup. Rokovaniami s ostatnými zmluvnými stranami sa mu podarilo dosiahnuť zhodu na znení dokumentu, čím sa vyhlalo postupu, ktorý zakladal čl.8 ods.4 Zmluvy. Dňa 7.augusta 1925 bol Ťažobný poriadok prijatý formou

¹⁵⁸ *Správa pre Storting č.39 (1974-75) uvádza nasledovné : „Prostredníctvom výmeny korešpondencie v čase dojednávania textu Zmluvy, prebiehajúcej medzi nóorskym diplomatickým zastúpením v Paríži a Najvyššou radou mierovej konferencie, bolo dojednané, že ustanovenie nedáva plavidlám iných štátov žiadne iné právo prístupu do nóorskych prístavov, než ktoré by im vyplývalo na základe medzinárodného práva a z platných medzinárodných zmlúv, rovnako ako ani právo uskutočňovať pobrežnú plavbu medzi nóorskymi prístavmi.“ (str.9).*

nórského kráľovského dekrétu.¹⁵⁹ Stal sa tak na jednej strane súčasťou nórského právneho poriadku, zároveň však záväzným pre kohokoľvek, uskutočňujúceho ťažobnú činnosť na území Svalbardu. Práve takýto spôsob vzniku Ťažobného poriadku však, pri odchýlení sa od procesného postupu, predpokladaného v Zmluve o Svalbarde, spôsobuje nemalé problémy pri interpretácii jeho právneho charakteru. Zásadnou otázkou v tomto kontexte je celkom nepochybne medzinárodná záväznosť dokumentu. Nakoľko Nórsko bolo na základe článku 8 ods.1 splnomocnené „zabezpečiť ťažobný režim“ pre Svalbard, možno argumentovať, že Nórsko bolo oprávnené prijať Ťažobný poriadok na báze vnútroštátnej právnej úpravy. Jeho následná realizácia formou kráľovského dekrétu, ako aj skutočnosť, že by jeho prijatie bolo bývalo potvrdené podpismi, ratifikáciou, či prístupom zo strany ostatných zmluvných strán, by podporovali tvrdenie, že Ťažobný poriadok nemá charakter medzinárodne záväzného dokumentu.¹⁶⁰ Naopak, stanoviská, opierajúce sa primárne o ustanovenie čl. 8 ods.4, ním predpokladaný procesný postup prijímania Ťažobného poriadku a predovšetkým jeho reálny spôsob prijatia, ktorý bol výsledkom rozsiahlych rokovaní so zástupcami ostatných zmluvných strán, poukazujú na medzinárodnoprávny charakter záväznosti predmetného dokumentu.¹⁶¹ Azda len na ilustráciu možno na nezanedbateľnú nekonzistentnosť v tejto otázke poukázať dokonca v praxi nórskych štátnych orgánov.¹⁶²

Kým zo samotného znenia čl.8 ods.1 by sa mohlo zdať, že Nórsko je oprávnené na jednostrannú úpravu ťažobného režimu pre Svalbard, v kontexte ods.4 je situáciu nevyhnutné vnímať trochu inak. Možno však dokonca namietat', že i časť znenia ods.1 „Nórsko zabezpečí pre územia uvedené v čl.1 ťažobný režim (...)“ možno vykladať v kontexte ods.4 tak, že už samotný ods.1 predpokladá, že Nórsko predloží ostatným zmluvným stranám len svoj návrh dokumentu, ktorý bude následne prijatý, príp. pozmenený v konaní podľa ods.4. Napriek vnútroštátnej forme prijatia dokumentu preto možno predpokladať, že nevyhnutnosť súhlasu zo strany ostatných zmluvných strán dáva Ťažobnému poriadku charakter medzinárodne záväzného dokumentu. Hoci v procese jeho prijatia došlo k odchýleniu sa od postupu, predpokladaného v ods.4, súhlas zo strany ostatných zmluvných strán bol daný rokovaním už vo fáze návrhu dokumentu, zabezpečovaného Nórskom. Vyjadrenie súhlasu, ktoré i v zmysle ods.4 mohlo byť uskutočnené konkludentne a malo nasledovať po oznámení nórského návrhu ostatným zmluvným stranám, tak vo svojej povahe prebehlo už súčasne s prípravou nórského návrhu. Nemenej významným argumentom je ustanovenie o vstupe Zmluvy o Svalbarde do platnosti, obsiahnuté medzi prechodnými a záverečnými ustanoveniami v čl.10, ktoré znie nasledovne :

¹⁵⁹ *Bergverksordning for Svalbard av 7. august 1925 (For-1925-08-07-Nr.3767).*

¹⁶⁰ *Uvedené stanovisko zastáva C.A.Fleischer, in: Petroleumsrett. Universitetsforlaget, Oslo, 1983, str.200 nasl.*

¹⁶¹ *Takto napríklad J.Andenæs, in : Statsforfatningen i Norge. Universitetsforlaget, Oslo, 2000, str.69.*

¹⁶² *V tejto otázke bližšie G.Ulfstein : The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.138.*

„Táto Zmluva vstúpi do platnosti, pokiaľ ide o ustanovenie čl.8, ku dňu ratifikácie všetkými signatárskymi štátmi; a pokiaľ ide o všetky ostatné ustanovenia, súčasne s Ťažobným poriadkom, ustanoveným v predmetnom článku.“

Ťažobný poriadok možno v danej súvislosti vnímať ako podmienku pre platnosť celého zvyšného komplexu Zmluvy. Význam takejto spojitosti Ťažobného poriadku a Zmluvy o Svalbarde možno taktiež dokumentovať na počínaní Nórska, ktoré neprišlo k ratifikácii Zmluvy skôr, ako došlo k dohode na znení a následnému schválení Ťažobného poriadku všetkými zainteresovanými zmluvnými stranami. Nórsko tak celkom zjavne podmieňovalo ratifikáciu úspešným ukončením rokovaní o Ťažobnom poriadku.¹⁶³

V prospech tvrdenia, že Ťažobný poriadok predstavuje medzinárodne záväzný dokument, vyznieva i prevládajúca mienka vo vede medzinárodného práva, v zmysle ktorej si dojednanie medzinárodnej zmluvy nevyžaduje žiadne formálne náležitosti. Rozhodujúcou skutočnosťou pre to, aby sa dokument považoval za medzinárodnú zmluvu v zmysle čl.2 ods.1, písm.a) Viedenského dohovoru o zmluvnom práve, je samotná povaha dokumentu a posúdenie otázky, nakoľko bolo úmyslom strán založiť medzinárodnú dohodu podľa medzinárodného práva.¹⁶⁴ Ako už bolo uvedené, definitívna verzia Ťažobného poriadku bola výsledkom rozsiahlych rokovaní Nórska s ostatnými zmluvnými stranami. Z histórie rokovaní vyplýva, že po zapracovaní pripomienok zo strany Švédska a Veľkej Británie bol nórsky návrh zaslaný ostatným zmluvným stranám Zmluvy o Svalbarde dňa 7.septembra 1921.¹⁶⁵ Zásadnejšie pripomienky v tejto etape vzniesli Dánsko a Holandsko. V snahe vyhnúť sa nevyhnutnosti predloženia návrhu na definitívne rozhodnutie medzinárodnou komisiou v zmysle čl.8 ods.4 Zmluvy došlo k odstráneniu sporných bodov taktiež formou rokovaní. Dosiahnutím verzie, akceptovateľnej pre všetky zmluvné strany, potreba zvolania komisie odpadla. Neexistuje preto žiadny dôvod domnievať sa, že ostatné štáty mali mať na základe týchto rokovaní akýkoľvek dôvod na to, aby založili odlišný právny charakter Ťažobného poriadku, ako ten, ktorý predpokladal procesný postup podľa čl.8 ods.4 Zmluvy o Svalbarde.

Hoci Ťažobný poriadok nebol publikovaný v Zbierke medzinárodných zmlúv Spoločnosti národov (The League of Nations Treaty Series), súčasný vstup do platnosti tak Ťažobného poriadku, ako aj Zmluvy o Svalbarde bol zo strany Nórska oznámený listom Generálnemu tajomníkovi

¹⁶³ Trygve Mathisen : *Svalbard i Internasjonal Politikk 1871-1925*. Aschehoug, Oslo, 1951, str.237.

¹⁶⁴ K uvedenému Brownlie uvádza : „The manner in which treaties are negotiated and brought into force is governed by the intention and consent of the parties. There are no substantive requirements of form, and thus, for example, an agreement may be recorded in an exchange of letters or the minutes of a conference.“ (I.Brownlie : *Principles of Public International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2003, str.581.)

¹⁶⁵ Chronológiu negociácií vo svojej práci podáva Geir Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.142 a nasl.

Spoločnosti národov dňa 3.septembra 1925.¹⁶⁶ Taktiež bezprostredná nórska prax, súvisiaca s prijatím vnútroštátneho zákona pre Svalbard, odvolávajú sa na „Ťažobný poriadok, prijatý zmluvnými stranami v súvislosti so Zmluvou o Svalbarde“, podporuje medzinárodnú záväznosť tohto dokumentu.¹⁶⁷

Po obsahovej stránke pokrýva Ťažobný poriadok celý komplex podmienok uskutočňovania ťažobnej činnosti na súostroví. Zahŕňa úpravu územnej, osobnej a vecnej pôsobnosti, procesný postup pre nadobudnutie ťažobných práv, práva vlastníka nehnuteľnosti zúčastňovať sa na ťažobnej činnosti, povinnosti ťažobných spoločností v súvislosti so samotnou ťažbou, ako aj s úpravou bezpečných pracovných podmienok zamestnancov týchto spoločností. Napriek tomu, že vo všeobecnosti možno konštatovať, že obsiahnutá úprava vyčerpávajúcym spôsobom ustanovuje normatívny rámec pre ťažobnú činnosť, v niektorých častiach explicitne zakladá právomoc Nórska, realizovať vykonávaciu právnu úpravu. Táto skutočnosť naznačuje, že cieľom bolo vytvoriť životaschopný systém, pri ktorom nebude vylúčená jeho adaptácia na meniace sa pomery, no v neposlednom rade aj s ohľadom na vývoj v medzinárodnom práve. Napriek uvedenému platí, že prispôsobovanie Ťažobného poriadku aktuálnym spoločenským podmienkam sa uskutočňuje buď vo forme výkladu jeho textu, alebo v podobe formálnych zmien. V tejto súvislosti možno ako zaujímavý príklad spomenúť skutočnosť, že Nórsko opakovane pristúpilo k zvýšeniu poplatkov¹⁶⁸, ktoré fixnými sumami ustanovoval Ťažobný poriadok, proti čomu opakovane namietal predovšetkým Sovietsky zväz. Je celkom nesporné, že povaha týchto ustanovení, teda pri explicitnom ustanovení nominálnej výšky poplatkov, vylučuje ich prispôsobovanie použitím interpretácie. Z tohto dôvodu preto jedinou možnosť úpravy výšky poplatkov predstavuje realizácia tohto kroku formálnou zmenou príslušných ustanovení. Nakoľko ani Zmluva o Svalbarde, avšak ani samotný Ťažobný poriadok neupravujú spôsob, akým je možné prijímať prípadné zmeny v Ťažobnom poriadku, je nevyhnutné domnievať sa, že v daných prípadoch musí byť dodržaný postup, vyplývajúci z čl.8 ods.1 a ods.4 Zmluvy o Svalbarde, ktorý je stanovený pre spôsob prijímania Ťažobného poriadku ako celku, a ktorého okolnosti prijatia boli popísané v predchádzajúcom výklade. Zvýšenie (či napokon akákoľvek iná úprava) poplatkov, obsiahnutých explicitne v Ťažobnom poriadku, jednostranne zo strany Nórska, možno preto v zmysle uvedeného považovať za odporujúce postupu, ktorý predpokladá zmluvný systém právneho režimu Svalbardu.

¹⁶⁶ Podľa G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.144.*

¹⁶⁷ Na báze ďalších príkladov praxe nórskeho štátneho orgánu v rovnakom zmysle na jednotný zmluvný komplex Zmluvy o Svalbarde a Ťažobného poriadku, spoločne zakladajúcich medzinárodnoprávny režim súostrovia, poukazujú správy pre Storting, predovšetkým St.meld. nr.50 (1990-1991) resp. St.meld. nr.9 (1999-2000).

¹⁶⁸ Ide napr. o poplatok za vznesenie nároku na nálezisko nerastných surovín, stanovený podľa čl.11 ods.3, poplatok za rozdelenie náleziska podľa čl.14 ods.4, ročný poplatok za nálezisko podľa čl.17 ods.1 a pod.

4. Využívanie súostrovia na mierové účely

Mierové využívanie Svalbardu predstavuje posledný z troch základných cieľov v komplexe zmluvného mechanizmu medzinárodnoprávného režimu súostrovia, ktoré si tvorcovia textu Zmluvy o Svalbarde vytýčili. Popri ustanovení podmienok pre efektívnu správu súostrovia, ktorá sa napokon dosiahla zverením správy Svalbardu Nórskemu kráľovstvu a zachovaní predchádzajúcich práv štátov na súostroví, vyplývajúcich z režimu terra nullius, prostredníctvom uplatnenia zásady zákazu diskriminácie, predstavuje táto tretia oblasť prejav všeobecnej túžby medzinárodného spoločenstva o pevné zakotvenie mierového využívania tohto strategicky nezanedbateľného územia.

4.1. Všeobecné aspekty

Zmluva o Svalbarde obsahuje jediné ustanovenie, smerujúce k snahe o dosiahnutie využívania súostrovia výlučne na mierové účely, ktorým je čl.9, znejúci nasledovne :

„S výhradou práv a povinností, vyplývajúcich Nórsku z členstva v Spoločnosti národov, zaväzuje sa Nórsko, že nezriadi, ani neumožní zriadiť žiadnu námornú základňu, ani nevybuduje žiadne opevnenie v oblastiach, vymedzených v čl.1, ktoré nikdy nebudú použité na vojnové účely.“

Povinnosť nezriadiť, resp. neumožniť zriadiť žiadnu námornú základňu na súostroví predstavuje formuláciu snahy autorov Zmluvy, vylúčiť súostrovie ako jeden z možných strategických bodov v okrajovej zóne arktickej oblasti. Pojem „námorná základňa“ bude pritom predstavovať akýkoľvek prístav, či iné námorné zariadenie, ktorého základnou funkciou bude zabezpečovať nevyhnutnú podporu pre kotvenie a vytváranie pevných komunikačných bodov pre pohyb vojnového loďstva. Už len samotné umožnenie vzniku takýchto oporných bodov by mohlo znamenať pravdepodobnosť ich využitia na vojenské účely v prípade vzniku ozbrojeného konfliktu. Zástupca Nórska pred Špicberskou komisiou, Wedel Jarlsberg, už v štádiu rokovaní upozorňoval, že Nórsko si nebude želať, aby sa súostrovie stalo neutralizovaným územím, bude však akceptovať demilitarizáciu prostredníctvom zákazu budovania zariadení vojenského charakteru.¹⁶⁹

V súvislosti s námornými základňami si opäť možno položiť otázku, nakoľko bude možné explicitne formulovaný zákaz zriaďovania námorných základní rozšíriť použitím analógie aj na letecké základne. Už pri posudzovaní iných ustanovení Zmluvy o Svalbarde (predovšetkým v prípade čl.3 ods.1 a 2, resp. čl.4 ods.2) bolo poukázané na skutočnosť, že zodpovedať túto otázku nemožno celkom jednoznačne, nakoľko už v čase prijímania textu Zmluvy nebola otázka civilnej leteckej dopravy, či využitia bojového letectva neznámym fenoménom. Taktiež viaceré medzinárodné dokumenty z daného obdobia venujú príslušnej problematike nezanedbateľný záujem. V kontexte,

¹⁶⁹ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.348 a nasl.*

príbuznom čl.9 Zmluvy o Svalbarde, vo svojom čl.3 Zmluva, týkajúca sa neutralizácie Ålandských ostrovov (1921) uvádza, že sa zakazujú akékoľvek „zariadenia alebo základne vojenského letectva“.¹⁷⁰ Hoci všetky tieto skutočnosti by svedčili skôr v prospech aplikácie reštriktívnej metódy výkladu, s ohľadom na predmet a účel zmluvného textu v prípade Zmluvy o Svalbarde, ako aj v spojitosti s históriou jej vzniku, možno tvrdiť, že by bolo len veľmi ťažko predstaviteľné, prečo by autori textu zmluvy chceli na jednej strane zakázať zriaďovanie námorných základní, na druhej strane by však pripustili vznik leteckých základní. Zásada využívania súostrovia výlučne na mierové účely predstavovala zároveň jeden zo základných výstavbových prvkov celej zmluvy, zakladajúcej medzinárodnoprávny status Svalbardu do budúcnosti, a s ohľadom na predmet a účel zmluvy dokonca jeden zo zásadných dôvodov samotného vzniku takejto zmluvy na pôde Parížskej mierovej konferencie. Bez závažnejších výhrad sa preto možno prikloniť k záveru, prezentovanému prof.Ulfsteinom, podľa ktorého autori zmluvného textu ustanovením výslovného zákazu zriaďovať námorné základne vyjadrili, že existencia takýchto základní by bola v rozpore s mierovým využívaním súostrovia a dôvodom, prečo do textu ustanovenia čl.9 neboli zahrnuté letecké základne bolo, že autori nepredvídali využitie týchto arktických oblastí vojenským letectvom. Je preto namieste aplikovať výklad na základe analógie.¹⁷¹

Druhá oblasť, ktorá je obsiahnutá v čl.9 Zmluvy, predstavuje zákaz budovania opevnení na súostroví. V porovnaní s otázkou námorných základní, v prípade ktorých sa Nórsku zakazuje na jednej strane zriadiť, na strane druhej však čo i len umožniť zriadenie takýchto základní, zákaz, adresovaný vo vzťahu k opevneniam, je formulovaný podstatne užšie, keď čl.9 ustanovuje, že „... Nórsko sa zaväzuje, že (...) nevybuduje žiadne opevnenie v oblastiach, vymedzených v čl.1 (...)“ Uvedený rozdiel znenia môže nepochybne zväzdať k tomu, že Nórsku nie je zakázané povoliť budovanie opevnení iným štátom. Ako však už bolo uvedené vyššie, snaha o využívanie súostrovia výlučne na mierové účely má v kontexte zmluvného systému natoľko esenciálny charakter, že si nemožno predstaviť jediný dôvod, prečo by na jednej strane bolo Nórsku zakázané zriaďovať alebo umožniť zriadenie námorných základní, na druhej strane by sa mu však zakazovalo výlučne budovanie opevnení, pričom umožnenie budovať opevnenia by bolo povolené. Jediný význam zvoleného znenia ustanovenia možno nájsť v snahe autorov textu prostredníctvom príslušnej formulácie zdôrazniť, že v prípade vzniku opevnení budú nevyhnutné stavebné a konštrukčné práce, kým uvedený druh prác nie je nevyhnutný pre zriadenie námornej základne, či kotviska bojových plavidiel.¹⁷² Prostredníctvom výslovného vyjadrenia zákazu umožniť zriadenie námorných základní to

¹⁷⁰ G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nulius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.350.

¹⁷¹ G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nulius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.351. Autor na rovnakom mieste zároveň poukazuje na skutočnosť, že i nórska vláda vo svojom stanovisku z roku 1959 uznala, že zriadenie vojenských letísk na Svalbarde by bolo nezlučiteľné so Zmluvou o Svalbarde (citované dielo v poznámke č.19 na str.351).

¹⁷² Podľa G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nulius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.353.

môže znamenať, že ide o vymedzenie minimálneho možného využitia súostrovia na iné ako mierové účely, dokonca pasívnym konaním zo strany Nórska, ktoré by čo i len mlčky mohlo akceptovať napríklad trvalejšie zakotvenie vojnového loďstva iného štátu. Nakoľko takéto konanie by príslušnou formuláciou čl. 9 bolo neprípustné, stanovuje sa ním rámec, ktorý nemožno prekročiť. Keďže realizácia stavebných a konštrukčných prác pri budovaní vojenských opevnení, či už zo strany Nórska alebo ktoréhokolvek iného štátu by zjavne prekračovala tento rámec, je odôvodnené tvrdiť, že Nórsko by konalo v rozpore s čl. 9 Zmluvy o Svalbarde, ak by sa rozhodlo povoliť iným štátom budovať na súostroví opevnenia.

Ak by sa Nórsko rozhodlo na Svalbarde umiestniť vojenskú jednotku na účely obrany súostrovia, či vytvoriť obrannú zložku z radov lokálneho obyvateľstva, aby tým odvrátilo priamy útok, či hrozbu útoku, a zabránilo tak využitiu súostrovia na vojnové účely, takéto možnosť by bola prípustná. V dejinách nórskej správy súostrovia došlo k uvedenej situácii jediný raz, keď v priebehu 2. svetovej vojny bola na Svalbarde umiestnená nórska vojenská jednotka, počtom nepresahujúca 100 členov.¹⁷³ Súčasnú vybudovanie akýchkoľvek opevnených zariadení vojenskej povahy, ako napr. kasární, či iných zariadení logistickej podpory vojenských jednotiek, pôsobiach v danom prípade na súostroví, by celkom pochopiteľne nebolo v súlade so zásadou mierového využívania súostrovia. Taktiež prostredníctvom nórsko-sovietskej zmluvy z roku 1974 o využívaní nórskeho civilného letiska v Longyearbyen sovietskymi lietadlami bolo dojednané, že letisko bude vyhradené výlučne pre účely civilnej leteckej dopravy a pre účely koordinácie ruskej leteckej dopravy bude ruskej strane povolená prítomnosť maximálne 6 zamestnancov leteckej spoločnosti Aeroflot.¹⁷⁴ Nórsko je preto povinné garantovať, že toto letisko nebude využité ako vojenské letisko, ani nedôjde k jeho opevneniu na vojenské účely, či jeho využitiu ako vojenskej leteckej základne.

Posledný aspekt ustanovenia čl. 9 Zmluvy predstavuje vyjadrenie generálneho zákazu použitia súostrovia na vojnové účely. V porovnaní so zákazom zriadenia námorných základní, či budovania opevnení je tento zákaz adresovaný všeobecne. Územie Svalbardu sa v tomto zmysle nesmie stať dejiskom vojnových operácií, a to ani v prípade, ak by vojnový konflikt vypukol priamo na súostroví, avšak ani vtedy, ak by došlo k rozšíreniu vojnového konfliktu z iného regiónu na súostrovie. Pozícia Nórska a iných štátov je o niečo odlišná v tom, že vyvolanie vojnového konfliktu na Svalbarde zo strany iného štátu by zároveň viedlo k porušeniu nórskej zvrchovanosti, vyplývajúcej z čl. 1 Zmluvy. Kým vyvolaním vojnového konfliktu na Svalbarde zo strany Nórska by sa Nórsko dostalo do rozporu s čl. 9 Zmluvy, nemecké vojnové operácie na súostroví počas 2. svetovej vojny predstavovali súčasne porušenie čl. 1, no rovnako čl. 9 Zmluvy o Svalbarde.

¹⁷³ Rolf Tamnes podáva podrobnú analýzu obranno-politických aspektov v kontexte globálnych geopolitických procesov, súvisiacich so Svalbardom v práci „Svalbard og Stormaktene. Fra ingenmannsland til kald krig (1870-1953)“, in: *Forsvarsstudier*, Nr. 7/1991. Nórska obranná stratégia Svalbardu v priebehu 2. svetovej vojny je prezentovaná na str. 54 a nasl.

¹⁷⁴ Podľa G. Ulfstein: *The Svalbard treaty: From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str. 356, resp. 358.

Všeobecne prevládajúci teoretický názor vedie k záveru, že status Svalbardu v otázke jeho využitia na vojnové účely najlepšie zodpovedá režimu čiastočnej demilitarizácie. Je nevyhnutné poukázať na skutočnosť, že obe autentické verzie Zmluvy o Svalbarde - francúzska a anglická - sa povahou svojej formulácie čiastočne rozchádzajú, ich zjednocujúci význam (v zmysle interpretačnej zásady, obsiahnutej v čl.33 ods. 4 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve) smeruje skôr k zdržanlivejšiemu postoju ako ku konštatovaniu úplnej demilitarizácie.¹⁷⁵ Existuje predsa len istý rozdiel medzi demilitarizáciou geografických území a priestorov, ktoré svojou povahou a ustanoveným medzinárodnoprávnym režimom slúžia na využívanie ľudstvom ako celkom (ako je tomu v prípade Antarktídy, či kozmického priestoru), a Svalbardom, ktorý je medzinárodnou zmluvou zverený jedinému územnému suverénovi, hoci s priznaním konkrétnych práv v prospech ďalších štátov.

Druhým pojmom, objavujúcim sa v literatúre pre vyjadrenie právneho režimu Svalbardu v predmetnom kontexte, je pojem neutralizácia. Hoci tento pojem nie je priamo obsiahnutý v znení Zmluvy o Svalbarde, objavuje sa v prípravných prácach, ako aj v prejavoch následnej praxe štátov.¹⁷⁶ Možno súhlasiť, že hoci je príslušný pojem relatívne vágny, predstavuje svojou povahou vyjadrenie priania autorov zmluvy, aby sa súostrovie na jednej strane nikdy nestalo priamym dejiskom vojny, na strane druhej nebolo ani inak použité na vojnové účely.

Zákaz viacerých vojenských činností v čase mieru, založený článkom 9 Zmluvy o Svalbarde, dodáva opatreniam, ktoré naplňajú pojem demilitarizácie, strategickejší význam, a to nielen v teoretickej, ale najmä v praktickej rovine, zreálňujúc predpoklad pre využívanie súostrovia výlučne na mierové účely. V porovnaní s neutralizáciou, ktorej relevancia prichádza do úvahy skôr v čase vojnového konfliktu, dáva všeobecný rámec mierového využívania územia (teda obmedzením mnohých vojenských činností aj pre obdobie mieru), hoci len v podobe čiastočnej demilitarizácie, predsa len o čosi významnejší argument v prospech vytvorenia presvedčenia o efektívnom modeli a reálnych zárukách mierového využívania územia. V tejto súvislosti bude nevyhnutné vyzdvihnúť skutočnosť, že napriek tomu, že zmluvný základ v zmysle čl.9 Zmluvy zodpovedá režimu čiastočnej demilitarizácie, politika, ktorá je vo vzťahu k súostroviu reálne uskutočňovaná zo strany Nórska, predstavuje stav takmer úplnej demilitarizácie. Možno konštatovať, že prípadné ďalšie zintenzívnenie demilitarizácie Svalbardu nie je možné predpokladať rozšírením rámca Zmluvy o Svalbarde, ale najmä ako súčasť procesov, ktoré budú mať širší geografický, resp. geopolitický rozmer, či už v podobe

¹⁷⁵ G.Ulfstein v diele citovanom vyššie podáva podrobnú analýzu argumentov, podporujúcich, resp. namietajúcich závery o právnom režime Svalbardu ako demilitarizovaného územia (citované dielo na str. 374-378). Kým relatívne jednoznačný postoj Sovietskeho zväzu v prospech úplnej demilitarizácie vo svojej podstate neprekvapuje, ako zaujímavý v otázke demilitarizácie sa javí názor USA, vyjadrený v aide-mémoire z 12.mája 1966 : „The United States believe that while the 1920 Treaty relating to Spitzbergen in effect demilitarizes that area (Art.9), it also recognizes full and absolute sovereignty of Norway over the Archipelago of Spitzbergen.“ (citované dielo, str.375).

¹⁷⁶ Chronológiu názorov na neutralizáciu Svalbardu a príklady príbuzných zmluvných úprav v medzinárodnom práve opäť poskytuje vyššie citované dielo prof.Ulfsteina (na str. 364-367).

snahy o vytvorenie Severskej bezjadrovej zóny (Nordisk Atomvåpenfri Sone / Nordic Nuclear-Weapon-Free Zone) alebo vo forme úplnej demilitarizácie arktického priestoru¹⁷⁷.

4.2. Právo na realizáciu individuálnej a kolektívnej sebaobrany

Čl.51 Charty OSN pripúšťa „prirodzené právo na individuálnu alebo kolektívnu sebaobranu, ak dôjde k ozbrojenému útoku proti členovi OSN“. Z uvedeného vyplýva, že taktiež Nórsku ako členovi OSN prislúcha uvedené právo, ak dôjde k ozbrojenému útoku, smerujúcemu proti jeho územiu. Nakoľko čl.1 Zmluvy o Svalbarde zveruje Nórsku územnú zvrchovanosť, ozbrojený útok, namierený voči súostroviu, bude rovnako zakladať právo Nórska na sebaobranu v zmysle čl.51 Charty OSN

Na druhej strane je celkom zrejmé, že realizácia práva na sebaobranu bude viesť k použitiu súostrovia na iné ako mierové účely a bude tak viesť k istému rozporu s ustanovením čl.9 Zmluvy o Svalbarde, v zmysle ktorého toto územie „nebude nikdy použité na vojnové účely“. Predpokladať, že na základe viazanosti článkom 9 Zmluvy o Svalbarde by Nórsko strácalo právo na sebaobranu, vyplývajúce mu z Charty OSN a formulované ako „prirodzené právo člena OSN“, sa však nejaví byť logické.

Hoci problematika osudu zmlúv po vypuknutí medzinárodného ozbrojeného konfliktu má v teórii medzinárodného práva značne neurčitý charakter, samotné vypuknutie vojnového konfliktu medzi štátmi na základe prevládajúcej mienky ešte samo o sebe nebude viesť k suspendovaniu, či zániku zmluvných vzťahov, ktoré existovali medzi účastníkmi konfliktu.¹⁷⁸ V celom komplexe zmluvných vzťahov bude mať rozhodujúci vplyv na osud zmluvy po vypuknutí konfliktu charakter príslušnej medzinárodnej zmluvy. Anthony Aust vo svojom diele uvádza, že platnosť medzinárodných zmlúv, zakladajúcich osobitné územné režimy, či stanovujúcich štátne hranice, bude pokračovať napriek tomu, že ich reálna aplikácia v praxi bude ovplyvnená ozbrojeným konfliktom.¹⁷⁹ Zmluva o Svalbarde bude svojou povahou nepochybne patriť do tejto kategórie zmlúv. Keďže samotné vypuknutie ozbrojeného konfliktu nebude mať následok na jej ďalšiu platnosť, prichádzajú do úvahy spôsoby zániku zmlúv, prípadne ich suspendovania podľa Viedenského dohovoru o zmluvnom práve. Prípadný útok, namierený proti Svalbardu, bude potom celkom nepopierateľne predstavovať zásadné porušenie tak čl.9, ako aj čl.1 Zmluvy o Svalbarde, čím v zmysle čl.60 ods.3 Viedenského dohovoru

¹⁷⁷ Podľa G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.389.

¹⁷⁸ I.Brownlie : *Principles of Public International Law*. Oxford University Press, Oxford, 2003, str.592.

¹⁷⁹ A.Aust : *Modern Treaty Law and Practice*. Cambridge University Press, Cambridge, 2000, str.244. Podobne v tomto kontexte hovorí McNair o „medzinárodných zmluvách, ustanovujúcich, vytvárajúcich alebo upravujúcich trvalý právny vzťah alebo trvalý režim, príp. status“, in : *The Law of Treaties*. Clarendon Press, Oxford, 1961, na str.705.

bude zakladať stav podstatného porušenia zmluvy (*material breach of a treaty*).¹⁸⁰ Takéto porušenie by následne oprávňovalo Nórsko k postupu podľa čl.60 ods.2, písm b) Viedenského dohovoru, vedúc k suspendovaniu Zmluvy o Svalbarde ako celku alebo osobitne ustanovenia čl.9 vo vzťahu k porušiteľovi. Nakoľko suspendovanie čl.9 o zákaze použitia súostrovia na vojnové účely vo vzťahu k porušiteľovi tohto ustanovenia spôsobí, že Nórsko už uvedeným zákazom nebude viazané, bude môcť prikrôčiť k uskutočneniu práva individuálnej, či kolektívnej sebaobrany. Rovnaké východisko možno formulovať v už uvedenom prípade nemeckých vojnových operácií na súostroví v priebehu 2.svetovej vojny. Nemecko, na jednej strane, porušilo ustanovenia Zmluvy o Svalbarde, pričom Nórsko a príslušníci Spojeneckých vojsk boli oprávnení realizovať právo Nórska na kolektívnu sebaobranu.

4.3. Členstvo Nórska v NATO

V súvislosti s členstvom Nórska v NATO došlo v decembri 1950 k podriadeniu Svalbardu pod spoločné Severoatlantické velenie v rámci systému kolektívnej obrany členských štátov NATO. Tomuto kroku predchádzalo vyslovenie súhlasu zo strany Stortingu. S ohľadom na ustanovenia Zmluvy o Svalbarde, súvisiace s obmedzením využívania súostrovia výlučne na mierové účely, išlo o pomerne rozporuplný krok. Niet preto divu, že protestné reakcie zo strany ZSSR nenechali na seba dlho čakať. V protestnej nóte zo dňa 15.októbra 1951 sovietska vláda „(...) poukazuje na skutočnosť, že povolenie prijímať rozhodnutia vojenskej povahy v námornom priestore Svalbardu a Medvedieho ostrova (Bjørnøya), zverené ozbrojeným zložkám aliancie pod americkým velením, je zo strany nórskej vlády v otvorenom rozpore so Zmluvou o Svalbarde. (...) Využitie Svalbardu a Medvedieho ostrova na vojenské účely Severoatlantickým velením predstavuje hrubé porušenie právneho režimu týchto ostrovov, čo v nadväznosti na vyššie uvedené bude predstavovať porušenie osobitných záujmov a bezpečnosti Sovietskeho zväzu.“¹⁸¹ Vo svojej odpovedi prostredníctvom nóty zo dňa 30.októbra 1951, Nórsko konštatuje, že „(...) v súlade so záväzkami, ktoré na seba prevzalo na základe Zmluvy, nórska vláda nevybudovala, ani v budúcnosti nevybuduje žiadne vojenské opevnenie, ani vojenskú základňu na území Svalbardu, či Medvedieho ostrova. Nepovolí ani

¹⁸⁰ Na základe čl.60 ods.3, písm.b) Viedenského dohovoru o zmluvnom práve predstavuje podstatné porušenie zmluvy porušenie takého ustanovenia, ktoré je podstatné z hľadiska plnenia predmetu a účelu zmluvy. Ian Sinclair uvádza dôvody, pre ktoré sa Komisia OSN pre medzinárodné právo rozhodla dať prednosť použitiu pojmu „material breach“ pred „fundamental breach“ v znení uvedeného ustanovenia dohovoru (in : *The Vienna Convention on the Law of Treaties*. Manchester University Press, Manchester, 1984, str.189 a nasl). V tomto kontexte možno poukázať na absenciu presného prekladu pojmu „material breach“, ktorý by zodpovedal rozdielu voči nepatrne silnejšiemu pojmu „fundamental breach“. V tejto práci sa z uvedeného dôvodu prikláňam k ekvivalentu, použitému Č.Čepelkom v práci : *Právo medzinárodných smluv. Vídeňská úmluva o smluvnom práve (1969) s komentárom*. Karolinum, Praha, 1999.

¹⁸¹ Podľa G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.368-9.

žiadnemu inému štátu, aby sa tak stalo."¹⁸² Sovietsky zväz nótou z 12.novembra 1951 berie na vedomie vyhlásenie Nórska, vyhlasuje však, že „(..) už len samotná skutočnosť, že Svalbard a Medvedí ostrov boli odovzdané pod najvyššie velenie tzv Severoatlantického námorného velenia, stojí v rozpore s Parížskou zmluvou z 9.februára 1920. (..) Konanie zo strany nórskej vlády nemôže Vláda Sovietskeho zväzu posudzovať inak, ako akt nepriateľskej povahy vo vzťahu k ZSSR, nezlučiteľný so záväzkami Nórska na základe uvedenej medzinárodnej zmluvy Sovietsky zväz v nadväznosti nemôže konanie Nórska považovať za také, ktoré by bolo v súlade s jeho medzinárodnoprávnymi záväzkami."¹⁸³

Severoatlantická zmluva z roku 1949, ktorá založila NATO ako medzinárodnú organizáciu kolektívnej bezpečnosti, vo svojom čl.5 zakladá vzájomné záväzky svojich členov. V zmysle uvedeného článku každý ozbrojený útok, namierený proti niektorému z členov organizácie, bude považovaný za útok proti všetkým jej členom. V prípade takéhoto útoku sa ostatné zmluvné strany zaväzujú poskytnúť podporu zmluvnej strane (zmluvným stranám), proti ktorej útok smeroval, tým, že každá z nich jednotlivo, ako aj v súčinnosti s ostatnými členmi organizácie uskutoční také opatrenia, vrátane použitia ozbrojenej sily, ktoré bude považovať za nevyhnutné na obnovenie a zachovanie bezpečnosti v oblasti severného Atlantiku.

Ako už bolo uvedené v otázke práva Nórska na realizáciu individuálnej a kolektívnej sebaobranu vo vzťahu k územia Svalbardu, čl.9 Zmluvy o Svalbarde nemá vplyv na právo sebaobranu Nórska v prípade útoku, ktorý bude namierený proti súostroviu. Popri práve na individuálnu sebaobranu bude kolektívna sebaobrana prichádzať do úvahy nielen v reakcii na samotný útok, ale nepochybne aj vopred, a to uzavretím zmluvných vzťahov s ďalšími štátmi pre prípad napadnutia, teda postupom, ako tomu bolo v prípade Severoatlantickej zmluvy. Je nevyhnutné poukázať na skutočnosť, že len samotné členstvo v NATO nezaväzuje Nórsko k budovaniu námorných základní, či opevnení. Ustanovenie čl.5 Severoatlantickej zmluvy, zakladajúcej právnu náplň systému kolektívnej bezpečnosti NATO, preto v zmysle uvedeného nebude v rozpore so záväzkami, vyplývajúcimi Nórsku podľa čl.9 Zmluvy o Svalbarde, pokiaľ ide o právo Nórska na sebaobranu vo vzťahu k Svalbardu.

Nesúlads norského členstva v NATO so záväzkami Nórska na základe Zmluvy o Svalbarde, namietaný zo strany ZSSR, nemožno konštatovať ani v prípade argumentu, že podriadenie Svalbardu Severoatlantickému námornému veleniu predstavuje zo strany Nórska obmedzenie jeho formálnej, či reálnej zvrchovanosti v prípade vojny. Napriek členstvu v NATO nestratilo Nórsko formálnu kontrolu nad obranou štátneho územia, vo vzťahu ku ktorému vystupuje ako územný suverén. Uvedené tvrdenie možno o to viac zdôrazniť nepopierateľnou skutočnosťou, že v prípade NATO ide o medzivládnu spoluprácu štátov na úrovni klasickej medzinárodnej organizácie v zmysle

¹⁸² Podľa G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.349.*

¹⁸³ Podľa G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.369.*

medzinárodného práva. Rozhodne preto nebude možné hovoriť o postúpení zvrchovaných práv na túto medzinárodnú organizáciu, ale len o vytvorení efektívneho rámca pre obranu nórskeho štátneho územia v prípade jeho napadnutia, a to podriadením súostrovia pod systém kolektívnej bezpečnosti, vytvorený pre oblasť severného Atlantiku. Ako už bolo uvedené v predchádzajúcom, právo Nórska na sebaobranu sa mimo iného prejavuje tým, že Nórsko má právo slobodne rozhodnúť, či toto prirodzené právo, vyplývajúce mu z medzinárodného práva, bude realizovať individuálne alebo združením sa s inými štátmi, vytvárajúc predpoklady pre kolektívnu sebaobranu v prípade napadnutia. V tomto svetle je nevyhnutné vnímať aj krok Nórska, vedúci k členstvu v NATO a podriadenie Svalbardu pod Severoatlantické velenie pre prípad útoku, ktorý by smeroval proti súostroviu.

5. Status príľahlých námorných oblastí v kontexte medzinárodnoprávneho režimu Svalbardu

V období, keď dostupnosť nerastných surovín v celosvetovom meradle prestáva byť samozrejmosťou a súčasne sa naliehavou stáva potreba ochrany životného prostredia, predstavuje efektívne využívanie rozsiahlych priestorov svetových morí a oceánov otázku mimoriadneho významu. Nezanedbateľným, aktuálnym medzinárodnoprávnym problémom je však v tomto kontexte vymedzenie hraníc námorných oblastí medzi jednotlivými pobrežnými štátmi. Nemožnosť celkom jednoznačného vytýčenia hraníc námorných oblastí, na ktorých využívanie si často uplatňuje nárok niekoľko štátov, vedie k vážnej hrozbe pre dotknuté ekosystémy morí a oceánov. Oblasť Barentsovho mora, vyznačujúca sa bohatým výskytom námorných lovísk, no zároveň predpokladanými rozsiahlymi podmorskými náleziskami ropy a zemného plynu, predstavuje v danej súvislosti takmer modelový príklad.

Súostrovie Svalbard, rozprestierajúce sa približne 350 námorných míľ severne od severného pobrežia Nórska, ohraničuje Barentsovo more na severozápade. Juhozápadne od južného cípu Svalbardu prebieha hranica Barentsovho mora z Nórskym morom, smerom na severozápad od rovnakého bodu sa Barentsovo more stretáva s Grónskym morom. Približne 130 námorných míľ južne od Svalbardu sa v Barentsovom mori nachádza samostatne ležiaci Medvedí ostrov (Bjørnøya). Nakoľko priemerná hĺbka Barentsovho mora dosahuje len okolo 229 metrov, z geologického hľadiska predstavuje celé jeho morské dno kontinentálny šelf, ako časť najväčšieho kontinuálneho kontinentálneho šelfu zemského povrchu, siahajúceho na západe od Barentsovho mora niekoľko stoviek námorných míľ smerom na východ a sever.¹⁸⁴

Ako predmet pozornosti v otázke využívania žijúcich a nerastných zdrojov Barentsovho mora je tento geografický priestor neobvyklý hneď z viacerých hľadísk. Na jednej strane je pevninsky ohraničený výlučne územiaми dvoch príľahlých pobrežných štátov, ktorými sú Nórsko (na juhozápade pobrežím pevninského Nórska a na severozápade súostrovím Svalbard) a Ruská federácia (na juhu a juhovýchode pobrežím Ruska, na východe a severe ruskými ostrovmi Nová Zem, resp. Zem Františka Jozefa), na strane druhej je využívanie Barentsovho mora komplikované nedoriešenosťou právnych otázok. Tá sa odráža predovšetkým v absencii dohody oboch štátov na vymedzení spoločných hraníc námorných oblastí, druhým nevyriešeným právnym problémom je potom otázka, či Zmluvu o Svalbarde bude možné aplikovať aj na námorné oblasti, mimo územných vôd súostrovia. Ak by Zmluva bola popri územnom mori súostrovia aplikovateľná aj na ostatné námorné zóny (výlučná ekonomická zóna, podmorská plytčina), viac než 40 štátov, ktoré sú signatármi Zmluvy, by na základe zásady zákazu diskriminácie malo právo využívať zdroje týchto námorných zón. V opačnom prípade,

¹⁸⁴ Podľa : Robin Churchill, Geir Ulfstein : *Marine Management in Disputed Areas. The Case of the Barents Sea*. Routledge, London, New York, 1992, na str. 4-8.

teda ak by územný rozsah Zmluvy nebolo možné rozšíriť na námorné oblasti, využívanie námorných zdrojov a ťažba nerastných surovín z morského dna by bola výlučnou doménou Nórska, ako územného suveréna.¹⁸⁵

Podobne, ako v prípade mnohých ďalších evolučných tendencií, majúcich dopad na odlišné posudzovanie viacerých právnych otázok oproti doslovnému výkladu textu Zmluvy o Svalbarde, možno aj vo vzťahu k aspektom medzinárodného morského práva konštatovať, že táto v súčasnosti už celkom neodmysliteľná oblasť medzinárodného práva sa v čase prijatia Zmluvy o Svalbarde nachádzala v takom štádiu svojho vývoja, že sa javí byť celkom pochopiteľné, že právne inštitúty ako podmorská plytčina, či výlučná ekonomická zóna sa v texte Zmluvy o Svalbarde nevyskytujú. Článok 2 ods.1 Zmluvy sa však zmieňuje o územných vodách oblasti, vymedzenej v čl.1.

5.1. Právny režim územného mora Svalbardu

Územné more¹⁸⁶ predstavuje v medzinárodnom morskom práve prvú námornú zónu, nadväzujúcu na vnútorné vody, tvoriace súčasť štátneho územia príslušného pobrežného štátu. Hoci sú zvrchované práva pobrežného štátu rozšírené aj na oblasť územného mora, v zmysle čl.3 Dohovoru o morskom práve nepresahujú šírku 12 námorných míľ, právo pokojného prechodu cez územné more v prospech ostatných štátov spôsobuje, že charakter zvrchovaných práv vo vzťahu k územnému moru má v porovnaní s právami voči pevninskej časti štátneho územia (vrátane jeho vnútorných vôd) predsa len o niečo obmedzenejší charakter.¹⁸⁷

Zmluva o Svalbarde, okrem už spomínaného čl.2 ods.1, zahŕňa ďalšie ustanovenia, z ktorých výslovne vyplýva, že príslušné ustanovenia sa okrem pevninského územia vzťahujú aj na územné more súostrovia. K tomuto námornému priestoru sa vzťahuje právo príslušníkov zmluvných strán na uskutočňovanie rybolovu a lovu (čl.2 ods.1), právo Nórska realizovať ochranu prírodného prostredia (čl.2 ods.2), právo príslušníkov zmluvných strán na uskutočňovanie námorných, priemyselných, ťažobných alebo obchodných činností (čl.3 ods.2) a v neposlednom rade ich právo na vstup a zotrvanie vo „vodách, fjordoch a prístavoch“ vymedzenej oblasti (čl.3 ods.1). Hoci posledné z uvedených ustanovení má nepatrne odlišné vyjadrenie a použitím pojmu „vody“ pomerne neurčitý obsah, možno súhlasiť s prof.Ulfsteinom v závere, že nakoľko cieľom ustanovenia je umožniť vstup príslušníkov jednotlivých zmluvných strán na zmluvne vymedzené územie za účelom uskutočňovania

¹⁸⁵ Podľa : R.Churchill, G.Ulfstein : *Marine Management in Disputed Areas. The Case of the Barents Sea.* Routledge, London, New York, 1992, str.1.

¹⁸⁶ Preklad pojmu „territorial sea“ (na základe čl.2 Dohovoru o morskom práve z roku 1982) príp. „territorial waters“ sa u jednotlivých predstaviteľov vedy medzinárodného práva odlišuje a objavuje sa v tvaroch „pobrežné more/vody“, „územné more/vody“, či „teritoriálne more/vody“. (pozn.autora)

¹⁸⁷ Podľa : R.Churchill, V.Lowe : *The Law of the Sea.* Manchester University Press, Manchester, 1999, str.75.

konkrétnych hospodárskych činností (v zmysle čl.3 ods.2) v „územných vodách“, právo slobodného prístupu sa musí nevyhnutne vzťahovať na rovnako vymedzenú oblasť¹⁸⁸.

Od prijatia Dohovoru o územnom mori a priľahlom pásme v roku 1958 existuje v medzinárodnom práve úzka spojitosť medzi pevninským územím štátu a námornými oblasťami, patriacimi do jeho jurisdikcie.¹⁸⁹ Hoci pojem „territory“, použitý v anglickej verzii Zmluvy o Svalbarde, zodpovedá skôr obmedzeniu na pevninskú časť územia štátu, slovné spojenie „les régions visées à l'article 1er“, obsiahnuté vo francúzskom znení, nemusí byť nevyhnutne obmedzujúce na pevninu. Možno preto tvrdiť, že ak čl.29 Viedenského dohovoru o zmluvnom práve vo vzťahu k medzinárodnej zmluve ustanovuje, že „pokiaľ zo zmluvy nevyplýva alebo z nej nie je inak zjavný iný úmysel, zaväzuje zmluva každú zmluvnú stranu vo vzťahu k celému jej územiu“, mala by sa medzinárodná zmluva, aplikovaná na pevninské územie, vzťahovať aj na územné vody pobrežného štátu. Na príklade viacerých ustanovení Zmluvy o Svalbarde zároveň možno poprieť, že absencia ich výslovnej formulácie v spojení s územnými vodami by bola prejavom úmyslu zmluvných strán obmedziť aplikáciu príslušných ustanovení výlučne na pevninskú časť Svalbardu. Nezdá sa byť logické, z akého dôvodu by ustanovenie čl.8 ods.2 Zmluvy, týkajúce sa obmedzenia daňovej povinnosti, nemalo byť aplikované aj na územné more, resp. prečo by zákaz použitia Svalbardu na vojenské účely mal byť obmedzený len na pevninskú časť súostrovia. O to viac, že príslušné ustanovenie výslovne zakazuje zriadenie námorných základní „v oblastiach, vymedzených v čl.1“. Vo vzťahu ku geografickému vymedzeniu čl.1, na ktoré odkazujú všetky ďalšie ustanovenia Zmluvy, možno preto konštatovať, že vymedzené oblasti zahŕňajú aj územné vody vymenovaných území. Za jediné vysvetlenie, prečo niektoré z ustanovení Zmluvy výslovne uvádzajú územné more (ako v prípade čl. 2 a 3), možno považovať spojenie tejto formulácie s činnosťami, akými sú rybolov a námorná plavba, pri ktorých bola zrejme ich tradičná spojitosť s námornými oblasťami, čím malo dôjsť k zdôrazneniu ich námorného charakteru.¹⁹⁰ V nadväznosti na uvedené možno preto vysloviť záver, že všetky ustanovenia Zmluvy budú rovnako aplikovateľné na pevninské územie súostrovia, ako aj na jeho územné more.

¹⁸⁸ G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nulius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.411, rovnako R.Churchill, G.Ulfstein : *Marine Management in Disputed Areas. The Case of the Barents Sea*. Routledge, London, New York, 1992, str.33-34.

¹⁸⁹ Na základe čl.1 ods.1 Dohovoru : „The sovereignty of a State extends, beyond its land territory and its internal waters, to a belt of sea adjacent to its coast, described as the territorial sea.“ Medzinárodný súdny dvor vo svojej praxi túto zásadu označuje vyjadrením „the land dominates the sea“. (in : *The North Sea Continental Shelf Case, ICJ Reports, 1969, par.96, Aegean Sea Continental Shelf Case, ICJ Reports, 1978, par.86, resp. Case concerning Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain, ICJ Reports, 2001, par.185.*)

¹⁹⁰ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nulius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.414.

5.2. Aplikovateľnosť Zmluvy o Svalbarde na námorné oblasti za hranicou územného mora

Nárok štátov vo vzťahu k námorným oblastiam za hranicou územného mora sa vo svojej podstate odvíja od výkonu zvrchovaných práv k pevninskému územiu pobrežného štátu. Ako bolo uvedené v predchádzajúcom, skutočnosť, že na základe čl.1 Zmluvy o Svalbarde požíva Nórsko územnú suverenitu nad zmluvne vymedzenými územiami, zahŕňajúcimi ich územné vody, dáva plný predpoklad na to, aby bolo právom Nórska realizovať zvrchované práva aj vo vzťahu k námorným zónam, ktoré presahujú hranice územných vôd Svalbardu. Príslušný nárok vyplýva Nórsku na základe pravidiel medzinárodného morského práva¹⁹¹ vo vzťahu k tzv. prífahlému pásmu (na základe čl.33 Dohovoru o morskom práve), výlučnej ekonomickej zóne (v zmysle čl.55 Dohovoru) a k podmorskej plytčine (čl 76 Dohovoru). Bude nevyhnutné zdôrazniť, že na tomto fakte nič nemení ani ostrovný (súostrovný) charakter územia Svalbardu. S výnimkou skalných útvarov, resp útesov, ktoré sú nespôsobilé na trvalé osídlenie alebo neumožňujú hospodársku sebestačnosť, a ktoré v zmysle čl.121 ods 3 Dohovoru o morskom práve nedisponujú výlučnou ekonomickou zónou a podmorskou plytčinou, sú všetky ostrovy spôsobilé na vymedzenie vyššie uvedených námorných zón (čl.121 ods 2) Vo vzťahu k Svalbardu možno konštatovať, že vymedzeniu ustanovenia čl 121 ods.3 Dohovoru bude zodpovedať hneď niekoľko desiatok ostrovčekov, útesov, či iných skalných útvarov. Nakoľko sa však nachádzajú v relatívne tesnej blízkosti niektorého z väčších ostrovov súostrovia, budú predstavovať súčasť ich námorných zón, a vymedzenie výlučnej ekonomickej zóny, či podmorskej plytčiny v ich prípade nebude mať zásadnejší praktický význam. Jedinými ostrovmi, pri ktorých s ohľadom na ich vzdialenosť od hlavnej ostrovnej skupiny by posudzovanie dopadu ustanovenia čl.121 ods.3 Dohovoru o morskom práve vôbec mohlo mať nejaký význam pre vytýčenie námorných zón, sú Medvedí ostrov (Bjørnøya) a Ostrov nádeje (Hopen). Hoci je otázne, nakoľko možno oba ostrovy považovať za hospodársky sebestačné, už len samotná rozloha oboch ostrovov - ostrov Hopen so 47 km² a Medvedí ostrov dokonca s rozlohou 178 km² - nezodpovedá snáď ani najextenzívnejšiemu poňatiu pojmov „útes“, či „skalný útvar“.¹⁹² Oba ostrovy sú zároveň počas celého roka trvalo obývané malou skupinou výskumníkov a meteorológov.

V podobnom duchu možno poukázať na aktuálnu prax Medzinárodného súdneho dvora, ktorý v rozsudku z roku 2001 v otázke námornej delimitácie a úpravy niektorých ďalších územných otázok medzi Katarom a Bahrajnom konštatoval, že ostrovy, bez ohľadu na svoju veľkosť, disponujú v medzinárodnom práve (na základe Dohovoru o morskom práve, vyplývajúc z medzinárodného obyčajového práva) v plnom rozsahu právami vo vzťahu k námorným oblastiam, ako je tomu v prípade

¹⁹¹ *Až do nadobudnutia účinnosti Dohovoru o morskom práve 16.novembra 1994 predstavovala medzinárodnoprávna úprava morského práva z podstatnej časti medzinárodné obyčajové právo, ktoré Dohovor, prijatý už v roku 1982, kodifikoval. Vo vzťahu k dohovorom z roku 1958 (Dohovor o územnom mori a prífahlom pásmo, Dohovor o širom mori, Dohovor o podmorskej plytčine a Dohovor o rybolove a ochrane žijúcich organizmov šireho mora), ktorých obsah je vo veľkej časti taktiež uznaný za medzinárodné obyčajové právo, má Dohovor o morskom práve prednosť v zmysle svojho čl.311. (pozn. autora)*

¹⁹² *R.Churchill, G.Ulfstein : Marine Management in Disputed Areas. The Case of the Barents Sea. Routledge, London, New York, 1992, str.39.*

iných pevninských území.¹⁹³ Možno následne tvrdiť, že neexistuje žiadna skutočnosť, ktorá by Nórsku bránila vo vymedzení námorných zón pre územie Svalbardu.

Otázka, spojená s aplikovateľnosťou Zmluvy na námorné oblasti za hranicou územných vôd Svalbardu, však napriek uvedenému patrí medzi najspornejšie aspekty právneho režimu Svalbardu vôbec. Je celkom zrejmé, že teoretický záujem o túto otázku, a to tak v nórskej vnútroštátnej odbornej diskusii, ako aj z medzinárodného hľadiska, je spojený osobitne s podmorskou plytčinou, obklopujúcou Svalbard, dávajúc reálne predpoklady výskytu významných ložísk nerastných surovín, z nich najmä zemného plynu a ropy. Jeden z dostupných odhadov uvádza, že až 35% všetkých doteraz neobjavených ložísk ropy a zemného plynu, predpokladaných v oblasti nórskej podmorskej plytčiny, by sa mohlo nachádzať práve v Barentsovom mori.¹⁹⁴

Oficiálne stanovisko Nórska v danej otázke vychádza z tvrdenia, že znenie textu Zmluvy o Svalbarde pripúšťa použitie jej ustanovení výlučne na územné more, a popiera teda alternatívu rozšírenia aplikácie jej ustanovení tak v prípade podmorskej plytčiny, ako aj výlučnej ekonomickej zóny. Existuje však aj druhý, podporný, no nemenej presvedčivý argument, smerujúci k rovnakému záveru. Podľa neho Svalbard nemá samostatnú podmorskú plytčinu, pričom samotné súostrovie sa rozkladá na súvislom kontinentálnom šelfe, siahajúcom od severného pobrežia Nórska až po Svalbard. Ako už napokon bolo spomenuté, z geologického hľadiska predstavuje celé morské dno Barentsovho mora súvislú podmorskú plytčinu, čo nepochybne podporuje nórsky argument. Právnym dosahom takéhoto charakteru morského dna bude, že Nórsko bude požívať práva, vyplývajúce mu vo vzťahu k podmorskej plytčine z medzinárodného práva, bez ohľadu na geografický rozsah aplikovateľnosti Zmluvy o Svalbarde.¹⁹⁵ Azda najzraniteľnejší predstaviteľ nórskej koncepcie, prof. Fleischer, poukazuje na to, že pravidlá delimitácie námorných zón, vyplývajúce z medzinárodného práva, prichádzajú do úvahy len tam, kde je nevyhnutné stanoviť námornú hranicu dvoch štátov vo vzťahu k súvislému kontinentálnemu šelfu. Nakoľko Svalbard vo vzťahu k Nórsku nie je „iným štátom“, posudzovanie otázky kontinentálneho šelfu Svalbardu je celkom irelevantné, keďže „šelf Svalbardu“ nemá samostatný charakter, ale predstavuje len súčasť kontinuálneho šelfu nórskej pevniny.¹⁹⁶

¹⁹³ „(...) in accordance with Article 121, paragraph 2, of the 1982 Convention on the Law of the Sea, which reflects customary international law, islands, regardless of their size, in this respect enjoy the same status, and therefore generate the same maritime rights, as other land territory.“ (Case concerning Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain, ICJ Reports, 2001, par.185.)

¹⁹⁴ St.meld. nr.26 (1993-94), str.42.

¹⁹⁵ St.meld. nr.30 (1973-74), str.67.

¹⁹⁶ C.A.Fleischer : Folkerett. Universitetsforlaget, Oslo, 2000, str.133 a nasl.

Prax Medzinárodného súdneho dvora v pomerne frekventovanej otázke delimitácie hraníc námorných zón medzi jednotlivými štátmi poukazuje na skutočnosť, že problém vymedzenia podmorskej plytčiny vo vzťahu k Svalbardu nemožno posudzovať izolovane od vymedzenia ostatných námorných zón. Aplikačná prax sa vyznačuje predovšetkým úzkou spojitosťou medzi podmorskou plytčinou a výlučnou ekonomickou zónou. Na takýto charakter oboch inštitútov medzinárodného morského práva poukázal MSD v otázke delimitácie hraníc námorných zón medzi Grónskom a nórskym ostrovom Jan Mayen, v ktorej sa odvoláva už na svoju predchádzajúcu prax v prípade, týkajúcom sa určenia práv k podmorskej plytčine v priestore námorných vôd medzi Líbyou a Maltou.¹⁹⁷ Totožný prístup v prípade podmorskej plytčiny a výlučnej ekonomickej zóny sa prejavuje aj v ďalších rozhodnutiach MSD, rovnako v už citovanom medzinárodnom spore medzi Katarom a Bahrajnom, kde Súd ako konečné kritérium pre vymedzenie hraníc námorných oblastí taktiež zvolil jednotný postup vytýčením jednotnej hranice pre výlučnú ekonomickú zónu a ohraničenie podmorskej plytčiny oboch štátov. Súd tento prístup označuje ako „the concept of single maritime boundary“¹⁹⁸

S poukázaním na spojitosť medzi inštitútom podmorskej plytčiny a výlučnej ekonomickej zóny tvrdenie, žeorské dno v priestore medzi severným pobrežím územia pevninského Nórska a súostrovím Svalbard má charakter kontinuálnej podmorskej plytčiny, nevyznieva ako postačujúce. Keďže vzdialenosť Svalbardu od nórskej pevniny predstavuje viac než 200 námorných míľ, 200-míľová výlučná ekonomická zóna Svalbardu bude vyplývať zo zvrchovaných práv Nórska vo vzťahu k súostroviu, a bude preto nezávislá od súčasnej existencie 200-míľovej zóny, vymedzenej územím pevninského Nórska. Okruh práv Nórska k podmorskej plytčine sa teda rovnako musí odvíjať od nórskeho zvrchovaného práva vo vzťahu k Svalbardu. Aplikačná prax, prax štátov, ako aj aktuálna odborná diskusia v oblasti medzinárodného morského práva naznačuje nemálo argumentov v prospech vnímania vzájomnej spojitosti inštitútov výlučnej ekonomickej zóny a podmorskej plytčiny, ako relatívne jednotnej koncepcie spojenia práv pobrežného štátu, vyplývajúcich z medzinárodného práva vo vzťahu k pásu námorných vôd v šírke 200 námorných míľ a k oblasti podmorskej plytčiny, nachádzajúcej sa na morskom dne pod týmito námornými vodami¹⁹⁹. Aj z tohto dôvodu by bolo celkom neprirodzeným riešením, posudzovať oba inštitúty v danom konkrétnom prípade na sebe nezávisle. Svalbard síce vo vzťahu k Nórsku nie je „iným štátom“, v čom možno s prof. Fleischerom nepochybné súhlasiť, ak by ním však bol, prípadne bol súčasťou niektorého iného štátu, mala by opodstatnenie otázka delimitácie hraníc námorných zón medzi Nórskom a Svalbardom. V tomto hypotetickom prípade by súvislý kontinentálny šelf bol rozdelený na kontinentálny šelf pevninského Nórska a kontinentálny šelf Svalbardu. Nie je celkom bez významu, že Dánsko v medzinárodnom

¹⁹⁷ „...the two institutions - continental shelf and the exclusive economic zone - are linked together in modern law.“ (Case concerning Maritime Delimitation in the Area between Greenland and Jan Mayen, ICJ Reports, 1993, par.46.)

¹⁹⁸ Case concerning Maritime Delimitation and Territorial Questions between Qatar and Bahrain, ICJ Reports, 2001, par.169 a nasl.

¹⁹⁹ Podľa : R.Churchill, V.Lowe : The Law of the Sea, Manchester University Press, Manchester, 1999, str.160-163, resp.192-196.

spore o delimitáciu hraníc námorných zón medzi Grónskom a ostrovom Jan Mayen poukázalo práve na delimitáciu medzi Nórskom a Svalbardom. Súd sa však nevyjadril, či v tomto prípade delimitáciu považuje za medzinárodnú, či výlučne otázku vnútroštátneho záujmu. Sudca Fischer však vo svojom nesúhlasnom stanovisku uviedol, že „...delimitácia, týkajúca sa Medvedieho ostrova, hoci ide o delimitáciu medzi dvoma nóorskymi územiami, má medzinárodné aspekty...“²⁰⁰

Zdôrazňujúc odôvodnenie MSD v medzinárodnom spore, týkajúcom sa námornej delimitácie medzi Katarom a Bahrajnom, podľa ktorého je každé pevninské územie, vrátane ostrovov, spôsobilé na základe medzinárodného práva disponovať právami k námorným oblastiam, možno právo Svalbardu na vymedzenie podmorskej plytčiny považovať za primerané. Na podporu tohto tvrdenia sa príznačným javí výrok arbitrážneho súdu v spore o delimitáciu námorných oblastí v blízkosti francúzskych ostrovov St.Pierre a Miquelon, v ktorom súd zamietol nárok Kanady na súvislú podmorskú plytčinu kanadskej pevniny vzhľadom na existenciu týchto ostrovov, tvrdiac, že „...každý pobrežný segment má svoj vlastný podiel súvislého šelfu.“ Nemenej významným je potom vyjadrenie, že rozsah námorných práv nezávisí od politického statusu ostrovov.²⁰¹ Vzhľadom na nepopierateľnú skutočnosť, že Svalbard požíva právny režim, ktorý ho odlišuje od právneho charakteru územia pevninského Nórska, vymedzenie vlastného podielu vo vzťahu k súvislej podmorskej plytčine bude mať vo svetle výroku arbitrážneho súdu v mnohých črtách analogického prípadu svoje opodstatnenie.

Existujú však aj prípady, v ktorých došlo k vymedzeniu hraníc námorných oblastí medzi dvoma územnými jednotkami, ku ktorým sa viažu práva jedného štátu. Stalo sa tak v prípade vymedzenia hraníc rybolovných zón Spojeného kráľovstva Veľkej Británie a Severného Írska na jednej strane a rybolovných zón samosprávneho závislého územia britskej koruny - ostrova Man - na strane druhej. Dôvodom uvedeného kroku bolo, že kým v rybolovnej zóne Spojeného kráľovstva sa s ohľadom na jeho členstvo v Európskych spoločenstvách uplatňuje spoločná rybolovná politika ES, vo vzťahu k rybolovnej zóne ostrova Man, ktorý stojí mimo ES, dochádza len k rámcovému uplatňovaniu rybolovnej politiky ES.²⁰²

Na podklade stručného exkurzu k nórskej vnútroštátnej právnej úprave nemožno v posudzovanom kontexte opomenúť skutočnosť, že aj Nórsko prinajmenej v jednom prípade pristúpilo k uskutočneniu delimitácie námorných zón v námorných vodách medzi pevninskou časťou Nórska a súostrovím Svalbard. Zákon č. 91 zo 17.decembra 1976 o nórskej výlučnej ekonomickej

²⁰⁰ G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.424-425, v poznámke č.42.

²⁰¹ „...in the view of this Court there are no grounds for contending that the extent of the maritime rights of an island depends on its political status.“ (Case concerning Delimitation of Maritime Areas / St.Pierre and Miquelon, 1992), podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.424.

²⁰² R.Churchill, G.Ulfstein : *Marine Management in Disputed Areas. The Case of the Barents Sea*. Routledge, London, New York, 1992, str.44.

zónu vo svojom § 1 vymedzil vonkajšiu hranicu tejto námornej zóny vzdialenosťou 200 námorných míľ od ustanovených základných línií. Kráľovské nariadenie č. 6 z 3. júna 1977 o ochrannom rybolovnom pásme Svalbardu v doplnení vyššie uvedeného zákona však prišlo k obmedzeniu ochranného rybolovného pásma, vymedzeného v šírke 200 námorných míľ od ustanovených základných línií Svalbardu, vo vzťahu k výlučnej ekonomickej zóne nórskej pevniny (§ 1 nariadenia). V praxi bude príslušná vnútroštátna právna úprava viesť k tomu, že tam, kde vzdialenosť medzi nórskou pevninou a Svalbardom nedosiahne 400 námorných míľ, bude rozsah ochranného rybolovného pásma Svalbardu obmedzený v prospech plného rozsahu 200-míľovej výlučnej ekonomickej zóny nórskej pevniny, ktorej vonkajšie ohraničenie bude zároveň predstavovať vonkajšie ohraničenie ochranného rybolovného pásma Svalbardu. Možno súhlasiť s názorom, že rozhodnutie Nórska znadiť pre Svalbard „len“ ochranné rybolovné pásmo, v ktorom sa uplatňuje zákaz diskriminácie²⁰³, namiesto výlučnej ekonomickej zóny so súvisiacim výlučným právom nórskeho rybárstva, svedčí v prospech kompromisného postoja v otázke geografického rozsahu aplikácie Zmluvy o Svalbarde.²⁰⁴ Dlhoročné uplatňovanie režimu zákazu diskriminácie v ochrannom rybolovnom pásme môže byť zároveň vnímané ako prejav nórskeho súhlasu s rozšírením aplikácie Zmluvy o Svalbarde aj na túto námornú zónu.²⁰⁵

Bolo by, pochopiteľne, čistou špekuláciou pokúšať sa o zistenie, aký by bol úmysel zmluvných strán Zmluvy o Svalbarde v otázke aplikácie Zmluvy na námorné oblasti za hranicou územného mora. I samotné zahrnutie územného mora do obsahu článkov 2 a 3 svedčí skôr o vyjadrení aplikácie týchto ustanovení vo vzťahu k činnostiam, ktoré autori textu v danom čase považovali za tradičné námorné činnosti. Nič dokonca nenasvedčuje tomu, že by v období okolo roku 1920 už mala ustálený charakter samotná koncepcia územného mora.²⁰⁶ Je však celkom zrejmé, že dnes známe inštitúty medzinárodného morského práva za hranicou územného mora neexistovali ešte vôbec. Možno síce predpokladať, že ak by koncepcie týchto námorných zón boli autorom textu (a teda ostatným zmluvným stranám) známe, nebola by aplikácia ustanovení čl. 2 resp. 3 Zmluvy obmedzená na územné more, ale týkala by sa rovnako ďalších námorných zón. Na druhej strane je však veľmi obtiažne odhadovať, či by Nórsko s takto extenzívnym rozsahom práv ostatných zmluvných strán bolo pri prijímaní Zmluvy o Svalbarde súhlasilo. Argument, že aplikácia ustanovení Zmluvy, zakladajúcich v zmysle čl. 2 a 3 práva zmluvných strán uskutočňovať na báze zákazu diskriminácie právo rybolovu, ťažobné, či iné hospodárske aktivity, nie je v texte Zmluvy obmedzená len na pevninské územie súostrovia, ale výslovne rozšírená na jediné v čase prijímania textu Zmluvy v medzinárodnom práve

²⁰³ § 2 nariadenia z roku 1977 pre rybolovné pásmo Svalbardu vylučuje aplikáciu ustanovenia § 3 zákona z roku 1976 o výlučnej ekonomickej zóne, vyjadrujúceho zákaz rybolovu inými ako nóorskými štátnymi príslušníkmi alebo príslušníkmi štátu, zrovnoprávnenými s nóorskými občanmi podľa osobitného zákona.

²⁰⁴ Morten Ruud, Geir Ulfstein : *Innføring i folkerett. Universitetsforlaget, Oslo, 2002, str. 142.*

²⁰⁵ Podľa : G. Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str. 439-440.*

²⁰⁶ R. Churchill, V. Lowe : *The Law of the Sea. Manchester University Press, Manchester, 1999, str. 73-75.*

známu námornú zónu - územné more - nie je celkom zanedbateľný.²⁰⁷ Rozvinutím tohto tvrdenia, že námorné zóny, ktoré pozná súčasné medzinárodné právo, zahŕňajú priľahlé pásmo, výlučnú ekonomickú zónu a podmorskú plytčinu, možno dospieť k argumentačnému záveru, že využitím analógie má opodstatnenie funkčné rozšírenie pojmu „územné vody súostrovia“ na všetky v súčasnosti známe zóny námorných oblastí. V uvedenom prípade by rozšírenie geografickej aplikácie prinajmenej niektorých ustanovení Zmluvy o Svalbarde na námorné oblasti za hranicou územného mora malo veľmi reálny charakter.

Geir Ulfstein poukazuje na zaujímavú anomáliu v prípade, ak by ustanovenia čl. 2 resp. 3 boli aplikované na územné more Svalbardu, pričom ich aplikácia na ostatné námorné zóny za hranicou územného mora by bola vylúčená. Zmluvné strany Zmluvy o Svalbarde by v takomto prípade neboli oprávnené využívať ložiská ropy v oblasti podmorskej plytčiny Svalbardu a disponovali by len veľmi obmedzeným právom uskutočňovať rybolov v 200-míľovej výlučnej ekonomickej zóne súostrovia. Na pevninskom území súostrovia, ako aj v jeho územných vodách by pri aplikácii zásady zákazu diskriminácie paradoxne mali právo tak na uskutočňovanie ťažobnej činnosti, ako aj rybolovu. Disponovali by tak podstatne väčším rozsahom práv na pevninskom území a v územnom mori než vo vzťahu k podmorskej plytčine a výlučnej ekonomickej zóne. Tým by dochádzalo k situácii, ktorá je protichodná oproti bežnému stavu, keď majú tretie štáty vo vzťahu k námorným zónam iných štátov rozsiahlejšie práva v oblasti výlučnej ekonomickej zóny, podstatne obmedzenejšie potom k oblasti podmorskej plytčiny, pričom práva tretích štátov na pevninskom území a v územnom mori štátu, ktorý disponuje územnou suverenitou, majú minimálny charakter.²⁰⁸

Ako už vyplýva z doteraz uvedeného, otázka rozšírenia aplikácie ustanovení Zmluvy o Svalbarde na námorné zóny za hranicou územného mora bude spojená s alternatívnym využitím dynamickej interpretácie vo vzťahu k inštitútom medzinárodného práva, ktoré boli v čase prijímania Zmluvy ešte neznáme, s ňou spojenej interpretačnej metódy rozširujúceho výkladu, či v neposlednom rade použitím analógie. Zdá sa byť opodstatnené, že nakoľko priznanie územnej zvrchovanosti vo vzťahu k Svalbardu Nórsku a zásada zákazu diskriminácie predstavujú dva výstavbové prvky celého komplexu otázok, súvisiacich s právnym režimom súostrovia, ak Nórsko pristúpilo k rozšíreniu svojich zvrchovaných práv vo vzťahu k súostroviu aj na oblasť podmorskej plytčiny a výlučnej ekonomickej zóny, malo by dôjsť k primeranému rozšíreniu režimu zákazu diskriminácie aj na tieto námorné zóny.²⁰⁹ Rovnoprávne postavenie jednotlivých zmluvných strán Zmluvy o Svalbarde bolo zmluvou založené pre geograficky identicky vymedzený priestor ako v prípade čl.1 pre vyjadrenie oblasti, vo

²⁰⁷ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.428.

²⁰⁸ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.429.

²⁰⁹ M.Ruud, G.Ulfstein : *Innføring i folkerett*. Universitetsforlaget, Oslo, 2002, str.141. Podobný názor zastáva Leonid D.Timčenko, in : *Quo Vadis, Arcticum? The International Law Regime of the Arctic and Trends in its Development*. Osnova, Charkiv, 1996, str.134-135.

vzťahu ku ktorej sa Nórsko stáva územným suverénom, teda tak pokiaľ ide o pevninské územie súostrovia, tak jeho územné more. Geografické rozšírenie nórskej jurisdikcie smeruje k argumentu zodpovedajúceho rozšírenia práv zmluvných strán

Hoci možno poukázať na argumenty tak v prospech, ako aj proti rozšíreniu aplikácie Zmluvy na námorné zóny za hranicou územného mora Svalbardu, vyjadriť definitívny záver, smerujúci buď jedným, alebo druhým smerom by v tejto otázke bolo možné len s mimoriadnou opatnosťou. Proti jednoznačnému záveru svedčí predovšetkým nejednotnosť aplikačnej praxe, naznačujúca v prospech oboch riešení. Rozhodcovské výroky v prípadoch ťažobných koncesíí, udelených ropnej spoločnosti Petroleum Development Ltd. zo strany monarchu emirátu Abu Dhabi²¹⁰, resp. vládcu Kataru²¹¹, vzťahujúce sa na „... všetky územia, vrátane ostrovov a námorných vôd, nad ktorými uskutočňuje vládu ...“ vládcu Abu Dhabi (resp. Kataru) vyriekli zhodne stanovisko, na základe ktorého aplikáciu týchto koncesíí nemožno rozšíriť na oblasť podmorskej plytčiny, ktorá v čase udelenia koncesíí ako právny inštitút ešte nebola známa.²¹² V súvislosti s týmito výrokmí však nemožno opomenúť nepopierateľnú skutočnosť, že podkladom pre ich rozhodnutie neboli výslovne pravidlá medzinárodného práva, ako aj to, že k sporu došlo medzi štátom na jednej strane a obchodnou spoločnosťou súkromného práva na strane druhej. Významnou je nepochybne vecná stránka výrokov, ktoré po prvýkrát smerovali k posúdeniu možnosti využitia extenzívnej formy výkladu inštitútov medzinárodného morského práva, ktoré boli výsledkom vývoja, prebiehajúceho v oblasti medzinárodného práva.

Taktiež Medzinárodný súdny dvor sa vo svojej aplikačnej praxi opakovane zaoberal otázkou, nakoľko v otázkach, týkajúcich sa územných režimov, bude možné prostredníctvom výkladu pristúpiť k rozšíreniu pôvodných zmluvných formulácií vo svetle vzniku nových inštitútov v medzinárodnom morskom práve. V medzinárodnom spore, týkajúcom sa práv k podmorskej plytčine v Egejskom morí²¹³, Medzinárodný súdny dvor na základe použitia rozširujúcej metódy výkladu dospel k názoru, že „spory, týkajúce sa územného režimu Grécka“ budú zahŕňať aj spory, viažuce sa k podmorskej plytčine. Súd v tejto súvislosti vysvetlil, že pojem „územný režim Grécka“ predstavoval všeobecné vyjadrenie, zahŕňajúce akúkoľvek otázku, spojenú s územným režimom štátu podľa všeobecného medzinárodného práva. Takéto všeobecné vyjadrenie podlieha následne vývoju, ktorým prechádza medzinárodné právo ako celok.²¹⁴ V medzinárodnom spore medzi Guineou-Bissau a Senegalom²¹⁵

²¹⁰ *Petroleum Development Ltd v. Sheikh of Abu Dhabi (1951).*

²¹¹ *Petroleum Development (Qatar) Ltd v. Ruler of Qatar (1951).*

²¹² *Podľa : G.Ulfstein : The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.435 a nasl.*

²¹³ *Aegean Sea Continental Shelf Case, ICJ Reports, 1978.*

²¹⁴ *Podľa : G.Ulfstein : The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.437.*

²¹⁵ *Case concerning the Arbitral Award of 31 July 1989 (Guinea-Bissau/Senegal), ICJ Reports, 1991.*

však Súd potvrdením výroku arbitrážnej komisie z roku 1989 vyjadril opačný názor. Domnieva sa, že zmluvu z roku 1960 o delimitácii územného mora, príľahlého pásma a podmorskej plytčiny medzi oboma štátmi nebude možné aplikovať na novovytvorený medzinárodnoprávny inštitút výlučnej ekonomickej zóny.²¹⁶ Vo výroku MSD z roku 2003 v medzinárodnom spore, vyvolanom útokom USA na iránske ťažobné ropné plošiny, došlo taktiež k posudzovaniu otázky, či ťažobné zariadenia, nachádzajúce sa mimo iránskeho územného mora, avšak vybudované na iránskej podmorskej plytčine a zároveň v priestore výlučnej ekonomickej zóny Iránu, bude možné považovať za nachádzajúce sa na „územi“ Iránu. Súd v tejto súvislosti vyslovil názor, že „nepovažuje za primeraný výklad zmluvy z roku 1955, ktorý by mal (...) rozlišovať medzi ropou, vyťažou na pevninskom území, či v územných vodách Iránu, a ropou, vyťažou z iránskej podmorskej plytčiny, v rámci výkonu zvrchovaných práv štátu na výskum a využívanie nerastných surovín vo vzťahu k podmorskej plytčine a obdobných práv k výlučnej ekonomickej zóne.“²¹⁷

Hoci sa uvedené prípady z aplikačnej praxe medzinárodných súdnych a arbitrážnych orgánov vyznačujú nezanedbateľnou nejednotnosťou, predsa len možno s ohľadom na najaktuálnejšie prípady pozorovať prevládajúci trend dynamického postoja vo výklade historicky starších medzinárodných zmlúv, ktoré sú na základe prebiehajúceho vývoja medzinárodného práva vnímané novým spôsobom. Ako možno dokumentovať na vyššie popísaných príkladoch, uvedený trend neodmysliteľne súvisí aj s pomerne frekventovanou otázkou, spojenou s náplňou pojmu „územie“ vo svetle aktuálnych vývojových tendencií v medzinárodnom práve.

²¹⁶ Súd zhrnul posudzovaný výrok arbitrážnej komisie nasledovne : „(...) the 1960 Agreement does not delimit those maritime spaces which did not exist at that date, whether they be termed exclusive economic zone, fishery zone or whatever...“. Výrok ďalej dodáva : „(...) the territorial sea, the contiguous zone and the continental shelf ... are expressly mentioned in the 1960 Agreement and they existed at the time of its conclusion.“

²¹⁷ *Oil Platforms Case (Merits)*, ICJ Reports, 2003, par.82.

6. Vybrané aktuálne problémy postavenia Svalbardu

Právny režim, vytvorený Zmluvou o Svalbarde, je jedným z územných režimov, založených Parížskou mierovou konferenciou, ktorý sa zachoval dodnes. Možno zároveň konštatovať, že tri základné ciele, vytýčené Zmluvou - zabezpečenie efektívnej správy súostrovia, zachovanie práv zmluvných strán, ktoré pred prijatím Zmluvy požívali na základe dovtedajšieho právneho režimu súostrovia, či obmedzenie využívania súostrovia výlučne na mierové účely - sa počas desaťročí ich uplatňovania podarilo naplniť. Taktiež vytrvalé uplatňovanie nórskej politiky vo vzťahu k Svalbardu, cieľom ktorej bolo udržať súostrovie mimo konfliktov svetových veľmocí sa po skončení obdobia studenej vojny ukázalo ako úspešné. V mnohých oblastiach však na začiatku 21. storočia stojí tak právny režim súostrovia, ako aj nórska politika vo vzťahu k Svalbardu pred kvalitatívne novými prioritami. Za najvýznamnejšie z nich možno nepochybne považovať udržanie geopolitickej stability, posilnenej úspešnou politickou a hospodárskou spoluprácou zúčastnených štátov, pokračovanie v úsilí obmedziť zaťaženie jedinečného arktického územia realizovaním sprísnenej environmentálnej politiky a v neposlednom rade stabilizácia podmienok pre udržateľnosť trvalého osídlenia súostrovia.

6.1. Vývoj lokálneho osídlenia

Za jediné sídla v bežnom zmysle slova dnes možno považovať Longyearbyen, ako hlavné stredisko správy súostrovia, a Barentsburg. Až donedávna centrum ruskej ťažobnej činnosti, Pyramiden, po roku 1998, keď sa ruská štátom vlastnená ťažobná spoločnosť Trust Arktikugol po 53 rokoch kontinuálnej ťažobnej činnosti rozhodla ťažbu uhlia ukončiť, stratilo trvalé osídlenie. Z dôvodu postupného poklesu ruskej populácie došlo po roku 1990 zároveň k poklesu celkového počtu obyvateľov, žijúcich na Svalbarde. Kým počet registrovaných obyvateľov predstavoval v roku 1990 3544 obyvateľov (z nich bolo 1125 nórskeho štátneho občana, 2407 občanov Ruskej federácie a 12 príslušníkov Poľska) v roku 2003, z ktorého pochádza posledný dostupný údaj, to bolo už len 2489 obyvateľov (1562 z nich predstavovalo nórskeho štátneho príslušníka, 918 ruských občanov a 9 poľských štátneho príslušníka).²¹⁸ S výnimkou meteorologických staníc na ostrove Hopen a Medveďom ostrove (Bjørnøya) sa trvalé osídlenie sústreďuje na hlavný ostrov Západný Špicberg.

V prípade hlavného sídla Longyearbyen došlo v ostatných rokoch k podstatnej zmene štruktúry služieb a k rozhodujúcej modernizácii infraštruktúry, čo bolo zvýraznené etablovaním centra vysokoškolských štúdií na Svalbarde (Universitetsstudier på Svalbard / UNIS), ako vysunutého pracoviska Univerzity v Tromsø. Počet obyvateľov sa v súčasnosti pohybuje okolo 1500.

²¹⁸ Zdroj údajov : Svalbard likningskontor, befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå og Syssemmannen på Svalbard.

Ny-Ålesund s približne 24 stabilnými obyvateľmi v priebehu roka je najsevernejším trvalo osídleným miestom sveta. Na základe rozhodnutia Stortingu predstavuje hlavné výskumné stredisko Svalbardu pre oblasť prírodných vied. Okrem nórskeho výskumných projektov sa tu realizujú nemecké, britské, talianske, francúzske a japonské výskumné aktivity. V roku 1996 dosiahlo výskumné stredisko status Large Scale Facility v rámci výskumného programu Európskej únie. Táto skutočnosť je významným predpokladom pre realizáciu výskumných projektov, financovaných zo strany EÚ.

Svea (Sveagruva) predstavuje stredisko ťažby uhlia, založené v roku 1985 spoločnosťou Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS, nepredstavuje však permanentne zriadené sídlo

Barentsburg je v súčasnosti jediným obývaným ruským sídlom na Svalbarde. V roku 1999 tu bolo registrovaných 939 trvalo žijúcich obyvateľov, prevažne ruských štátnych občanov. Barentsburg je zároveň sídlom ruského konzulátu na Svalbarde

6.2. Výkon správy Svalbardu

Pri prevzatí správy Svalbardu sa nórske štátne orgány rozhodli zvoliť pre Svalbard administratívny model, ktorý bude odlišný od systému pevninského Nórska. Storting rozhodol o vytvorení samostatného orgánu správy, ktorým je vládny splnomocnenec pre správu Svalbardu - Sysselmannen på Svalbard, vymenovaný nórskeho panovníkom.²¹⁹ Úrad sysselmanna je organizačne podriadený nórskeho ministerstvu spravodlivosti²²⁰, pri vykonávaní svojich úloh však spolupracuje s mnohými ďalšími rezortmi. Najvšeobecnejšou úlohou sysselmanna, ako najvyššieho nórskeho predstaviteľa na Svalbarde²²¹, je v mene nórskej vlády uskutočňovať práva a povinnosti, vyplývajúce Nórsku zo Zmluvy o Svalbarde. Z osobitných právomocí do pôsobnosti sysselmanna patrí predovšetkým oblasť ochrany životného prostredia, vrátane správy národných parkov, prírodných rezervácií a pamiatok kultúrneho dedičstva, dohľad nad činnosťami, spojenými s cestovným ruchom a v neposlednom rade oblasť vnútornej správy v najširšom ponímaní, vrátane postavenia najvyššieho policajného orgánu pre Svalbard.

Popri úrade sysselmanna zohráva koordináciu úlohu pri tvorbe politiky nórskeho štátnych orgánov vo vzťahu k Svalbardu tzv. polárny výbor, zriadený pri ministerstve spravodlivosti a zložený

²¹⁹ § 5 Zákona o Svalbarde zo 17. júla 1925 („Lov nr. 11 av 17. juli 1925 om Svalbard“).

²²⁰ Kráľovským nariadením z 20. marca 1953 došlo k zmene pôvodného podriadenia úradu spod ministerstva obchodu pod ministerstvo spravodlivosti (For-1953-03-20-nr.3454 / Forskrift om administrativ tilhørighet for Sysselmannen på Svalbard).

²²¹ Toto postavenie vyplýva z § 3 kráľovského nariadenia z 20. apríla 1979, upravujúceho právomoci úradu sysselmanna (For-1979-04-20-nr.3386 / Instruks for Sysselmannen på Svalbard).

zo zástupcov ministerstva financií, ministerstva spravodlivosti, ministerstva životného prostredia, ministerstva hospodárstva a obchodu, ministerstva dopravy, ministerstva zahraničných vecí a Nórskeho polárneho inštitútu. Hoci formálne stojí na čele minister spravodlivosti, po roku 1980 je spravidla zastupovaný vedúcim predstaviteľom Polárneho oddelenia pri ministerstve spravodlivosti. Dôležitým aspektom činnosti tohto orgánu je multisektorálny prístup pri príprave legislatívnych zámerov a materiálov pre činnosť ústredných orgánov štátnej správy vo veciach, týkajúcich sa Svalbardu.

Zástupcom Nórska v otázkach ťažby nerastných surovín pre Svalbard a Jan Mayen, ako aj v otázke dohľadu nad dodržiavaním ustanovení Ťažobného poriadku pre Svalbard, je osoba poverená ako „*Bergmesteren for Svalbard*“. Organizačne je táto funkcia podriadená nórskeму ministerstvu hospodárstva a obchodu.

6.3. Ochrana životného prostredia

Ochrana životného prostredia na súostroví má tak vnútroštátny, ako aj medzinárodný aspekt. Z medzinárodného hľadiska zohráva rozhodujúcu úlohu predovšetkým všeobecný záujem na ochrane arktických oblastí. Nemenej významný je v tomto kontexte nezanedbateľný morálny aspekt, nakoľko možno tvrdiť, že výkonom zvrchovaných práv na Svalbarde uskutočňuje Nórsko správu vo vzťahu k jednej z posledných oblastí pôvodného a relatívne nedotknutého prírodného prostredia v Európe. Práve z tohto dôvodu predstavuje zachovanie osobitého prírodného charakteru Svalbardu jednu z centrálnych úloh nórskej vnútroštátnej environmentálnej politiky. Možno zároveň tvrdiť, že vo vzťahu k ostatným aktivitám na Svalbarde zaujíma strategickosť ochrany prírodného prostredia Svalbardu nadradené postavenie. Najvyšším organizačným článkom v správe ochrany životného prostredia je Úrad sysselmanna pre Svalbard, ktorý zahŕňa špecializované oddelenie pre životné prostredie, realizujúce jednak dohľad, jednak uskutočňovanie politiky v oblasti ochrany prírody a správy pamiatok kultúrneho dedičstva. Na ochrane v nezanedbateľnej miere participujú ďalšie špecializované orgány, z ktorých možno osobitne spomenúť Riaditeľstvo správy prírody (Direktoratet for naturforvaltning) a Nórsky polárny inštitút (Norsk Polarinstittutt), či iné orgány (Statens forurensningstilsyn, Riksantikvaren a ďalšie).²²²

Podstatné časti Svalbardu, ktoré sú ešte v súčasnosti relatívne nedotknuté ľudskou činnosťou, boli postupom času vyhlásené za chránené územia. Vstup na tieto časti súostrovia je možný len so súhlasom úradu sysselmanna, pričom režim ochrany má najprísnejší charakter na územiach vyhlásených za prírodné rezervácie. Na základe odstupňovania ochrany týchto území boli už v roku 1973 zriadené 3 národné parky (Nordvest-Spitsbergen Nasjonalpark, Forlandet Nasjonalpark a Sør-Spitsbergen Nasjonalpark), 2 prírodné rezervácie (Nordaust-Svalbard Naturreservat, Sørøst-

²²² *St.meld. nr.9 (1999-2000)*.

Svalbard Naturreservat) a 15 rezervácií ochrany vtáctva, nachádzajúcich sa najmä pozdĺž západného pobrežia hlavného ostrova Špicberg (nór. „fuglereservat“).²²³ V roku 1983 bola z národného parku Nordvest-Spitsbergen vyňatá samostatná prírodná rezervácia (Moffen Naturreservat²²⁴). Už v tomto štádiu zahŕňala ochrana prírodného prostredia Svalbardu viac než polovicu pevninského územia súostrovia (asi 58% z tohto podielu predstavovalo územie trvalo pokryté snehom či ľadom) a približne 72% územných vôd Svalbardu. K vytvoreniu podmienok pre ďalšie rozšírenie ochrany prispelo v roku 2001 prijatie osobitného zákona o ochrane životného prostredia Svalbardu²²⁵, na ktorý nadviazalo vyhlásenie ďalších 3 národných parkov (Nordenskiöld Land Nasjonalpark²²⁶, Nordre Isfjorden Nasjonalpark²²⁷ a Sassen-Bünsow Land Nasjonalpark²²⁸) a rovnakého počtu prírodných rezervácií (Bjørnøya Naturreservat²²⁹, Hopen Naturreservat²³⁰ a Ossian Sars Naturreservat²³¹)

Osobitnú súčasť nórskej environmentálnej politiky na Svalbarde predstavuje ochrana pamiatok kultúrneho dedičstva. Za formy kultúrneho dedičstva sú považované akékoľvek prejavy činnosti človeka, ktoré pochádzajú z obdobia staršieho ako je rok 1945. V praxi ide predovšetkým o akékoľvek pozostatky obydli, prístreší, či hmotných predmetov, vypovedajúcich o ľudskej prítomnosti a ľudskej činnosti na súostroví a predstavujúcich tak nenahraditeľný zdroj poznatkov o histórii osídlenia Svalbardu.

6.4. Zmeny v štruktúre hospodárskych činností

Primárnou a ťažiskovou hospodárskou činnosťou na Svalbarde bola po dlhé desaťročia ťažba uhlia. Najmä pre obdobie posledných 10-15 rokov sú však príznačné významné zmeny v štruktúre realizovaných hospodárskych činností. Ich sprievodným znakom bolo rozširovanie okruhu činností na jednej strane, pri súčasnom znižovaní objemu a rozsahu ťažobnej činnosti na strane druhej. Možno poukázať na to, že na strane Nórska má v súčasnosti okruh hospodárskych aktivít, uskutočňovaných na súostroví, veľmi diferencovaný a všestranný charakter. Kým ešte v 80. rokoch 20. storočia bola

²²³ K vyhláseniu týchto chránených území došlo kráľovským nariadením zo dňa 1. júna 1973 (For-1973-06-01-nr.3780 / Forskrift om opprettelse av fuglereservater og større naturvernområder på Svalbard).

²²⁴ For-1983-06-03-nr.1029 / Forskrift om fredning for Moffen naturreservat på Svalbard.

²²⁵ Lov nr.79 av 15.juni 2001 om miljøvern på Svalbard.

²²⁶ For-2003-09-26-nr.1186 / Forskrift om fredning av Nordenskiöld Land nasjonalpark på Svalbard.

²²⁷ For-2003-09-26-nr.1187 / Forskrift om fredning av Nordre Isfjorden nasjonalpark på Svalbard.

²²⁸ For-2003-09-26-nr.1189 / Forskrift om fredning av Sassen-Bünsow Land nasjonalpark på Svalbard.

²²⁹ For-2002-08-16-nr.903 / Forskrift om fredning av Bjørnøya naturreservat på Svalbard.

²³⁰ For-2003-09-26-nr.1185 / Forskrift om fredning av Hopen naturreservat på Svalbard.

²³¹ For-2003-09-26-nr.1188 / Forskrift om fredning av Ossian Sars naturreservat.

rozhodujúcim nositeľom hospodárskej aktivity na súostroví ťažobná spoločnosť Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS, s rozhodujúcim vlastníckym podielom nórskeho štátu, k zásadnej zmene štruktúry hospodárskej aktivity došlo predovšetkým s rozvojom činností, financovaných súkromným sektorom. Len v rokoch 1990-98 bolo zo strany Štátneho fondu pre rozvoj hospodárstva a regionálny rozvoj (Statens nærings- og distriktsutviklingsfond) podporených 62 projektov, realizovaných na Svalbarde, z ktorých približne 2/3 predstavovali investičné projekty v oblasti cestovného ruchu, a to v podobe úverovania, či dotovaného dofinancovania aktivít.²³² Práve oblasť cestovného ruchu predstavovala v danom kontexte bezpochyby najdynamickejšie sa rozvíjajúce hospodárske odvetvie. Z ďalších oblastí, okrem relatívne tradičného hospodárskeho odvetvia, ktorým je rybolov, patrí popri cestovnom ruchu medzi „mladšie“ hospodárske činnosti etablovanie sa širšieho rozsahu maloobchodnej činnosti, či ponuky služieb na súostroví, rozvoj modernej infraštruktúry, investičnej výstavby, sféra výskumu a vyššieho vzdelávania, no v neposlednom rade aj celý okruh činností, spojených s rozvojom satelitných technológií a výskumu vesmíru.

6.4.1. Ťažba uhlia

Popri ťažbe, uskutočňovanej v oblasti Barentsburgu ruskou ťažobnou spoločnosťou Trust Arktikugol, je v približne porovnateľnom rozsahu ťažba uhlia na Svalbarde v súčasnosti realizovaná už len nórskou ťažobnou spoločnosťou Store Norske Spitsbergen Kulkompani AS. Nórska ťažba sa realizuje v okolí Longyearbyen a po opätovnom zahájení ťažby v roku 1997 aj v oblasti Sveaguva. Export produkcie spoločnosti Store Norske smeruje predovšetkým do Fínska, Nemecka, Veľkej Británie, v menšom rozsahu do Švédska, Dánska a na Island. Z hľadiska nórskej politiky pre Svalbard má ťažba uhlia nepomerne širší rozmer ako je len aspekt hospodárskej rentabilnosti. Ťažobná činnosť predstavovala už z historického hľadiska významný predpoklad pre trvalé osídlenie súostrovia, ako aj pre realizáciu ďalších aktivít. V spojení týchto skutočností, súčasne s ohľadom na strategickosť realizácie environmentálnych a bezpečnostných opatrení pri ťažbe si pokračovanie v ťažobnej činnosti zo strany spoločnosti Store Norske vyžaduje nezanedbateľné subvencie z rozpočtových zdrojov.

6.4.2. Ťažba ropy a zemného plynu

Začiatky prieskumov prípadných ložísk výskytu ropy a zemného plynu na Svalbarde smerujú už do obdobia 60.rokov 20.storočia. Prvá veľká prieskumná etapa bola realizovaná v priebehu rokov 1963-1977, druhá etapa nasledovala po roku 1983. Výsledkom bolo celkovo 17 prieskumných vrtov, z ktorých 2 sa konali na ostrove Hopen, 2 na Edgeovom ostrove a spolu 13 na hlavnom ostrove Západný Špicberg (2 v oblasti Sørkapp Land, 8 v oblasti Nordenskiöld Land a 3 v oblasti Oscar II Land).²³³ Žiadny z doteraz uskutočnených vrtov nepreukázal také nálezisko výskytu ropy, ktoré by bolo rentabilné pre zahájenie ťažby. V prípade troch prieskumných vrtov boli zistené menšie ložiská

²³² St.meld. nr.9 (1999-2000).

²³³ St.meld. nr.9 (1999-2000).

zemného plynu V porovnaní s pevninským územím súostrovia sa väčšie nádeje nórskeho i mimonórskeho ropných spoločností upierajú k prípadným ložiskám v oblasti podmorskej plytčiny Svalbardu. Odôvodnenosť týchto nádejí podporujú bohaté náleziská ropy, nachádzajúce sa na podmorskej plytčine, prirahlej k územiu pevninského Nórska, ako aj poznanie, že v prípade podmorskej plytčiny Svalbardu ide o jeden súvislý celok kontinentálneho šelfu, siahajúceho od nórskej pevniny až k súostroviu. Predovšetkým oblasť šelfu severne od 74° 30' (v súvislosti s geologickým výskumom označená ako Barentshavet Nord) sa ešte aj v súčasnosti nachádza v pomerne ranom štádiu geologického výskumu. Taktiež však platí, že výnosnosť prípadných nálezísk na podmorskej plytčine Svalbardu v prípade zahájenia ťažby v extrémnych klimatických podmienkach v oblasti Barentsovho mora zahŕňa vo svojich rôznych aspektoch ešte mnoho nevyriešených otázok. Na príklade vyhlásenia Medvedieho ostrova a ostrova Hopen za prírodné rezervácie však v súvislosti s realizáciou seizmických pokusov, prípadným uskutočnením prieskumných vrtov, či so zahájením ťažobnej činnosti bude opodstatnené konštatovať, že charakter arktického územia, ktoré je obzvlášť náchylné na zásahy, spôsobené ľudskou činnosťou, odôvodňuje postupné sprísňovanie podmienok a reštrikciu zásahov do prírodného prostredia.

6.4.3. Rybolov

K uskutočňovaniu rybolovu dochádza tak vo vnútorných vodách, v oblasti územného mora, ako aj v ochrannom rybolovnom pásme Svalbardu. Práve v oblasti rybolovného pásma, charakterizovaného už v kontexte aplikácie Zmluvy o Svalbarde na jednotlivé námorné zóny, má rybolov svojím objemom i rozsahom rozhodujúci význam. Z konkrétnych druhov prevláda lov tresiek a kreviet. Vzhľadom na všeobecný fenomén nekontrolovaného výlovu žijúcich morských organizmov, ku ktorému dochádza vo svetových moriach a oceánoch, majú efektívne ochranné a kontrolné opatrenia realizácie práva rybolovu obzvlášť naliehavý význam.

Systém správy lovísk výskytu rýb sa vo všeobecnosti odvíja od troch typov opatrení: zabezpečenia odborných stanovísk, zohľadňujúcich stav výskytu rýb, regulácie realizovaného rybolovu prostredníctvom právnych a iných verejných nástrojov a v neposlednom rade dôsledným presadzovaním týchto regulatívov.²³⁴ Zabezpečenie rámca účinnej ochrany stavu rýb v námornom priestore, prirahom k Svalbardu, sa Nórsko rozhodlo realizovať kráľovským nariadením z 3. júna 1977, ktorým bolo pre Svalbard zriadené ochranné rybolovné pásmo. Došlo zároveň k formulovaniu nevyhnutnosti prijať kvóty celkového objemu povoleného výlovu pre tretie štáty v oblasti 200-milovej rybolovnej zóny Svalbardu. K uplatňovaniu systému kvót povoleného výlovu došlo po prvýkrát stanovením kvót pre lov tresiek v roku 1986, v prípade výlovu kreviet sa tento systém uplatňuje od roku 1996.

Nový rámec úpravy efektívnej kontroly rybolovných práv si vyžiadala situácia, keď k výlovu opakovane dochádzalo zo strany plavidiel štátov, ktoré nebolo možné považovať za štáty, ktoré by

²³⁴ Podľa G.Hønneland : „*Fisheries in the Svalbard Zone : legality, legitimacy and compliance*“, in : Elferink, Rothwell (ed.) : *The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction*. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, New York, London, 2001, str.318.

tradične uskutočňovali rybolovnú činnosť vo vodách Svalbardu. Po opakovaných zásahoch zo strany Nórskej pobrežnej stráže prišlo Nórsko v roku 1994 k zmene právnej úpravy aplikovaním zásady, že k výkonu rybolovných práv na základe kvóty, stanovenej pre tretie štáty, budú akceptované len štáty, ktoré tradične uskutočňovali rybolov v dotknutej oblasti. Na základe sprísnenia podmienok získali plavidlá pobrežnej stráže právomoc zadržať plavidlá resp. uskutočniť zásah proti plavidlám štátov, ktorým nebola priznaná účasť na kvóte výlovu, určenej pre tretie štáty.²³⁵ Nový stav viedol k situácii, že vymedzením podielu na kvótach lovu pre tretie štáty bolo právo uskutočňovať rybolov vo vnútorných vodách, v územnom mori a rybolovnom pásme Svalbardu vyhradené pre plavidlá pochádzajúce z Nórska, Ruskej federácie, Kanady, Poľska, Estónska, Litvy, Faerských ostrovov, Grónska, Islandu a spoločnou kvótou pre členské štáty Európskych spoločenstiev²³⁶. Po vstupe Poľska, Estónska a Litvy do EÚ/ES došlo k primeranému navýšeniu kvóty členských štátov ES pri garantovaní podielu týchto štátov na celkovom rybolove, realizovanom ES. Podiel na celkovom objeme povoleného výlovu je stanovený počtom plavidiel, ktoré môžu výlov uskutočňovať, zároveň však celkovým počtom dní, po ktoré bude výlov povolený. Sprísnenie právneho rámca má popri zavedení systému kvót pomerne rozsiahly charakter a siaha od naplnenia konkrétnych technických a administratívnych podmienok až k úplnému zákazu lovu konkrétnych druhov rýb, či iných žijúcich morských organizmov.

Nakoľko budú opatrenia na ochranu stavu žijúcich morských organizmov, akými sú stanovenie podielu štátov na celkovom objeme povoleného výlovu, vyhradeného pre tretie štáty, vylúčenie štátov, ktoré tradične neuskutočňovali rybolov v oblasti, či ďalšie podmienky, upravujúce právo rybolovu, v súlade so zásadou zákazu diskriminácie podľa Zmluvy o Svalbarde, predstavuje pomerne rôznorodý komplex otázok. Na jednej strane je nesporné, že štáty, ktoré nie sú zmluvnými stranami Zmluvy o Svalbarde, nebudú oprávnené nadobúdať práva, vyplývajúce zo Zmluvy. Plavidlá, registrované v štáte, ktorý je zmluvnou stranou Zmluvy o Svalbarde, budú v zmysle uvedeného oprávnené realizovať práva, vyplývajúce zo Zmluvy, právo rybolovu nevynímajúc. Súlad s režimom zákazu diskriminácie by tak po formálnej stránke predstavovalo priznanie rybolovných kvót všetkým zmluvným stranám Zmluvy. Stanovenie podielu konkrétnych štátov na celkovom objeme povoleného výlovu zo strany tretích štátov však nevyhnutne smeruje k tomu, že prinajmenej niektoré zo zmluvných strán Zmluvy o Svalbarde budú z práva rybolovu vylúčené. Je Nórsko pri použití kritéria tradičného rybolovu v oblasti oprávnené vylúčiť z tohto práva niektoré zo zmluvných strán Zmluvy? Možno tvrdiť, že charakter tohto opatrenia síce v nominálnom vyjadrení môže predstavovať nesúlad s formálnou stránkou zásady zákazu diskriminácie, priznaním zodpovedajúceho podielu na kvóte výlovu štátom, ktorých tradičný rybolov v danej oblasti spôsobuje ich preukázateľnú závislosť na zdrojoch rýb z týchto lovísk, bude však rovnoprávnosť všetkých takto dotknutých štátov dosiahnutá po faktickej stránke,

²³⁵ Podľa : G.Ulfstein : *The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty*. Scandinavian University Press, Oslo, 1995, str.448 a nasl.

²³⁶ Okrem Španielska s tradičným rybolovom tresiek v rybolovnej zóne Svalbardu sa v rámci kvóty, vyhradenej pre EÚ/ES, rybolovu v menšom rozsahu zúčastňuje obmedzený počet plavidiel, pochádzajúcich z Veľkej Británie, Nemecka, Francúzska a Portugalska. Tradičný rybolov Španielska je formálne zahrnutý do kvóty, vyhradenej pre EÚ/ES. (G.Hanneland v diele citovanom vyššie, na str.328-329.)

keďže opatrenie nebude mať znevýhodňujúci účinok na štáty, ktoré by ani za bežných okolností rybolov v danej oblasti neuskutočňovali. V danej súvislosti nemožno taktiež opomenúť samotný účel opatrení, majúcich na právo rybolovu niektorých štátov obmedzujúci účinok. Záujem na ochrane žijúcich morských organizmov pred ich nekontrolovateľným výlovom možno v tomto kontexte považovať za mimoriadne významný aspekt, a bude ho preto taktiež nevyhnutné vziať do úvahy ako nezanedbateľný argument v prospech antidiskriminačného hodnotenia realizovaných opatrení.

6.4.4. Cestovný ruch

Na základe vytvorenia podmienok pre vývoj cestovného ruchu na Svalbarde ako hospodárskeho odvetvia došlo od 90.rokov 20.storočia k podstatnej akcelerácii aktivít v oblasti cestovného ruchu. Cieľom však bolo realizovať taký rámec pre rozvoj cestovného ruchu, ktorý sa na jednej strane bude vyznačovať rozmanitosťou, bude však zároveň kontrolovaný a jeho rozsah nepresiahne akceptovateľné hranice, dané snahou o zachovanie pôvodného charakteru prírodného prostredia. Právny rámec podmienok uskutočňovania cestovného ruchu a súvisiacich činností bol založený kráľovským nariadením z 18.októbra 1991.²³⁷

Rozvoj podmienok cestovného ruchu bol sprevádzaný nielen nárastom počtu návštevníkov, ale zároveň rozšírením ponuky produktov sféry cestovného ruchu, počtu prevádzkovateľov činností, ďalších účastníkov a v neposlednom rade osôb zamestnaných v sektore cestovného ruchu. Taktiež ochota súkromného kapitálu investovať v tejto oblasti je naďalej nezanedbateľná. Oblasť cestovného ruchu je však nemenej významná pre ďalšie hospodárske oblasti, ako aj pre lokálnu populáciu. Možno dokonca tvrdiť, že po znížení rozsahu ťažobnej činnosti to bol práve sektor cestovného ruchu, ktorý zásadnou mierou prispel k stabilizácii trvalého osídlenia súostrovia, osobitne v hlavnom stredisku Longyearbyen. Na základe dostupných údajov predstavovala kapacita lôžok v Longyearbyen začiatkom roku 1999 spolu 497 lôžok hotelového, či turistického ubytovania. Počet prenocovaní v roku 1998 sa pohyboval približne okolo 46 200 prenocovaní, zahŕňajúc asi 17 900 návštevníkov. Zo štruktúry cieľov návštevy Svalbardu vyplýva, že až 57% z týchto návštevníkov ako cieľ svojho pobytu uviedlo dovolenkový pobyt resp. pobyt využitia voľného času, necelých 31% pracovné dôvody a asi 12% účasť na odborných kurzoch, seminároch a konferenciách. Aktivita cestovného ruchu v oblasti Ny-Ålesund je relatívne obmedzená s ohľadom na charakter lokality ako výskumného centra. Počet prenocovaní v roku 1998 sa tu pohyboval v rozsahu približne 1050 prenocovaní.²³⁸

6.5. Pozícia Svalbardu v súvislosti s prípadným členstvom Nórska v EÚ

Nórsko v otázke európskej integrácie zastávalo tradične skôr dištancovaný postoj. Členstvo v Európskych spoločenstvách bolo v ľudovom hlasovaní odmietnuté už dvakrát, po prvý raz v roku

²³⁷ For-1991-10-18-nr.671 / Forskrift om turisme og annen reisevirksomhet på Svalbard.

²³⁸ Podľa : St.meld. nr.9 (1999-2000).

1972, opätovne potom v roku 1992. Keď nórsku vládu požiadala o členstvo v ES v roku 1970 po prvýkrát, stala sa aktuálnou aj otázka, nakoľko prípadné nórsku členstvo v ES ovplyvní status Svalbardu. V štádiu rokovaní o prístupení Nórska k ES došlo k prijatiu osobitného protokolu, ktorým mal byť Svalbard vyňatý z nórskeho členstva. Dôvodom bol osobitný status súostrovia, vyplývajúci z medzinárodnoprávných záväzkov na základe Zmluvy o Svalbarde. Ak by právny režim ES mal byť aplikovaný vo vzťahu k Svalbardu, bolo by nevyhnutné nanovo vyriešiť vzťah zmluvných strán Zmluvy o Svalbarde, ktoré nie sú členmi ES, v súlade so zásadou zákazu diskriminácie v tých oblastiach, v ktorých táto zásada nachádza uplatnenie. Osobitný význam v uvedenom kontexte by malo predovšetkým ustanovenie čl. 3 ods. 4 Zmluvy o Svalbarde, týkajúce sa priznania režimu najvyšších výhod zmluvným stranám v prípade vývozu, dovozu, či tranzitu tovaru. Režim najvyšších výhod, ktorý by požívali členské štáty ES, by tak musel byť rozšírený na všetky zmluvné strany Zmluvy o Svalbarde, ktoré nie sú členmi ES.

Taktiež v súvislosti s druhým pokusom Nórska o členstvo v ES/EÚ v roku 1994 došlo vo fáze rokovaní o zmluve o prístupení Nórska k ES/EÚ k zhode na tom, že Svalbard sa nestane súčasťou nórskeho členstva v Spoločenstvách. Ustanovenia, týkajúce sa Svalbardu, boli obsiahnuté v 7. protokole k prístupovej zmluve.²³⁹ Vo vzťahu k prípadnému členstvu Nórska v ES/EÚ v budúcnosti sa možno domnievať, že osobitný status, aplikovaný tak pri rokovaní o prístupovej zmluve v roku 1972, ako aj v roku 1992, smerujúci k vyňatiu Svalbardu z nórskeho členstva, by s ohľadom na špecifický medzinárodnoprávny status súostrovia bol použitý opätovne.

Napriek tomu, že členom EÚ sa Nórsko doposiaľ nestalo, už v súčasnosti je s EÚ prepojené celým radom dohôd o spolupráci a mnohými nepriamymi väzbami. Zmluva o vytvorení Európskeho hospodárskeho priestoru, ktorá nadobudla účinnosť 1. januára 1994, spôsobuje, že členské štáty EFTA, ktoré do spolupráce vstúpili (Nórsko, Island a Lichtenštajnsko), sú v súčasnosti viazané väčšinou noriem, určených pre vnútorný trh Únie, pričom niektoré normy nachádzajú v členských štátoch EFTA dokonca priame uplatnenie bez potreby ich transpozície do národných právnych poriadkov. Taktiež v prípade Zmluvy o vytvorení Európskeho hospodárskeho priestoru platí, že Nórsko sa na základe osobitného protokolu (Protokol č. 40 zakladá právo Nórska rozhodnúť o zahrnutí alebo vyňatí Svalbardu) rozhodlo vyňať Svalbard z režimu, ku ktorému sa zaviazalo vstupom do Európskeho hospodárskeho priestoru.

Možno tvrdiť, že tak členstvo Nórska v EÚ, o to menej však účasť v medzinárodnej hospodárskej spolupráci na báze zóny voľného obchodu v rámci Európskeho hospodárskeho priestoru, by nepredstavovali rozpor s čl. 1 Zmluvy o Svalbarde, priznávajúcim suverenitu vo vzťahu k súostroviu Nórsku. Dôvodom je, že Nórsko by aj napriek členstvu v EÚ naďalej predstavovalo nezávislý subjekt medzinárodného práva, zodpovedný za výkon zvrchovaných práv vo vzťahu

²³⁹ Čl. 1 Protokolu č. 7 k prístupovej zmluve ustanovil, že „Zmluvy, na ktorých je založená Európska únia, sa nebudú aplikovať vo vzťahu k Svalbardu“. V zmysle čl. 2 protokolu mal byť export uhlia, vyťaženeho na Svalbarde, smerujúci na územie ES, oslobodený od akýchkoľvek ciel. (Podľa : St. meld. nr. 40 / 1993-94).

k Svalbardu v zmysle svojich medzinárodnoprávných záväzkov, rešpektujúc povinnosť neporušiť práva zmluvných strán, vyplývajúcich z čl.2-9 Zmluvy o Svalbarde. Nakoľko Nórsko sa doteraz rozhodlo nevstúpiť do EÚ, a v prípade eventuality vstupu vylúčiť aplikáciu právneho režimu, vyplývajúceho z takéhoto členstva, pre Svalbard, v záujme neovplyvniť jeho osobitný medzinárodnoprávny režim, zostávajú otázky spojené s posudzovaným aspektom ešte aj v aktuálnej súčasnosti len v hypoteticko-teoretickej rovine.

Záver

Cieľom tejto práce bolo priblížiť nielen v našich zemepisných šírkach takmer neznámu, no nepochybne aj vo vede medzinárodného práva nevelmi frekventovanú problematiku, spojenú s osobitým historickým prístupom medzinárodného práva k územnému režimu arktického súostrovia Svalbard, rozprestierajúceho sa na rozhraní Grónskeho, Nórskeho a Barentsovoho mora a Severného ľadového oceánu, približne 350 námorných míľ severne od severného pobrežia Nórska.

Pôvodný právny režim *terra nullius* (*terra communis*) umožňoval využívanie súostrovia ktorýmkoľvek zo štátov na lov, či rybolov, prípadne ako oporný bod arktických expedícií a prieskumných plavieb v severných moriach. Objav ložísk uhlia a vzrastajúce súperenie záujmov štátov pri využívaní súostrovia viedli začiatkom 20. storočia k naliehavej potrebe ustanovenia efektívnej správy súostrovia. Logickým východiskom sa stalo vytvorenie takého režimu, ktorý by ustanovil rámec efektívnej správy, zachoval však zároveň možnosť využívania súostrovia, garantovaním práv ďalším subjektom. Priznanie územnej suverenity vo vzťahu k Svalbardu Nórsku sledovalo v danom kontexte hneď niekoľko cieľov. Zverenie Svalbardu konkrétnemu štátu trvalým a definitívnym spôsobom riešilo na jednej strane otvorenú územnú otázku, to, že týmto štátom bolo práve Nórsko, možno na strane druhej pripísať splneniu viacerých atribútov - išlo o malý neutrálny štát, geograficky blízky k súostroviu, s nezanedbateľnými historickými väzbami k tomuto geografickému priestoru.

Prostriedkom pre garantovanie práv ostatných štátov vo vzťahu k využívaniu súostrovia sa stala zásada zákazu diskriminácie, založenej na štátnej príslušnosti, zabezpečujúca rovnoprávne postavenie zmluvných strán Zmluvy o Svalbarde pri realizácii vymedzených činností. Zároveň platí, že v situáciách, nepokrytých režimom zákazu diskriminácie, by mala prevážiť východisková zvrchovanosť Nórska v zmysle čl. 1 Zmluvy. Využívať režim zákazu diskriminácie môže každý štát, ktorý sa stane zmluvnou stranou na základe prístúpenia k Zmluve. Práve táto skutočnosť dáva územnému režimu Svalbardu osobitosť v systéme medzinárodného práva. Kým otvorenosť prístúpenia prichádza v medzinárodnom práve do úvahy len v prípade medzinárodných režimov vo vzťahu k priestorom, ktorým je dané ich slobodné využívanie ktorýmkoľvek členom medzinárodného spoločenstva, ako sú kozmický priestor, či šíre more (tzv. *global commons*), alebo v prípade zmedzinárodnených vodných ciest, nachádzajúcich sa na území, podliehajúcim inak územnej suverenite konkrétneho štátu, predstavuje právny režim Svalbardu jedinečný prípad územia, podliehajúceho na jednej strane územnej suverenite štátu, vo vzťahu ku ktorému však na strane druhej možno zmluvnou cestou nadobudnúť práva, založené na zákaze diskriminácie.

Z hľadiska svojej osobitosti si právny režim, založený Zmluvou o Svalbarde nepochybne zasluhuje pozornosť. Hoci v systéme medzinárodného práva poznáme príklady medzinárodných zmlúv, zakazujúcich diskrimináciu na báze štátnej príslušnosti, rovnako územia sveta, ktoré boli demilitarizované a neutralizované, obsahovo paralelný prípad územia s územnou suverenitou jedného štátu, vo vzťahu ku ktorému majú ďalšie štáty právo nadobudnúť pomerne rozsiahly komplex práv,

vďaka ktorým sú oprávnené realizovať rozmanité hospodárske aktivity, medzinárodným právom vytvorený nebol.²⁴⁰ Nemožno nezdôrazniť, že vzhľadom na hospodársku nevýnosnosť a vyčerpanie využívaných ložísk kedysi činnosť ťažiskového významu, ťažba uhlia, v súčasnosti stráca svoj strategický význam a štáty, uskutočňujúce aktivitu na súostroví, stoja pred otázkou zmeny v štruktúre realizovaných hospodárskych činností. Obmedzujúci charakter extenzívneho využívania súostrovia majú aj opatrenia environmentálnej povahy, s cieľom ochrany jedinečného, zároveň však mimoriadne citlivého arktického prírodného prostredia. Je preto zrejmé, že aktuálnosť mnohých súčastí režimu, založeného pred viac než 80 rokmi, je už v súčasnosti prekonaná.

Napriek uvedenému nemožno opomenúť, že medzinárodný aspekt, ktorým sa Svalbard vyznačoval už od založenia jeho medzinárodnoprávneho režimu Zmluvou o Svalbarde, je naďalej prítomný, a to snáď zreteľnejšie než kedykoľvek predtým. Rozvoj cestovného ruchu, vedecké projekty, konferencie, možnosti vysokoškolského vzdelávania, či rôzne ďalšie formy vedeckých aktivít, ktorých dejiskom je dnes Svalbard, podstatnou mierou prispeli k súčasnému internacionalizovanému rámcu súostrovia. Príklad projektu poľskej výskumnej stanice, pôsobiacej už približne 50 rokov v Hornsunde, predstavuje veľmi reálnu alternatívu využívania medzinárodnoprávneho režimu súostrovia nielen zo strany štátov s tradičným záujmom o tento geografický priestor, akými sú Nórsko, či Rusko. V zmysle vyššie formulovaných úvah o zmluvných stranách, predovšetkým v súvislosti so sukcesiou štátov do medzinárodných zmlúv sa prikláňam k názoru, že na základe sukcesie do medzinárodných zmlúv, uzavretých Česko-Slovenskou republikou, možno za zmluvné strany Zmluvy o Svalbarde považovať aj Českú republiku a Slovenskú republiku, a to s celým komplexom z tohto statusu vyplývajúcich práv.

Pokiaľ ide o pozíciu Nórska vo vzťahu k Svalbardu, javí sa príznačným tvrdenie nórskeho historika T.B.Arlova, ktorý tvrdí : „Je ťažké predstaviť si vývoj, ktorý sme mali možnosť sledovať na Svalbarde, bez Nórska, ktoré sa najprv vyznačovalo ambíciou nadobudnúť územnú suverenitu a následne nezlomnou vôľou obhájiť ju a naplniť reálnym obsahom. Sotva niektorý iný národ - Rusko nevynímajúc - by bol mal rovnaký záujem na etablovaní trvalého osídlenia a uskutočňovaní činnosti na Svalbarde a ich konzekventnom udržiavaní počas desaťročí meniacich sa hospodárskych a politických pomerov. Pre Nórsko mal totiž Svalbard nezriedka mimoriadny význam viac zo symbolického ako ekonomického hľadiska“.²⁴¹

Celkom na záver možno len konštatovať, že prístup k predkladanej práci sa s ohľadom na neznámosť problematiky odvíja od šírky najrôznejších aspektov, sprevádzajúcich tento veľmi osobitný typ medzinárodnoprávneho územného režimu, založeného Zmluvou o Svalbarde z roku 1920. Zámerom však nebolo sústrediť sa nevyhnutne na niektorý z vybraných problémov, ale poukázať na komplex otázok, spojených s režimom súostrovia, s cieľom sprístupniť ich v kontexte vedy

²⁴⁰ Podobné stanovisko vyjadruje Leonid Timčenko, keď tvrdí, že „medzinárodnoprávny režim Svalbardu predstavoval v systéme medzinárodného práva vždy jedinečný fenomén“. (L.D.Timčenko : *Quo Vadis, Arcticum? The International Law Regime of the Arctic and Trends in its Development. Osnova, Charkiv, 1996, str.36.*)

²⁴¹ Thor B.Arlov : *Svalbards historie. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim, 2003, str.466.*

medzinárodného práva v Českej, či Slovenskej republike. Ambíciou práce v danom rozsahu preto rozhodne nemôže byť definitívne teoretické rozriešenie najrôznejších alternatív, súvisiacich s posudzovanými otázkami, ale s prihliadnutím k reálnym situáciám histórie i súčasnosti akcentovať najdôležitejšie z nich.

ZOZNAM POUŽITEJ LITERATÚRY

- Andenæs, Johs. : Statsforfatningen i Norge. Universitetsforlaget, Oslo, 2000
- Arlov, Thor B. : Svalbards historie. Tapir Akademisk Forlag, Trondheim, 2003
- Aust, Anthony : Modern Treaty Law and Practice. Cambridge University Press, Cambridge, 2000
- Berg, Roald : Spitsbergen-saken 1905-1925. Historisk Tidsskrift, Vol. 72, Nr. 4, 1993, str. 472-487
- Bergh, Trond; Pharo, Helge Ø. : Historiker og veileder. Festskrift til Jacob Sverdrup. Tiden, Oslo, 1989, str.112-163
- Black's Law Dictionary. Thomson/West, St.Paul, 2005
- Brownlie, Ian : Principles of Public International Law. Oxford University Press, Oxford, 2003
- Conway, William Martin : No Man's Land. A History of Spitsbergen from its Discovery in 1596 to the Beginning of the Scientific Exploration of the Country. Cambridge University Press, Cambridge, 1906
- Čepelka, Čestmír : Právo mezinárodních smluv. Vídeňská úmluva o smluvním právu (1969) s komentářem. Karolinum, Praha, 1999
- Čepelka, Čestmír; Šturma, Pavel : Mezinárodní právo veřejné. Eurolex Bohemia, Praha, 2003
- Eisemann, Pierre; Koskenniemi, Martti : State Succession : Codification tested against the facts. Hague Academy of International Law, Centre for studies and research in international law and international relations, Dordrecht-Boston-London, 1996
- Elferink, Alex G.Oude; Rothwell, Donald R. (ed.) : The Law of the Sea and Polar Maritime Delimitation and Jurisdiction. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague-New York-London, 2001
- Fleischer, Carl August : Fiskerigrensen, folkeretten og den økonomiske sone. Universitetsforlaget, Oslo, 1977
- Fleischer, Carl August : Petroleumsrett. Universitetsforlaget, Oslo, 1983
- Fleischer, Carl August : Svalbardtraktaten. En utredning hvor også nye styreformer på Svalbard vurderes. Universitetet i Oslo, 1997
- Fleischer, Carl August : Folkerett. Universitetsforlaget, Oslo, 2000
- Harris, David J. : Cases and Materials on International Law. Sweet & Maxwell, London, 2004
- Hoel, Adolph : Om ordningen av de territorielle krav på Svalbard. Norsk Geografisk Tidsskrift, Nr.1, 1928, str. 1-24
- Holtmark, Sven G. : Høyt spill. Svalbard-spørsmålet 1944-47. Forsvarsstudier Nr.1/2004, Institutt for forsvarsstudier, Oslo, 2004
- Churchill, Robin; Lowe, Vaughan : The Law of the Sea. Manchester University Press, Manchester, 1999
- Churchill, Robin; Ulfstein, Geir : Marine Management in Disputed Areas. The Case of the Barents Sea. Routledge, London, New York, 1992
- Ingstad, Helge : Landet med de kalde kyster. Gyldendal, Oslo, 2001
- Ipsen, Knut : Völkerrecht. C.H.Beck, München, 2004
- Kamminga, Menno T. : State Succession in Respect of Human Rights Treaties. European Journal of International Law, Vol.7, No.4, 1996
- Klabbers, Jan; Koskenniemi, Martti; Ribbelink, Olivier M.; Zimmermann, Andreas : State practice regarding state succession and issues of recognition. The Hague-London-Boston, 1999

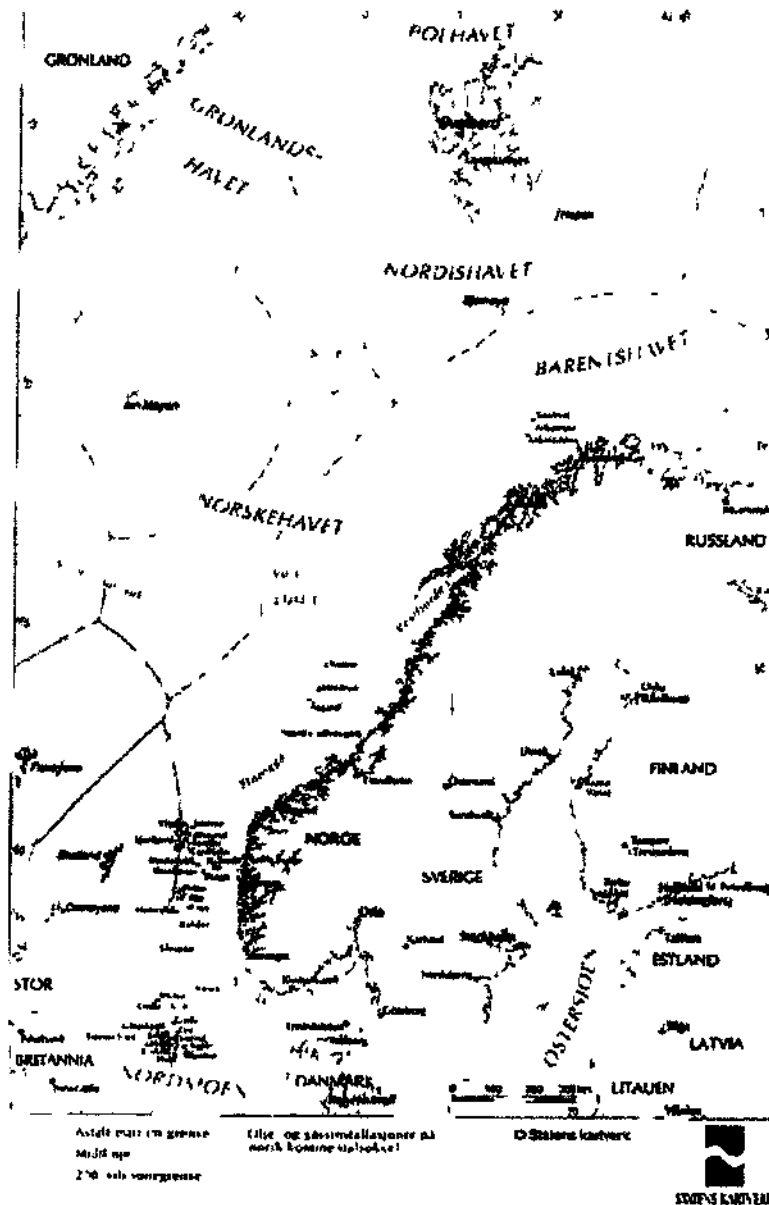
- Klučka, Ján : Medzinárodné právo verejné (Všeobecná časť). Iura edition, Bratislava, 2004
- Loland, Helge : Svalbard - "Landet med de kalde kyster". Nytt fra Norge, Oslo, 1994
- Mathisen, Trygve : Svalbard i Internasjonal Politikk 1871-1925. Aschehoug, Oslo, 1951
- Mathisen, Trygve : Svalbard in the Changing Arctic. Gyldendal, Oslo, 1954
- McNair, Arnold Duncan : The Law of Treaties. Clarendon Press, Oxford, 1961
- Neuhold, Hanspeter; Hummer, Waldemar; Schreuer, Christoph : Österreichisches Handbuch des Völkerrechts. Band 1 : Textteil, Band 2 : Materialienteil. MANZ, Wien, 1997
- Prestvold, Kristin : Europas første "oljeeventyr". Utgitt av Sysselembetjentene på Svalbard, Miljøvernkvartellet, Longyearbyen, 2001
- Ruud, Morten : Svalbard and Jan Mayen : the northern and western extremes of Norway. Oslo, 1994
- Ruud, Morten; Ulfstein, Geir : Innføring i folkerett. Universitetsforlaget, Oslo, 2002
- Schweisfurth, T. : Völkerrecht. Mohr Siebeck, Tübingen, 2006
- Seidl-Hohenveldern, Ignaz : Mezinárodní právo veřejné. ASPI Publishing, Praha, 2001
- Shaw, Malcolm N. : International Law. Cambridge University Press, Cambridge, 2003
- Sinclair, Ian : The Vienna Convention on the Law of Treaties. Manchester University Press, Manchester, 1984
- Skagestad, Odd Gunnar : Norsk polarpolitikk. Hovedtrekk og utviklingslinjer 1905-1974. Dreyer, Oslo, 1975
- Stoll, Peter-Tobias : Völkerrechtliche Praxis der Bundesrepublik Deutschland im Jahre 1994. Berichte und Urkunden. Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht, Vol.56, 1996, str.998-1197
- Tamnes, Rolf : Svalbard og Stormaktene. Fra ingenmannsland til kald krig (1870-1953). Forsvarsstudier Nr.7/1991, Institutt for forsvarsstudier, Oslo, 1991
- The New International Webster's Comprehensive Dictionary of the English Language. Trident Press International, 2003
- Timčenko, Leonid D. : Špitsbergen : istorija i sovremennost' (meždunarodno-pravovoj aspekt). Osnova, Charkiv, 1992
- Timčenko, Leonid D. : Quo Vadis, Arcticum? The International Law Regime of the Arctic and Trends in its Development. Osnova, Charkiv, 1996
- Ulfstein, Geir : The Svalbard treaty : From Terra Nullius to Norwegian sovereignty. Scandinavian University Press, Oslo, 1995
- Verzijl, J.H.W. : International Law in Historical Perspective. Part IV. (Stateless Domain). A.W.Sijthoff-Leyden, 1971
- Webster's Ninth New Collegiate Dictionary. Merriam-Webster, 1985
- Zimmermann, Andreas : Staatennachfolge in völkerrechtliche Verträge. Zugleich ein Beitrag zu den Möglichkeiten und Grenzen völkerrechtlicher Kodifikation. Berlin-Heidelberg-New York-Barcelona-Hongkong-London-Milano-Paris-Singapur-Tokio, 2000
- Østreng, Willy : Økonomi og Politisk Suverenitet. Interessespillet om Svalbards Politiske Status. Universitetsforlaget, Oslo, 1974
- Østreng, Willy : Det Politiske Svalbard. (Hvem har rettigheter på Svalbard?) Gyldendal, Oslo, 1975

ZOZNAM POUŽITÝCH ADRIES V SIETI INTERNET

- <http://hornsund.igf.edu.pl/index.php>
- <http://www.icj-cij.org>
- <http://www.ejil.org>
- <http://www.lovdato.no>
- <http://www.ssb.no>
- <http://www.stortinget.no>
- <http://www.sysselmannen.no>
- <http://www.uio.no>

PRÍLOHOVÁ ČASŤ

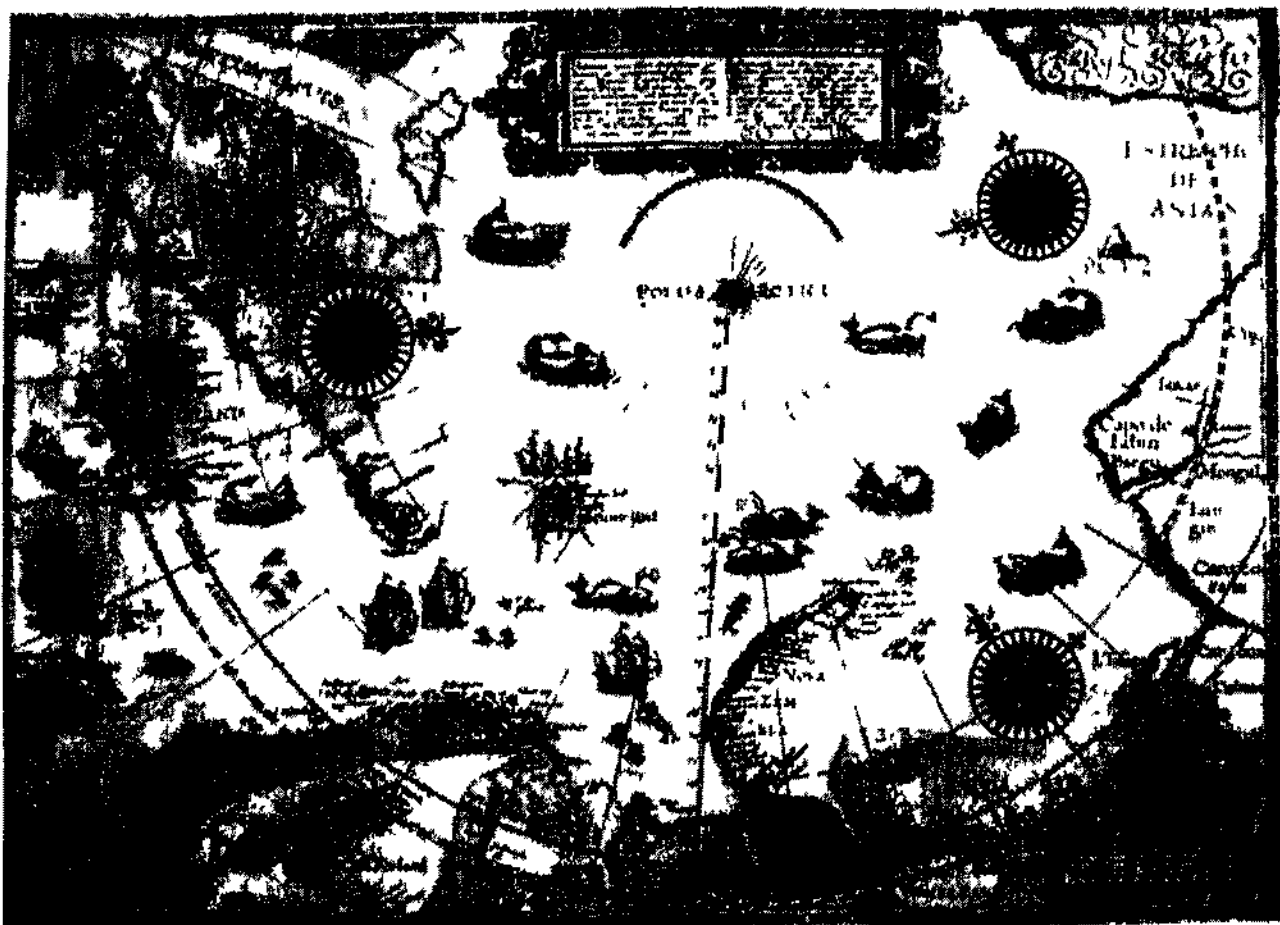
Príloha č.1 : Geografická poloha súostrovia Svalbard



Mapa znázorňuje polohu súostrovia Svalbard, rozprestierajúceho sa na rozhraní Grónskeho, Nórskeho a Barentsovho mora a Severného ľadového oceánu, približne 350 námorných míľ od pobrežia Nórska. Vyznačené sú taktiež na základe praxe štátov uplatňované hranice námorných zón. Z pohľadu Svalbardu má pre posudzovanú problematiku význam predovšetkým prerušovaná čiara vymedzené ochranné rybolovné pásma Svalbardu vo vzťahu k výlučnej ekonomickej zóne nórskej pevniny, prebiehajúce južne od Medvedieho ostrova (Bjørnøya). Smerom na západ, resp. na východ sa pre ochranné námorných zón Svalbardu uplatňuje princíp stredovej línie, a to tak vo vzťahu ku Grónsku, ako aj k ruskému súostroviu Zem Františka Jozefa.

(Zdroj: Statens Kartverk)

Príloha č.2 : História a súčasnosť Svalbardu



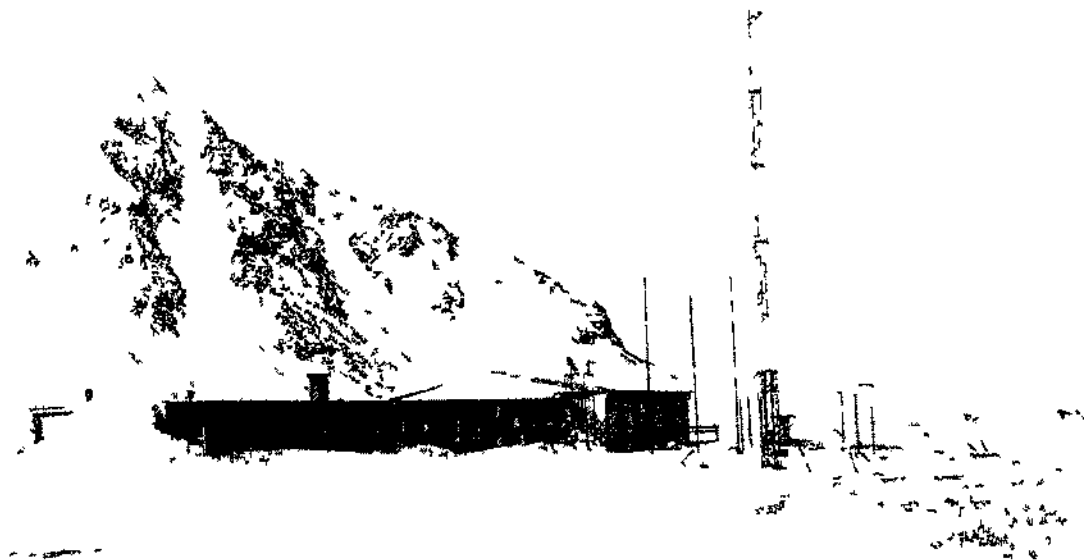
Obr č 1 Mapa, ktoru v roku 1598 na základe záznamov Gerrita de Veersa jedného z navigátorov na expedíci Willema Barentsa, vydal Cornelis Claes zachytáva suostrovie ako *Het nieuwe land*

(Zdroj T B Arlov *Svalbards historie Tapir Akademisk Forlag Trondheim 2003 str 43*)



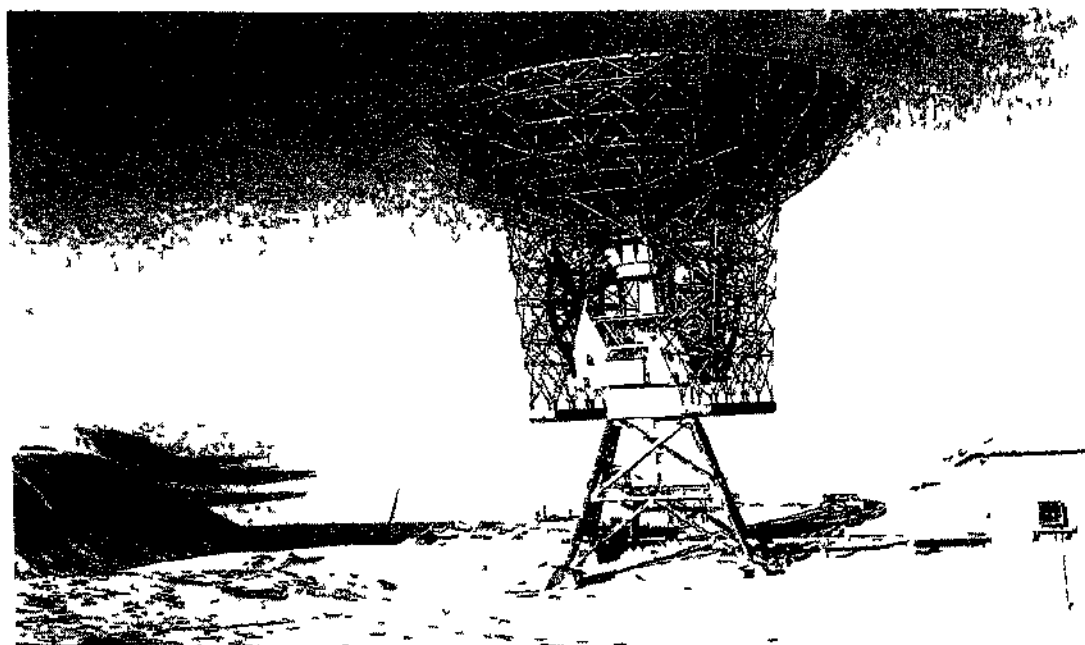
Obr č 2 Zástupca Norska v Špicberskej komisii a norský velvyslanec v Paríži gróf Fredrik Wedel Jarlsberg podpisuje 9 februára 1920 text Zmluvy o Svalbarde

(Zdroj T B Arlov *Svalbards historie str 300*)



Obr č 3 Polska arktická výskumná stanica v zálive Hornsund nachádzajúca sa v juhozápadnej časti hlavného ostrova Špicberg je príkladom aplikácie ustanovení o zakaze diskriminácie v zmysle medzinarodnoprávneho režimu suostrovia založeného Zmluvou o Svalbarde

(Zdroj T B Arlov Svalbards historie str 417)



Obr č 4 Moderná súčasnosť Svalbardu - spoločný nórsko-japonský výskumný projekt zameraný na pozorovanie atmosférických procesov bol zahajený v roku 1996 neďaleko Longyearbyenu

(Zdroj T B Arlov Svalbards historie str 446)

Príloha č.3 : Ochrana prírodného prostredia Svalbardu



Mapa zachytáva vymedzenie chránených území Svalbardu pred rokom 2003. Nórsko realizovalo prvú etapu ochrany prírodného prostredia Svalbardu už v roku 1973 zriadením 3 národných parkov, 2 prírodných rezervácií a vyhlásením 15 rezervácií ochrany vtáctva. V priebehu rokov 1983-2003 bola ochrana rozšírená o ďalšie územia. (Zdroj : Nórsky polárny inštitút / Norsk Polarinstitutt)